T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARI ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKOKULLARINDA ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE ÇOCUK

SENEM TANIŞ SEL
20701033

TEZ DANIŞMANI
DOÇENT DOKTOR TURHAN ADA

2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARI ANA BİLİM DALI
ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKOKULLARINDA ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE ÇOCUK

SENEM TANIŞ SEL
20701033
ORCID NO: 0009-0004-4193-6363

TEZ DANIŞMANI
DOÇENT DOKTOR TURHAN ADA

ŞUBAT 2024

Senem TANIŞ SEL tarafından hazırlanan “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokullarında Ulusal Kimliğin İnşası Sürecinde Çocuk” başlıklı çalışma, 12/02/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Atatürk İlke ve İnkılapları Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**İmza**
Doç. Dr. Turhan Ada	……

Jüri Üyeleri	**İmza**
Prof. Dr. Ali Fuat Arıcı	……
	İmza
Doç. Dr. Betül Batır	...……

ÖZET

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKOKULLARINDA ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI SÜRECİNDE ÇOCUK

Çocuk, bir ulusun geleceğini şekillendiren en önemli unsurlardan biridir ve 20. yüzyılla beraber imparatorlukların dağılması, ulus devletlerin yaygın hale gelmesi çocukların toplumdaki önemini artırmıştır. Geleceğin teminatı konumuna getirilen ve ulusların devamını simgeleyen çocukların, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de düşünce ve duygu dünyalarının biçimlendirilmesi üzerinde önemle durulmuştur. Türkiye'de millî kimlik inşası sürecinin etkisiyle yetiştirilmeye çalışılan bu yeni nesilde; milliyetçi, vatansever, çalışkan, cesur nitelikler ön plana çıkartılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocukların ulus kimliğinin oluşumunda ve bu kimliğin benimsetilme şekli üzerinde durulmaktadır. Yöntem açısından nitel bir araştırma yöntemi olan tarih araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yöntemin gereği olarak da ilgili döneme ait ders kitapları, hükümet programları, ilköğretim kademesiyle ilgili çıkarılan kanunlar, eğitimle ilgili kongreler, şuralar, ilmi toplantılar incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçları göstermektedir ki Erken Cumhuriyet Dönemi'nin siyasi ve sosyal yapısı gereği ulus inşasının etkisiyle milliyetçi ideoloji ön plandadır. Bu milliyetçi ideolojik ortamda cumhuriyetin ilanıyla ilköğretim kademesinde, özellikle okuma-yazma üzerinde titizlikle durulmuş ve yeni rejimi benimsetme noktasında bu kademe mühim bir görev üstlenmiştir. Yeni rejimin değerleri çocuklara aktarılırken yeni bir yaşam şekli ve yeni davranış kalıpları çocukların karakterlerinin oluşumunda etkili olmuştur. Bu etkiyi meydana getirirken kullanılan temel araç okuldur. Okulun fiziki yapısı, okulda işlenen derslerin muhteviyatı, okulda yapılan törenler ve öğretmen kadrosuyla bir bütün olan bu eğitim kurumları, ulus inşasının gerçekleştirilmesinde temel rolü üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Cumhuriyet, Okul, Ulus

ABSTRACT

CHILDREN IN THE PROCESS OF CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY IN THE PRIMARY SCHOOLS OF THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

Children are one of the most important elements that shape the future of a nation, and with the 20th century, the dissolution of empires and the increase in nation states have increased the importance of children in society. In the Early Republican Period, great emphasis was placed on shaping the world of thought and emotion of the child, who became the guarantor of the future and symbolized the continuation of nations. In this new generation, which is being tried to be raised under the influence of the national identity building process in Turkey; Nationalist, patriotic, hard-working and brave qualities are brought to the fore. In this context, the aim of this study is to focus on how children's national identity was formed in the Early Republican Period and how this identity was tried to be adopted. In terms of method, the historical research method, which is a qualitative research method, was used. As required by the method, textbooks of the relevant period, government programs, laws enacted regarding the primary education level, congresses, councils and scientific meetings related to education were examined.

The results of the research show that, due to the political and social structure of the Early Republican Period, nationalist ideology is at the forefront with the influence of nation building, and in this nationalist ideological environment, with the proclamation of the Republic, meticulous attention was paid to primary education, especially literacy, and this stage played an important role in adopting the new regime. undertaken. While the values of the new regime were transferred to children, a new way of life and new behavioral patterns were effective in the formation of children's characters. The main tool used to create this effect is school. The physical structure of the school, the content of the lessons taught at the school, the ceremonies held at the school and the staff of the teachers.These educational institutions, which are a whole with their staff, have played a fundamental role in the realization of nation building.

Keywords: Child, Republic, School, Nation

ÖN SÖZ

Tez çalışmamın konusunu belirlerken hâlihazırda yapmış olduğum öğretmenlik mesleğimin ve tarih sevgimin etkisi fazlaca oldu. Eğitim fakültesi mezunu bir birey olarak öğrencilerin bir ideolojiyi çeşitli yollardan benimsemeleri ve içselleştirmeleri süreci dikkatimi celbetti ve "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokullarında Ulusal Kimliğin İnşası Sürecinde Çocuk" konulu tezimi yazmaya karar verdim.

Çalışmamın konusunu ve sınırlılıklarını belirlerken benden hiçbir desteğini esirgemeyen tez danışmanı hocam Doç. Dr. Turhan ADA'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca tez konumu seçerken beni yönlendiren kıymetli hocam Zafer DOĞAN'a, röportaj yapma fırsatı bulduğum Çocuk Vakfı kurucusu Mustafa Ruhi Şirin'e, tez yazım sürecinde değerli düşüncelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Ali Fuat ARICI'ya, katkılarından dolayı Doç. Dr. Betül Batır'a ve bu süreçte her zaman yanımda olan sevgili eşim Mete Gökhan Sel'e çok teşekkür ederim.

Senem TANIŞ SEL

Şubat, 2024; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET……iii
ABSTRACT……iv
ÖN SÖZ……v
İÇİNDEKİLER……vi
TABLOLAR LİSTESİ……viii
KISALTMALAR LİSTESİ……ix

1. GİRİŞ……1
1.1. Problem Durumu……1
1.2. Problem Cümlesi……3
1.2.1 Alt Problemler……3
1.3. Araştırmanın Amacı……3
1.4. Araştırmanın Önemi……4
1.5. Araştırmanın Yöntemi……4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları……5

2. ÇOCUKLUĞUN TARİHİ……6
2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı……6
2.2. Batı'da Çocukluğun Tarihi……10
2.3. Osmanlı'da Çocuğun Yeri……16

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ULUS KİMLİĞİNİN İNŞASINDA ÇOCUĞUN ÖZELLİKLERİ……25
3.1. Maarif Kongresi……25
3.2. Cumhuriyet Çocuğuna Kazandırılmak İstenen Yeni Kimliğin Nitelikleri……26
3.2.1. Yeni Kimliğin "Milliyetçilik" ve "Vatanseverlik" Bağlamı Üzerine Kurulması……34
3.2.2. Cumhuriyet Çocuğunun "Çalışkanlık" ve "Terbiye" Vasfına Vurgu Yapılması……40
3.2.3. Türk Çocuğuna Asker Yakıştırması: Küçük Millî Kahramanlar……42

4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKÖĞRETİM POLİTİKALARININ YENİ KİMLİK KAZANDIRMADAKİ ROLÜ……45
4.1. İsmail Safâ Dönemi……45
4.1.1. İsmail Safâ Dönemi İlkokul Kademesindeki Eğitim Anlayışı……45
4.1.2. Birinci Heyet-i İlmiye……47
4.1.3 Tevhid-i Tedrisat……48
4.1.4. Ders Kitaplarına Genel Bir Bakış……50
4.2. Hüseyin Vasıf Çınar Dönemi……53
4.2.1. Hüseyin Vasıf Çınar Dönemi'nin İlkokul Kademesindeki Faaliyetleri……53
4.2.2. İkinci Heyet-i İlmiye……54
4.2.3. İlk Mektepler Müfredat Programı 1924……56

4.3. Mustafa Necati Dönemi…….....58
4.3.1. Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği Dönemi'nde İlkokul Kademesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar.....58
4.3.2. Üçüncü Heyet-i İlmiye…….....59
4.3.3. 1926 İlkokul Müfredat Programı…….....60
4.4. 1923-1927 Yılları Arasındaki Eğitim Politikalarının İlkokul Çocuklarına Yansıması.....…….....63
4.5. 1928-1939 Yılları Arasında Latin Harflerine Geçiş ile İlköğretimde Millî Kültür, Millî Tarih Anlayışına Yönelim.....68
4.5.1. 1936 İlkokul Müfredat Programı 76
4.6. Cumhuriyet Çocuğunun 1940-1946 Yılları Arasındaki Kazanımları…….....80
4.6.1. 1939 Köy Okulları Müfredat Programı…….....81
4.6.2. Hasan Âli Yücel'in İlkokul Kademesi ile İlgili Çalışmaları…….....88

5.SONUÇ…….…….…….…..91

KAYNAKÇA ……..,.96
EKLER……..…… ...107

.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Ders Programı Çizelgesi 20
Tablo 4.2. Erkek- Kız Ders Dağılım Programı..... 57
Tablo 4.3. 1939-1940 Beş Sınıflı Köy Okulu Programı Haftalık Ders Çizelgesi..... 82
Tablo 4.4. Şehir Okulları Müfredat Programı..... 82

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
MEŞ : Millî Eğitim Şuraları İTC : İttihat ve Terakki
s : sayfa
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK : Türk Dil Kurumu
Ty : Tarih Yok
YTÜ : Yıldız Teknik Üniversitesi
YY : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokullarında Ulusal Kimliğin İnşası Sürecinde Çocuk adlı bu çalışmanın temelinde bahsi geçen dönemdeki ilkokul çocuklarının yeni rejimi benimseme süreci ele alınmaya çalışılmıştır. Çocuğun konu olduğu bu çalışmada çalışmayı temellendirme açısından ilk olarak çocukluğun tarihine bakılmıştır. Çocukluğun Batı'daki, Osmanlı'daki durumu ele alınarak Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilkokul çocuklarına doğru bir bakışla yaklaşmak amaçlanmıştır. Çocukluğun tarihi genel hatlarıyla açıklandıktan sonra Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilkokul öğrencilerine benimsetilmek istenen nitelikler üzerinde durulmuştur. Son olarak da bahsi geçen dönemde benimsetilmek istenen bu niteliklerin hangi eğitim çalışmaları ile benimsetildiği üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

20. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne bağlı milletlerin bağımsızlığını kazanmasıyla tüm dünyayı saran milliyetçilik olgusu Osmanlı'da da etkisini göstererek yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış ve yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Milliyetçilik bu süreçte ulus devletlerin ideolojisinin ana unsuru olmuştur. Ulus devletlerin tamamı ve özelde de Türkiye Cumhuriyeti yeni nesilleri bu ideolojiye uygun olarak yetiştirmenin yolları üzerinde özenle durmuştur. Türkiye'de yeni çocuk mefhumunun ortaya çıkışı 19. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanmıştır ve modernleşmeyle ilgili yapılan çalışmalarla da paralellik gösterir. Siyasal ve toplumsal değişimler, geleneksel "yetişkinlik" ve "çocukluk" kavramlarına yönelik bakış açılarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu süreçte, çocukların toplumsal ve bireysel haklarına daha fazla önem verilmesi ve çocukların özgürleşme süreci, bu yeni anlayışın temelini oluşturmuştur. Çocukların artık "devletin garantisi" olarak görülmesi, çocuk eğitimi ve terbiyesinin özel bir alan olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bakış açısı, çocukların toplumun geleceğini şekillendirecekleri ve dolayısıyla eğitimlerinin ve terbiyelerinin öneminin farkına varılmasını sağlamıştır. Bu nedenle, çocuk eğitimi ve terbiyesi, toplumun ve devletin geleceği açısından stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Çocuğun son yüzyıldaki aile ve toplum içindeki konumunun değişmesi yine bu ideolojinin ve tabii ki değişen yaşam koşullarının etkisiyle olmuştur. Çocuk artık ulusların geleceği için bir numaralı ihtiyaç haline gelirken; ihtiyaç olan bu çocuğa, kendi değerlerini aktarmak da ideolojinin öncelikliği durumuna gelmiştir. Aktarılan bu değerler arasında hiç şüphesiz birinci sırayı milliyetçilik almasının yanında çalışkanlık, terbiye, dürüstlük, adalet, yiğitlik, terbiye, kahramanlık gibi evrensel değerler Erken Cumhuriyet Dönemi çocuğuna kazandırılmak istenen niteliklerin başındadır. Bu özelliklerin seçilme sebebi yeni kurulan ulus-devletin sürekliliğini sağlamaktır. Bu niteliklerin kazandırılma süreci hâlihazırdaki eğitim sisteminin de devamı açısından önem arz ederken yapılacak tüm çalışmalar literatürdeki eksikleri tamamlama bakımından da mühimdir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, sosyo-politik ortamda, çocuklukla ilgili 'yeni' bir tasarım çabasının olduğu gözlemlenmelidir. 1923 yılından sonra, yeni rejimin başlattığı modernleşme çabası içinde özellikle 'cumhuriyetçi çocuk' imajının önemi büyüktür. Yeni Türkiye "ideal çocuğu" yaratırken milliyetçiliği barındıran unsurları temel alarak bir eğitim sistemi kurmaya çalışmıştır. Eğitimle ilgili alınan kararlara, çıkarılan kanunlara, okullarda okutulmak üzere hazırlanan kitaplara, okulların fiziki yapılarına baktıkça bu düşüncenin doğruluğu fark edilmektedir.

Bir ulusu şekillendirirken ülkelerin kurucu kadroları ülkeleri şekillendirme noktasında temel aldığı ilkeleri ülkenin yeni nesline aktarma noktasında eğitimi araç olarak görmüştür. Bu çalışmada problem olarak görülen "ilkokul öğrencilerinin ulus-devlet anlayışını destekleyen nitelikleri benimsemeleri için yapılan uygulamaların öğrencileri etkilemeleri durumu" çalışmayı çevrelemiştir. Çünkü Türkiye'nin yeni çocukları belli düşünce ve davranış kalıpları etrafında şekillendirilmeye çalışılmıştır. İlkokul çocuklarının eğitilebilecek kadar küçük yaşlarda olmaları, çalışmada ilkokul öğrencilerinin seçilme nedeni olarak görülebilir. Bu sebepten kendi kararlarını alamayacak yaştaki çocukların hangi yollarla yeni rejimin isteklerine yönelik eğitildiği anlaşılmak istenmiştir. Bu ana problemin çerçevesi içerisinde yer alan alt problemler de yine temel problem durumunu destekleme amacıyla açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilkokul öğrencileri, yeni rejimin ideolojisini nasıl içselleştirmişlerdir?

1.2.1. Alt Problemler

Çalışmanın hedefi bağlamında ve ana problem cümlesine uygun olacak şekilde hazırlanan diğer alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Batı'da ve Osmanlı'da çocuk algısı ulus-devletlerin inşası sürecinde nasıl değişmiştir?
2. "Türk Çocuğu" kimliğinin kazandırılma süreci nasıl gerçekleşmiştir?
3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuklara kazandırılmak istenen özellikler nelerdir?
4. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğa hangi araçlarla yeni kimliğin değerleri aşılanmak istenmiştir?
5. 1923-1946 yılları arasında ilkokul kademesinde gerçekleştirilmek istenen eğitim politikalarının yasal zemini ne şekilde hazırlanmıştır?
6. 1923-1938 Atatürk dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Atatürk'ün eğitim faaliyetlerine ne gibi etkileri olmuştur?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmadaki amaç 1923-1946 yılları arasında gerçekleştirilen eğitim öğretim faaliyetleri (yönetmelik, kanun, parti programları, Atatürk'ün demeçleri, ders kitapları, dergileri vb. dokümanlardan yararlanarak) inceleyerek Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokullarında bulunan çocukların ulus kimliğini hangi yollarla içselleştirdiklerine dair bir analiz yapmaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Günümüz eğitim çalışmalarına yön vermek ve işlerlik kazandırma anlamında 1923-1946 yılları arasındaki eğitim faaliyetlerini bilmenin büyük bir önemi vardır. Hâlihazırdaki konjonktürde çocukların ulusçu bir bakış açısıyla yetişmesi önemini korurken bu ulusçuluğun çıkış ve yayılış sürecinin ayrıntılarıyla bilinmesi bu

politikanın güdülmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. 1923-1946 yıllarında Türk eğitim sisteminde gerçekleştirilen faaliyetlerin bilinmesi Türk eğitim tarihinin literatürüne büyük bir katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra araştırma konusu olarak başka çalışmalara da veri sağlayacaktır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma yöntem bakımından nitel araştırma yöntemlerinden "tarihsel araştırma yöntemi" temel alınarak hazırlanmıştır. Geçmişte meydana gelen olayları, olguları, nesneleri, konuları inceleyen ve belirli bir sorunu geçmişle veya bazı durumlarda bugünle olan ilişkisi perspektifinden inceleyen yaklaşım tarihsel yöntemdir. Bu yöntem sayesinde geçmişe dair eleştirel bir açıklama ve analiz gerçekleşir. Tarihsel yöntem, geçmiş hakkında sonuçlar çıkarmak için verilerin sistematik olarak incelenmesini, analiz edilmesini, sentezlenmesini ve değerlendirilmesini içerir. (Orak, 2020) Tarihsel araştırma yöntemi verilerin toplanıp analiz edilmesi, raporlanması ve problemlere cevap aranması gibi çeşitli aşamaları kapsayan bir süreçtir. Bu yöntem eğitim tarihi konulu araştırmalarda önemli bir yer edinmektedir. Çünkü hâlihazırdaki eğitim sistemini anlamak ve geleceğe dönük bir bakış açısı kazanmak amacıyla fayda sağlayacaktır.

Çalışmada bahsi geçen yöntem ile öncelikle ilgili dönemin heyeti ilmiye çalışmaları (Birinci Heyet-i İlmiye, İkinci Heyet-i İlmiye, Üçüncü Heyet-i İlmiye) incelenmiştir. Bu ilmiye toplantılarında alınan kararlar eğitim sisteminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Erken Cumhuriyet Dönemi'nde hazırlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, ders kitapları (5. Sınıf Umumî Coğrafya, Köy Çocuklarına İlk Okuma Kitabı, 4. Sınıf Yurt Bilgisi, Dil Bilgisi, Resimli Yeni Musahabat-ı Ahlâkiye ve Medeniye, 4. Sınıf Resimli ve Haritalı Türkiye Coğrafyası) incelenmiştir. 1924, 1926, 1936 ve 1939 İlkokul Müfredat Programlarının içeriği araştırılıp çalışmaya yansıtılmıştır. Yine dönemin eğitim faaliyetlerinden olan Millî Eğitim Şuraları kararları incelenmiştir. Bu çalışmada yukarıda bahsedilen eğitim çalışmalarının yapıldığı dönemde Millî Eğitim Bakanlığı yapan kişilerinde ilgili dönemdeki çalışmalarına yer verilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 1923-1946 yılları arasındaki ilkokul kademesindeki eğitim faaliyetleri ve bu faaliyetlerin çocuklar üzerindeki etkileri ile sınırlandırılmaktadır. Ancak konunun

anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından çocuğun tarihsel gelişim süreci Osmanlı'nın son dönemlerini de kapsayacak şekilde kısaca ele alınmıştır.

2. ÇOCUKLUĞUN TARİHİ

Çalışma, ağırlıklı olarak Erken Cumhuriyet Dönemi'ni kapsamaktadır. Ancak çalışmanın temel unsuru ilkokullardaki çocuklar olduğu için çocuğun tarihsel süreci de konuya açıklık getirmek amacıyla çalışmaya dâhil edilmiştir. Çocuğun ve çocukluğun tanımı, Batı'da ve Osmanlı'daki çocukluğun tarihi, genel hatlarıyla ilgili dönemlerdeki eserlerden ve o döneme ilişkin yazılan kitaplardan yola çıkarak aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocuk mefhumu, insanlık tarihinden bu yana hep var olmuştur. Ancak çocukluk kavramı çok daha yakın bir dönemde ortaya çıkmıştır. Çocuk, Türk Dil Kurumu sözlüğünde (1988) şu anlamlara gelecek şekilde açıklanmıştır: Yaşı küçük erkek veya kız, oğul veya kız evlat, bebeklik dönemi ile ergenlik dönemi arasında bulunan insan. Mecazi anlamda da büyüklere yakışmayan davranışlarda bulunan kimsedir.

Ayrıca 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (1995) göre "Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır." (s.5) Bu sözleşme çocuğun tanımını yaparken biyolojik yaş sınırını esas almaktadır. Ancak çocukluk yalnızca yaş ile sınırlandırılabilecek bir kavram olmamakla beraber 'psikolojik' ve 'hukuki' esasları da göz önüne alarak toplumdan topluma farklılık göstermektedir. (Şirin, 2019) Çocukluk kavramının tartışılıyor olması, bu kavramın tarihsel bir bakış açısıyla incelenmesini zorunlu kılmıştır. Sonunda bu anlamda yapılan faaliyetler çocuğun toplumsal bir yaratım olduğu ve kültürden kültüre farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. (Tortamış vd., 2012) Çocuk nedir? Sualin cevabı toplumların kültürel kimliklerinde saklıdır. (Güçlü, 2016)

Çocukluk tam manasıyla kesintisiz bir dönem olarak görülmeyip kendi içinde dallara ayrılan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Çocukluk dönemi dört safhadan oluşmaktadır. Doğumdan sonraki üç haftalık süreç birinci aşamayı, on sekizinci aya gelene kadar ki zaman ikinci evreyi, 6-7 yaşına kadar ki süreç üçüncü evreyi ve ergenlik dönemine kadar geçen süre de dördüncü evreyi oluşturmaktadır. Evreler

psikomotor ve bedensel gelişime göre belirlenmiştir. (Şimşek vd., 2012) Çocukluğun insanın ömründe özel bir evre olarak algılanması çok daha yeni sayılmaktadır.

19. ve 20. yüzyılları kapsayan süreçte çocuk ve çocukluk kavramı üzerine en verimli çalışmaların yapıldığı kabul edilmektedir. (Şirin, 2019) Aslında çocuk ve çocukluk kavramının tam manasını modern zamanda kazanmasının nedeni, kabul edilmiş ortak bir çocukluk tarihinin olmamasıdır. Bu durum tanımın, modern zaman gibi daha yakın bir tarihe denk gelmesini sağlamıştır. (Postman, 1995) Çocukluk kültürel bir mefhum iken "çocuk" biyolojik bir varlık olarak kabul görür. Dolayısıyla çocukluk her çocukta farklı bir şekilde yaşanabilir. Bırakın farklı kültürleri, aynı kültür içinde bile farklılıklar görülebilir. (Taşdelen, 2017) Çocuğun geçmiş dönemlerdeki tanımı yetişkinler tarafından yapılırken bu tanım yetişkinliğin tersi olarak ifade edilmiş ve çocuk tanımı olgunlaşmamış, eğitilmemiş şeklinde yapılmıştır. (Atasü & Akbaş, 2009)

Çocuk; uzun yılar boyunca özel bir varlık olarak kabul edilmeyen, kendi kararlarını alamayan, eksik kalmış küçük yetişkinler olarak görülmüştür. Yetişkin bireylerin çocuklara atfettiği roller ve manalar tarihi dönemlere göre farklılık göstermiştir. Özellikle göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçilmesiyle beraber çocuğun toplumdaki önemi kademeli olarak değişmiş, sorumlulukları artmış ve yeni yaşam şekliyle toplumsal yükümlülükleri de çoğalmıştır. İlk çağlarda varlıklı ailelerin erkek çocukları hariç, çocuklar genelde eğitim görmemiş, anne babalarına tarım vb. işlerde yardımcı olmuşlardır. Çocuğun her türlü mesuliyeti ailesine özellikle de babaya aittir. Hatta çocuklar babalarının malı olarak görülmüştür. Bu düşünce o kadar uzun sürmüştür ki 1639 yılının Fransa'sında babalara çocuklarını hapse atma yetkisi bile verilmiştir. (Bumin, 1983) Yine aynı dönemde çocuğun geleceği ile ilgili kararları çocuğa sormadan alabilmişlerdir. Sakat doğan çocukları ve kız çocuklarını bebekken öldürmek birçok eski toplumda görülmektedir. Araplar çocuklarını istemedikleri cinsiyette doğduğunda kuma gömerken Eskimolar bebeklerini suya atabilmişlerdir. (Kocaer, 2006)

Çocukluk hem biyolojik hem de toplumsal unsurların bileşeni bir sınıf olarak algılanmaktadır. Deneysel bilimlerin gelişmesi 14. yüzyıl ile başlamış ve devamında çocuk ailenin bir parçası olarak görülmüştür. Çocuklardan beklenen şey, bir an önce yetişkinlerin dünyasında sorumluluk almak olmuştur. Sorumlulukları artan çocuğun kademeli olarak hakları da artmaya başlamıştır. (Ayaz, 2020)

Çocuklar için yapılan ilk oyuncaklar at arabası, silah gibi yetişkinlerin dünyasına ait nesneler olmuştur. 17. yüzyılın sonlarında çocuklara ait, çocukların dünyasına hitap

eden oyuncaklar yapılmaya başlanmıştır. Çocukluğu ayrı bir sınıf olarak görmeye başlanmasının belki de en önemli unsuru matbaanın icadıdır. Okuryazarlık oranının artmasıyla bir yetişkin ile bir çocuk arasındaki bilgi seviyesi, matbaadan önceki durumuna göre artmıştır. Postman'a (1995) göre çocuklar okur-yazar bir dünyada çocuk kalamaz, yetişkinlik mertebesine yükselir. Çünkü çocuk okuma-yazma ile bir yetişkinin bilebileceği her şeyi öğrenebilir ve dolayısıyla yetişkinlerin dünyasında bilmediği çok az sır olur. Böylelikle kesin bir ayrıma ihtiyaç duyulmaz.

Çocukların cinsiyeti toplumlarda önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Kız çocukları görece daha dezavantajlı bir konuma sahip olmuştur. Çünkü özellikle ilkel toplumlarda erkek çocuklarının iş gücüne katılımı daha fazla görüldüğü için kız çocuğunun varlığı daha az öneme sahip olmuştur. Hatta eğitim alırken bile ayrıma gidilmiştir. Eski Yunan toplumunda yalnızca erkekler eğitim almıştır. Çünkü kızların erkeklere göre zekâ bakımından daha geride olduğuna inanılmıştır. (Aytaç, 1980) Bu durum kız çocuklarının toplumda arka plana atılmasına neden olmuştur. Kız ve erkek çocuklara yönelik bu farklı tutum yalnızca eğitim gibi çok kritik alanlarda değil kıyafet gibi gündelik meselelerde de kendini göstermiştir. Kız çocuklarına kundaktan hemen sonra yetişkin kadın giysileri giydirilerek küçük birer hanım olmaları beklenmiştir. Ayrıca on on iki yaşına gelen kız çocukları kendilerinden yaşça çok büyük erkeklerle evlendirilmiştir. (Heywood, 2003) Babasından sonra kocasının himayesine verilmiş bu kız çocukları doğumlarından evlendikleri zamana kadar günümüz anlayışıyla bağdaşan bir çocukluk geçirememişlerdir.

Çocukların eğitimi konusu ilk çağlarda ve devamında 16. ve 17. yüzyıllara kadar üzerine düşünülen bir mesele olduğuna dair kanıtımız bulunmamaktadır. Çocuk ve çocuğun eğitimi mevzusu Rönesans sonrasında "Aydınlanma Çağı" olarak ifade edilen dönemin ürünü olarak kabul edilmektedir. (Koru & Gündüz, 2022) İnsanın tabiatını mükemmel hale getirebilmesi yalnızca eğitim sayesinde olur. (Kant, 2020) Kant'a (2020) göre de insan eğitime gereksinim duyan tek varlıktır ve eğitimle bir çocuğun bakımı yapılır, terbiyesi oluşturulur, ona bir kültür aşılanır. Bu dönemle beraber artık çocuğa bakış açısı değişerek çocukluk fikri gelişmeye başlamıştır. Çocukluk sınıfı oluştuğunda ilk olarak kız-erkek ayrımı yapılmamıştır. Belli bir yaşa kadar çocuklar beraber eğitim görebilmişlerdir. Ancak kız çocukları büyüdükçe erkek çocuklarından bulundukları mevki ve biyolojik olarak farklı olduklarını anlayıp zamanla daha edilgen bir yapıya büründükleri söylenebilir. Buna karşılık erkek çocukları toplum içinde daha etkin rollere sahiptir. Erkeklerin çocuklar olarak bir sınıfa dâhil olması, kızlardan önce

olmuş diyebiliriz. Bu görüşü destekleyen belirgin unsur kıyafetlerdir. Bebeklikten çıkan erkek çocuk annesinin kıyafetlerine benzer giyinirken anneye bağlılık azalır azalmaz babalarına benzer kıyafet giydirilmiştir. Kızlara baktığımızda özellikle çocukluk kıyafeti giymeyerek doğruca büyük kadınların giysilerini giymeye başlamıştır. Çocukluk fikrinin oluşup bir araştırma konusu olması 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. (Koru & Gündüz, 2022) Çocuğun artık bir birey olması, özneleşme döneminin tamamlanması, pedagoji, felsefe, çocuk sosyolojisi, çocuk psikolojisi, psikanaliz gibi alanlarla sağlanmıştır.

Her aileyi özel kılan, çocuklara geçen ve nesilden nesle aktarılan ailenin kendi dinamiklerini yansıtan normları vardır. Bu normlar sosyalleşmeyi sağlar. Bu nedenle aileler toplumun kural ve kültürünü benimserken, kendi aile kural ve kültürlerini de çocuklarına aktarmak zorundadırlar. Bu noktada ailenin yardımcısı kitaplar olmuştur.

Değerler, örf, adetler, oyun ve spor gibi çocuk yetiştirirken ailenin aktaracağı farklı alanlara ait bilgiler için aile, kitaplardan da faydalanabilir. Eski ve yeni kitaplar incelendiğinde bu kavramın üzerinde durulduğu görülmektedir. (Namazcı & Arıcı, 2020)

Her çocuk güvenlik ihtiyacını bir aileye ait olma yoluyla sağlar. Aile içindeki duygusal bağlar, fertlerin hayattaki tüm ilişkilerinin gelişmesinde çok mühimdir. Bu bakımdan aile, çocuğun en önemli sosyalleşme ortamıdır. Toplumsal kuralların ilk benimsendiği yer aile olduğu için toplumun özü ailedir. (Aslan, 2002) Çocukluğa ait görüşlerin temelinde aile kavramı vardır. (Uğur, 2018) Ailenin geçirdiği tarihsel evrime baktığımızda bu kurumun otorite, sorumluluklar, karşılıklı ilişkiler gibi kavramlar üzerine kurulduğu bilinmektedir. (Aslan, 2002) Geleneksel aile tiplerinde çocuğun ihtiyaçları kalabalık aile ortamı içinde göz ardı edilebilir. Ancak çekirdek ailelerde de çoğu zaman çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı fark edilmiştir. Geleneksel ailelerde yetke durumundaki ailenin en büyüğü, kararları alır, diğer aile üyeleri bu kararları olduğu gibi kabul eder. Demokratik bir ortam olmayışı sebebiyle anne ve babanın çocuğuyla olan iletişimi sınırlı kalmıştır. Ayrıca geleneksel ailelerde kız çocuklarının eğitimden yararlanması önemsenmez. Çünkü kız çocuklarından beklenti evinin kadını olması yönündedir. (Aslan, 2002) Aile kültürü meydana gelmeden uygun çocuk kültürünün oluşmayacağı düşünülebilir. (Taşdelen, 2017) Bunun sebebi güçlü aile kültürünün, güçlü bir çocukluk meydana getirmede etkili olmasıdır. Toplumsal değişimlere ayak uydurmak için artık 18. yüzyılda yeni eş, yeni evlat ve yeni aile imajları oluşturulmaya başlanmıştır. (Bumin, 1983) Modern zamanla beraber ailenin fonksiyonları Kaya'ya (1997) göre şu şekilde belirtilmiştir:

- Nüfusu artırarak toplumun sürekliliğini sağlama.
- Kültürü yeni kuşaklara aktarma.
- Ekonomik etkinlikleri devam ettirme.
- Çocuğun gelişimine yardımcı olma ve onu yetiştirme.
- Çocukları milletine ve yurduna yararlı bir insan olarak büyütme.

Modernleşme dönemi çocuğa mahsus bir yaş aralığı belirlemiş, ona özel davranış şekillerinin sınırlarını koymuş ve onu büyükler dünyasından uzak tutmuştur. Çocuklardan yapmaları istenen ödev ve sorumluluklar artık bambaşka bir hal almıştır. Modern dönemin çocuğu derslerinde başarı göstermeli, imtihanlardan yüksek not almalıdır. Ancak bu durum fark edildiği üzere çocuğu anne babasına daha uzun süre bağımlı bırakmıştır. Dolayısıyla çocuk, modern dönemden önceki zamana göre yetişkinlere daha bağımlı hâle gelmiştir. Bu sebeple korunmaya muhtaç tek başına herhangi bir şey yapamayan çocuk düşüncesi, modernleşmeyle meydana gelmiştir. (Ayaz, 2020)

Bu dönemde çocuğa bakıştaki değişim ilk olarak orta sınıf ailelerde başlamıştır. Çünkü para kazanan orta sınıf ailelerin çocuklarından bir beklentisi kalmadığından çocuğa yatırım yapılması gereken bir özne olarak bakmışlardır. (Ayaz, 2020) Çocuk yetiştirirken genel-geçer kurallar oluşturulmaya çalışılmış, değişen aile modelleri, çocuğu yeniden biçimlendirmiştir. Sanayiye geçiş, hızlı kentleşme, iş gücüne kadın ve erkeklerin katılım oranının artması, bireyselleşmenin çoğalması ve azalan çocuk ölümleri ile aile içindeki çocuğun öneminin artması sağlanmıştır.

2.2. Batı'da Çocukluğun Tarihi

Batı'da çocukluk genel manada Orta Çağ Dönemi ile başlatılmaktadır. Ancak Antik Çağ'a da Orta Çağ öncesi dönemi temsil etmesi yönünden değinmemiz gerekmektedir. Antik Çağ'dan başlayarak günümüze dek çocukluk içinde bulunduğu dönemin niteliklerini yansıtmaktadır. Antik Çağ için yetişkinler dünyası demek yanlış olmaz. Çünkü bu dönemin çocuğu zamanının yetişkin dünyasına ayak uyduran büyümüş bir birey gibi davranan çocuklar olmuştur. Acımasız denebilecek bu toplumlarda çocuk aile için bir yüktü ve kiliseye göre babanın otoritesi altında yaşaması gereken çocuğun eğitiminde ciddiyet ön planda olmalıydı. (Bumin, 1983)

Eski Yunanlılara baktığımızda tam anlamıyla çocukluğun keşfedilmediğini ancak yaklaştıkları ifade açısından çocuğun hiçbir değerinin de olmadığı anlayışının tersine, açtıkları okullar sayesinde çocukların eğitimlerine katkı sundukları çok aşikâr olmakla beraber günümüz çocukluk anlayışını taşıdıkları söylenemez. (Postman, 1995) Ulaşabildiğimiz kaynakları incelediğimizde görüyoruz ki Atina'da şarap tanrısı adına yapılan Dionysia şenliklerine varlıklı ailelerin erkek çocukları, müzik kabiliyetlerini gösterebilmek için katılmışlardır. (Jenkıns, 1993) Antik Yunan'da kız çocukları ise iyi bir ev hanımı olma yolunda yönlendirilmiştir. (Jenkıns, 1993) Bu bakımdan o dönemde erkek ve kız çocuklarının sosyal hayattaki konumları ve onlardan beklenen davranış şekilleri az çok anlaşılabilmektedir.

Eski Yunan'da eğitim, özellikle jimnastik ve müzik yoluyla verilen amacı "her yönlü gelişim" olan bir olgudur. Eğitim uygulamaları bölgeden bölgeye farklılık gösterse de Atina'daki eğitim sistemi ön plana çıkmıştır. (Yunan eğitim sistemi Atina'da ve Isparta'da farklılık göstermektedir. Isparta'daki eğitim tamamen devlet merkezlidir. Tüm halk savaşa hazırlanma üzerine askeri bir eğitim almaktaydı. Öyle ki 7 yaşında aileden alınan çocuklar 30 yaşına gelene kadar savaş üzerine çok disiplinli bir eğitim alırdı.) Romalılar Yunanlıların eğitim sistemini benimserken jimnastiği göz ardı edip "retorik" üzerine yoğunlaşmıştır. Antik Çağ Hristiyanlaşınca bu Yunan eğitim şekli Rönesans hareketine kadar terk edilmiştir. Atina'da eğitimi özel kişiler vermekte hür insanların erkek çocukları 7 yaşına geldiğinde gramer, müzik, jimnastik ağırlıklı dersleri aldıktan sonra iki yılda nöbet tutma, silah kullanma gibi askeri bilgiler öğrenmiştir. Helenistik Dönemde de şehirlere ilkokullar kurulmuş, okuma-yazma, müzik, resim gibi dersler verilmiştir. Antik Çağ'ın önemli uygarlık merkezini Roma oluşturmuştur. Bu dönemde karakter eğitimine özellikle değer veren Roma, mesleki eğitimin, ahlâk eğitimiyle tamamlaması gerektiğini vurgulamıştır. (Aytaç, 1980)

Orta Çağ'da çocuğa özel bir değer verildiğine dair yazılı metinler bulunmamakla beraber bu durumun nedeni çocuğun farklı bir sınıf olarak görülmemesinden kaynaklanmaktandır. (Karaca, 2013) Çocuk ölümlerinin Orta Çağ'da çok fazla olması sebebiyle aileler yeni doğan çocuklarını hemen benimseyememişler hatta altı yaşından küçük çocuklar ailenin bir parçası olarak görülmemiştir. (Karaca, 2013) Bu durum çocuğu gözden çıkarılabilecek bir konuma oturtmuş, dolayısıyla çocuk yatırım yapılacak üzerine gelecek kurulacak bir varlık olarak görülmemiş ve Orta Çağ'da büyükler tarafından "küçük yetişkinler" olarak görülen çocuklar, babanın velayetinde

kabul edilmiş ve bu bakış açısıyla çocuklar kendilerine bir yer edinememiştir. (Uğur, 2018)

Çocuk ölümlerinin fazlalığı sebebi ile kalabalık ailelerin sayısı aristokrat aileler haricinde azdır. Ailelerin sevgi bağını artırması, gelecek garantisi olması açısından önemli bir figür olmasının yanında çocuğun ev ekonomisine yüklediği yük, çocuğa bakarken yetersiz bilgi birikimi gibi hem yarar hem de zarar veren iki yönlü bir konumdadır. Ayrıca döneme göre iyi bir yurttaş olma, akrabalık ilişkilerinin parçası olma ve devletlerarası antlaşmaların teminatı olarak görüldüğü de olmuştur.

Hristiyanlığın öğretileri de çocukluk anlayışının şekillenmesinde çok etkili olmuştur. Hatta çocukluk kavramının "günahkâr" sıfatıyla özdeşleştirilmesine neden olan Hristiyanlık, çocuk algısını bu düşünce üzerine kurmuştur. Hristiyanlıktaki bu tutumun toplumsal yansımaları da gözlenmiştir. Bu dönemde baskısı hissedilen kilise kurumunun en mühim işi insanları Hristiyanlaştırmak olmuştur. (Bumin, 1983) Bu inanca göre her çocuk kirli ve günahkâr doğar, zamanla bu kirlerinden arınır. Orta Çağ felsefesi "skolastik" düşünce biçimini benimserken o dönem de İslami bakış kendi felsefesini yaratarak anti-skolastik düşünceyi geliştirmeyi başarmıştır. (Aytaç, 1980) Bu sayede de Hristiyanlığın ve Müslümanlığın çocuğa bakışında farklılıklar oluşmuştur. İslamiyet'te çocuk; temiz, pak, günahsız doğarken Hristiyanlıkta bu durum tam tersidir. Müslümanlıkta Hz. Peygamberin hadislerinde geçen çocuklara güzel ad koyma, iyi terbiye verme ve evin tüm fertlerine eşit muamele gibi konuların ele alındığını görmekteyiz. Hıristiyanlıkta böyle bir durum söz konusu değildir. Hayati Hökelekli'nin İslam Ansiklopedisindeki (1993) açıklamasına göre; "İslâm'da, kişinin çocuğunun olması büyük mesuliyet isteyen bir durum gibi değerlendirilmiştir. Hakikaten anne-babayla çocuk arasındaki ilişki ahlâkî ve hukukî açıdan belli başlı esaslara bağlanmıştır. Bu durumda çocuk ciddiye alınmalı, iyi bir kişi ve içten bir Müslüman olacak şekilde yetişmesi amacıyla her türlü çaba ve özveri gösterilmelidir. Çocuğun dünyada ve ahirette sevincini gözetmek, çocuğu dünyaya getirmiş insanların titizlikle üzerinde durmalarının gerektiği bir konudur. İslâmiyet bu konuda ilk derecede çocuğun babasını sorumlu tutar. 'Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun' (Tahrim 66/6) meâlindeki ayeti yorumlayan müfessirler, çocukların ve diğer aile bireylerinin gözetiminden ve ahlâkından babanın mesul olduğu hususunda ortak görüş belirtilmiştir."

Bu dönemde kilise papazları -Bu papazların içinde Saint Augustin olmak üzere- çocuğun eğitiminde disiplini esas almış ve bu disiplin sağlayıcısını baba olarak belirtmişlerdir. Hatta St. Augustin, çocukluğu günahkârlık çizgisinde değerlendirmiş, çocukları kıskanç olmakla suçlamıştır. (Bumin, 1983) Orta Çağ'daki çocuğun günahkâr şeklinde doğduğu ve zamanla bu günahlardan arındığına dair olan inanç uzun bir süre hüküm sürmüş ve Aydınlanma Çağı'nda J. J. Rousseau, Emile (2009) adlı eserinde, yaratıcının yarattığı her şeyin güzel olduğunun ancak insanın bu güzelliği olduğu gibi bırakmadığını ifade etmiştir. Aynı eserde Jean J. Rousseau, çocuğun yetiştirilmesinin önemine dikkat çekerek çocuğu hamur misali şekil verilmesi gereken bir varlık olarak ifade etmiştir. Rousseau (2009) eserinde bu durumu şu anlama gelecek şekilde dile getirir: Dünyada bir uygarlık meydana getirme isteğinde olmasaydık ve çocuklarımızla ilgilenmeden kendi hallerine bırakma gibi bir durum olsaydı hayatı sürdürecek bir yaşamdan söz edemezdik.

John Locke'un da görüşleri Rousseau ile benzerlik göstermektedir. Locke, Bazı Düşünceler isimli kitabında çocukların zihinlerinin işlenebileceğini ve istenen yönde onları eğitilebileceğini belirtir. (Locke, çev. 2004) Ayrıca Voltaire'e göre de çocuk ne iyi ne kötü doğar, yalnızca içinde bulunduğu şartların etkisiyle erdeme ya da suça yönelir. (Bumin, 1983)

Bu iki önemli ismin çocuğun bir değerinin olmadığı dönemde ortaya koydukları bu düşünce biçimi yeni bir döneme giriş sağlamıştır. Düşünürlerin kendi dönemine ait olmayan yarattıkları bu yeni düşünce biçimi, yeni bir döneme de kapı aralamıştır.

Orta Çağ'da bilgi; başka insanlardan duyarak, toplu ibadetlerde bulunarak, yaşadığı dönemdeki şiirleri, masalları, türküleri öğrenerek elde edilmiştir. (Postman, 1995)

Orta Çağ'da on yaşından başlanarak sözlü aktarım yoluyla "çıraklık" anlayışına benzer bir eğitim verilmiş olup bu eğitimi çağımız eğitim zihniyetiyle karşılaştırmamız olanaksız görülmektedir. (Postman, 1995)

Çocuklar için önerilen eğitim 17. yy. a kadar "çıraklık" eğitimi olmuştur. Sınıfsal konumlarına göre çocuklar evlerinden uzak bir ustanın gözetiminde yetiştirilmişlerdir. Çocuklar konuşmayı öğrendikten sonra 6-7 yaşından itibaren direkt olarak yetişkin dünyasına adım atarlar. Bu dönemde çocuklara özel kıyafetler de bu bulunmamaktadır. Çocukların giyinme ve saç şekillerine kadar dış görünüşü tipik büyükler gibidir.

Çocukların matbaanın icadından sonra yetişkin sınıfına girmesi için okuma-yazma öğrenmesi gerekmiş ve bu durum da okul hayatını zorunlu kılmıştır. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçerken çocukluk, matbaa ile beraber bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. (Karaca, 2013) Matbaanın icadıyla beraber din, ticaret, kültür gibi sebeplerden ötürü okuma-yazma ihtiyacı doğmuş ve bu da okullaşma oranını artırmıştır. Bu sebepten daha fazla çocuk okuma yazma öğrenerek bilgi bakımından yetişkinlerden üst konuma geçme fırsatı yakalamıştır ki bu durum çocukların sosyal statüsünde önemli bir değişime yol açmıştır. (Postman, 1982/ 1995)

Öztan'a (2009) göre çocukluğun modern anlamda kendine bir yer edinmesi, çocukluğun yetişkin bireylerden ayrı bir değer olarak kabulü 16. ve 17. yüzyıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu bakış açısının değişiminin koşulları, matbaanın keşfiyle gelen okullaşmanın artması ve burjuvazinin güçlenmesiyle yeni bir hayat biçiminin ortaya çıkmasına dayanmaktadır. "Müteşebbis mirasçılar" olarak çocuğun algılanması sınıf bilincinin gelişmesiyle meydana gelirken çocuk artık üzerine gelecek inşa edilecek bir özne olmuştur.

Çocukluğun farklı ve özel bir dönem olarak algılanmasındaki bir diğer nedeni ise insan ömrünün uzamasıdır. Zamanla tıptaki gelişmeler birçok alanda ilerlemenin önünü açmıştır. Bu sayede çocuk hem askerlikten hem de üretimle ilgili işlerden alıkonulmuştur. Daha planlı bir eğitim fikri gündeme gelmiştir. Bu yüzden 17. yüzyıla 'metod çağı' denmiştir. (Aytaç,1980)

18. yüzyıla gelindiğinde burjuvazi denilen kesim çocuklarına yetişkinlerden farklı özel kıyafetler diktirmeye başlamış. Ayrıca çocukların ilgisini çekecek yeni oyuncaklar da ortay çıkmıştır. (Benjamin, 2021) Burjuvazi görgü kurallarını şekillendirerek modern manadaki çocuğu biçimlendirmeye çalışırken bu yeni yaşama şekli annelik, ebeveynlik bilgisi gibi birçok alanda özgün yeniliklere kucak açmıştır. Bu yeniliklerden bazıları şunlardır: Çocuk oyunlarının çocuğun dünyasına özgü oluşturulması, ayrı adların konulması, çocuklara has kıyafetlerin hazırlanması. (Öztürk, 2017)

18. yüzyılda romantizm akımının doğup yaygınlaşması ile estetik ve duyarlılık artmış, çocuğun varlığı edebiyat resim vb. sanat dallarında kendini göstermiştir. Bu durumun en önemli kanıtı 18. yüzyılın son çeyreğinde çocuklar için süreli yayınların ortaya

çıkmasıdır. Juvenile Magazine (1788) ve The Childiren's Magazine (1799) bu türün ilk örnekleri olarak kabul görmüştür. (Oktay, 1999)

Mustafa Ruhi Şirin'e (2019) göre; çocuk edebiyatının gündem oluşturması çocuğun gündeme gelmesiyle ilgilidir. Okul sayesinde çocukluk kültürü gündeme gelmiştir. Yazılı çocuk edebiyatının meydana gelmesi okullaşma sayesinde olmuştur. Bu sayede okuyan çocuk algısının temelleri atılmıştır.

Rönesans ile beraber yeni yaşam ideali, dini eksenden estetik eksenine kaydırılmıştır. (Aytaç, 1980) Yeni dünya düzeni ile çocukluk algısı da değişmiştir. Günümüzdeki çocukluk anlayışı Rousseau'nun işaret ettiği "çocuğun tabiatının iyi olduğu ve kötülüğün toplumda aranması gerektiği" anlayışının üzerine kurulmuştur. (Bumin,1983) Değişen çocukluğun yapı taşları ekonomik, politik, toplumsal şartların toplamıdır. Fransız İhtilaliyle birlikte feodalite ortadan kalktığı gibi çok sayda köklü değişiklik meydana gelmiştir. (Karaman, 2018) Fransız Devrimini gerçekleştiren kadronun esas amacı çocuklara dair bir eğitim sistemi oluşturmaktır. Fransız Devrimi ile çocuklar artık bir birey olmanın ötesinde yeni misyonlar yüklenmiş "yurttaşlar" olarak görülmeye başlanmıştır. Bumin'in Batı'da Devlet ve Çocuk (1983) adlı eserinde bu konuyu şu şöyle açıklamıştır: Devrim, yeni kanunları kullanarak eski gelenekleri ortadan kaldırmak için öğretim sistemine güveniyordu. İyi bir eğitim öğretim ile ulus için mutlu çocuklar, mutlu ebeveynler yaratılacak ve bu kişiler ateşli bir şekilde eşitliği ve özgürlüğü savunan bireyler olacaktı. Mecliste görüşülen öğretim kanunları ve planları bir taraftan gelecekteki toplumun modelini okullar aracılığıyla bulmaya uğraşırken bir taraftan da toplumun kendisi okula dönüşüyordu.

Cemiyetlerin gelişip ilerlemesinde temel etken kültürel değişmeler olmuştur. Etnolojik ve antropolojik çalışmalarla başlayan kültür araştırmaları yeni yüzyılda artarak devam etmiştir. Kültürler karşılaştıkları diğer kültürler ile alışveriş içerisine girerek maddi ve manevi olarak gelişme göstermişlerdir. (Turhan, 1969) Bu değişim sürecinde ulus devletlerin yükselmesiyle çocukluk farklı bir boyut kazanmıştır. Ulus devlette çocuk sadece ailenin değil devletin de çocuğu olmuştur. Monarşilerin yok olmasıyla oluşan yeni aile modellerindeki çocuk, toplumsal örgütlenmede en mühim dayanaklardan birini oluşturmuştur. (Bumin,1983)

Eğitim genel manada vatansever vatandaşlar yaratma üzerine kurulmuş ve çocuk artık ailesinden önce devlete ait olarak görülmüştür. (Bumin, 1983) Ayrıca Milliyetçilik

fikriyle kurulan ulus devletler, geçmişteki iktidarın izlerini silmeyi de geleceğin teminatı olarak görmüşlerdir. (Ayaz,2020) Bu sebeple tüm devletler, kendi ideolojilerini gerçekleştirecek kendilerine bağlı fertlerin yetiştirilmesini devlet yönetiminin merkezine koymuştur. Modern zamanlardan önce çocuğun bir değer olarak görülmemesi ve bir yetişkinmiş gibi algısı 20. yy. da yerini "yurttaş çocuk" algısına bırakmıştır. Buradan anlıyoruz ki toplumların kültürel, ekonomik ve siyasi durumlarının değişmesiyle çocuğun yüzyıllar içerisindeki yeri de değişmiştir.

2.3. Osmanlı'da Çocuğun Yeri

Osmanlı Dönemi'nde çocuk ve çocukluk kavramları Tanzimat Dönemi'ne kadar gündeme gelmeyen bir durumdur. Çocukların Tanzimat'ın ilanından önceki yaşamlarını anlayabilmek istesek bile elimizde yeterli bilgi yoktur. (Okay,1998) Çünkü çocuğun müstakil bir birey olarak kabul edilmediği düşünülür. Bu durumda Osmanlı Dönemi'nde çocuğu anlamlandırabilmek için eğitim anlayışına bakmamız gerekir. Eğitim Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden önce vakıflara bağlı bir hizmet şeklinde yürütülmüştür. Halkın ve devletin desteği ile sıbyan mektebi ile medreseler kurulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde ilköğretim çağındaki çocukların hangi yaşlarda olması gerektiğine dair net bir karar oluşmamıştır. (Güdek, 2012) Okula gitmek bu dönemde zorunlu olmamakla beraber buradaki eğitim 3-4 yıl sürmüştür. Bu mektepler hayırseverlerin yaptırdıkları genellikle iki katlı, sokakların köşelerine ve çoğunlukla cami yanlarına inşa edilmiştir. Pazartesi veya perşembe günü açılan okullara öğrenciler başlarken "âmin alayı" adı verilen törene hem talebeler hem muallimler katılmışlardır. (Güdek, 2012) Sıbyan mekteplerinde tatil günleri, perşembe öğle vaktinden sonra ve cuma günleri olmuştur. (Demirtaş, 2012)

Selçuklulardan Osmanlı'ya kadar gelişerek gelen sıbyan mektepleri Kur'an eğitimi amacıyla açılmıştır. Özellikle yetim, öksüz çocukların eğitildiği bir kurum olmuştur. Zengin ailelerin çocukları ise özel öğretmenlerden evlerinde eğitim almışlardır. Sıbyan mekteplerinin ardından rüştiye ve iptidailerin açılması sistemli bir eğitimin yolunu da açmıştır. Kız çocukları da Tanzimat Dönemi'yle örgün eğitim görmeye başlamıştır. Bu sayede kadının toplumdaki yeri yavaş yavaş değişmiştir. Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini önleme açısından dikkate değer bir adım atılmıştır. (Kol, 2019)

Eğitim anlayışındaki değişimle de ceza- ödül sistemi gözden geçirilmiştir. Çocuk terbiyesindeki geleneksel tutumun (dayak) yanlış olduğunu dönemin önemli devlet adamı Münif Paşa da dile getirir ve sınıfta çocuğun yerini değiştirerek çocuğu uygun

bir dille uyararak ya da yazma cezası gibi ceza şekillerinin verilmesi gerektiğini belirtir. (Okay, 1998) Kant'ın (2020) bu durumla ilgili düşüncesi şu şekildedir: Çocuk yanlış bir davranışta bulunduğunda cezalandırılmamalı ancak ayıplanmalı ve ileride bu davranışın çok daha sakıncalı olaylara yol açacağı belirtilmelidir.

Osmanlı'da eğitimi etkileyen önemli bir unsur da Osmanlı'dan önce ve Osmanlı'dan itibaren yazılmış önemli eserlerin varlığıdır. Özellikle Gazalî'nin eserleri çocuk eğitimi konusunda dikkate alınan kitaplardan olmuştur. O verdiği öğütler ile çevresindeki insanları etkilemiş bir mutasavvıftır. Birçok eseri bulunan Gazalî'nin Gençliğe Öğütler (2015) adlı eseri de bu alanda dikkate alınabilecek bir kitaptır. Gazalî bu eserde gençlere şu şekilde seslenir:

> EY OĞUL
> Nice geceler okuduğun ilimleri tekrar etmek, kitaplarını mütalaa etmek için uykusuz kaldın; uykuyu kendine haram ettin. Seni buna sevk edenin ne olduğunu bilmiyorum. Şayet bundan maksadın dünyalık kazanmak, onun metaından bir şeyler koparmak, makam mevkilerinden elde etmek, emsallerin ve akranların arasında üstünlük taslamak ise, vay haline! Yazık sana! Eğer bununla maksadın, Hz.Peygamber'in (s.a.v) getirdiği dini yaşatmak, ahlâkını düzeltmek, kötülüğü emreden nefsini yenmek ise, müjdeler olsun sana! (s. 28)

Yine bu konuda önemli bir eser Gaylan Şaha ait olan Kabusnâme'dir. Bu eser de hem Selçuklu hem de Osmanlı eğitim anlayışını etkilemiştir. Eserdeki çocuk eğitimi geleneksel dönemdeki çocuğa bakışı da gözler önüne sermektedir. Esere göre babanın en mühim vazifesi oğlunu iyi bir şekilde yetiştirmektedir. Çocuğa güzel bir isim vermeli, sünnet ettirilmeli, Kur'an öğretmeli, ata binmeyi, silah kullanmayı öğretmelidir. Yine esere göre "dayak" çocuğun ahlâkı ve sanatı öğrenmesinde bir eğitim aracıdır. Çocuğa harçlığı verilmeli, yeteneği tespit edilip o yönde geliştirilmelidir. Çocuk büyünce bir kızla evlendirilmelidir. Diğer bir eser Gülistan ve Bostan'dır. Yazarı Sadi, terbiye ve ahlâk içeren bu kitabı ile Ziya Paşa, Mehmet Akif, Ahmet Mithat Efendi gibi isimleri de etkilemiştir. Bu eser 1928'e kadar okuma kitabı olarak okullarda Farsça derslerinde okutulmuştur. Kınalızade Ali'nin Ahlâk-ı Alai adlı kitabı medreselerde ve sivil mekteplerde Osmanlı'nın son dönemlerine kadar ahlâkla ilgili derslerde okutulmuştur. Nabi'nin Hayriyye isimli öğüt kitabı da Osmanlı Dönemi'ndeki Müslüman çocuklar için münasip bulunmuş ve dönemin aydınları dâhil bu eseri okuyup çocukları üzerinde tatbik etmek istemişlerdir. (Akyüz, 1994) Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki üstünlüğü 1800 yıllarda azalmaya başlamıştır. Bunun en temel sebeplerinden biri de medreselerden çıkan ve yetersiz eğitime sahip talebelerin

Osmanlı Devleti'nde idari ve adli sistemin bozulmasına neden olması görülmüştür. Karlofça Antlaşması ile toprak kayıplarının başlaması ve Avrupa'nın bu süreçte bilim, eğitim, sanayi vb. alanlarda büyük bir ilerleme kat ettiğini gören Osmanlı elçileri, bu durumdan çok etkilenmiştir. Bu geri kalmışlığın önüne geçebilmek için öncelikle askeri alana el atmışlardır. Ordular Avrupa'dakine benzer bir hale getirilmiştir. Askeri alanda başlayan bu Batılılaşma çalışmaları zamanla günlük yaşamın her alanında görülmeye başlanmıştır. (Okay, 1998)

Geleneksel eğitim kurumları dönemin gereksinimlerine cevap vermemeye başlayınca bu kurumlara dokunmadan yeni eğitim kurumları kurulmuştur. Bu eğitim kurumları Batılı bir anlayış ile açılmış, ilk modernleşme hareketlerinin çekirdeğini meydana getirmiştir. Mühendislik eğitimi veren bu okullar askeri eğitimi esas almıştır. Tanzimat ile beraber modern eğitim anlayışı eğitim sisteminde yer bulmaya başlamıştır. Ancak bir yandan geleneksel eğitim de devam etmiştir. En mühim düzenleme II. Mahmut dönemine ait olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi olmuştur. Fransız sisteminin temel alındığı bu nizamnameye göre okullar sınıflandırılmış ve ilk kademe kız ve erkek çocukları için zorunlu tutulmuş, okul üniforması giydirilmiş, modern bir ödül sistemi getirilmiştir. Ayrıca evde verilen eğitimlerde de yine Avrupa'nın etkisiyle öğretmenin Fransız olmasına dikkat edilerek dil derslerinin yanında müzik ve adabı muaşeret derslerinin verilmesi istenmiştir. (Okay, 1998)

Tanzimat Dönemi ile başlayan yenileşme çalışmaları eğitimi de etkileyerek devam etmiştir. Özellikle ilköğretimin zorunlu olma meselesi üzerinde durulmuştur ki bu durum Tanzimat'tan önce başlamıştır. (Batır, 2010) Yahya Akyüz (1994) II Mahmut'un İlköğretimi zorunlu hale getirdiğine ilişkin fermanın açıklamasında; Müslümanların önce dinlerini öğrenmeleri gerektiğini, cahil kalan anne ve babaların çocuklarını okutmak yerine çırak olarak belli yerlere gönderdiği ve bu durumun vebalinin anne babanın üstüne kaldığını, kıyamet gününde cahil kalan bu çocuklardan yine onların sorumlu olduğu bilgisi yer almıştır. Bu sebepten hiç kimsenin buluğa ermemiş çocuğunu okuldan alıp çırak olarak çalıştırmaması salık verilmiştir. Ayrıca fermanda çıraklığa başlayacak çocukları, yerleşim yerlerine göre İstanbul, Eyüp, Galata, Üsküdar Kadısına velisi ve hocası aracılığıyla götürüp çıraklık için izin belgesi oluşturulması gerektiğine dair hükümler yer almıştır. Fermanın hükümleri İstanbul için mecburi kılınmış ancak Rus, Mısır savaşları, yeniçeri ocağının kaldırılması derken birçok mesele ile uğraşan Osmanlı 1839 senesine kadar istenildiği derecede bu

hükümleri uygulayamamıştır. İlköğretimin bütün yurtta zorunlu hale getirilmesi ise Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. (Akyüz, 1994)

Osmanlı'da Tanzimat Dönemi'nde Batı ile olan ilişkilerin düzenlenmesi ve Osmanlı Devleti'nin eski gücüne kavuşabilmesi için birçok yenilik yapılmıştır. Tanzimat Dönemi yenilikleri, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar keskin kuralları olmayan geçmişle bağları kopmamış inkılaplardan ziyade düzenleme adı altında oluşturulan bir dizi dönüşümün eseridir. Bu dönemde yeni aydın tipinin oluşturulması ve bilgili bir toplum yaratmak maksadıyla örgün ve yaygın eğitimle, halkın eğitilmesi istenmiş ve toplumsal bir dönüşüm Tanzimat ile hedeflenmiştir. Uygulanmak istenen fikir akımı Osmanlıcılıktır. Ancak azınlıkların milliyetçilik hareketleri buna engel olmuştur.

3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Parkında halkın ve devlet büyüklerinin huzurunda Mustafa Reşit Paşa "Gülhane-i Hattı Hümayun"u okumuştur. Bu fermanla artık Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamıştır. Bu fermanda, eğitim mevzusuna değinilmemiştir. Ancak Tanzimatçılar zaten eğitimi Batılılaşmadaki rolünün farkında oldukları, yaptıkları faaliyetlerden anlaşılmaktadır. Tanzimat Dönemi'nde 1856 Islahat Fermanı yayınlanır ve eğitim konusuna da değinen fermana göre; eğitim işlerini yürütmek amacıyla Meclis-i Vükelaya (Bakanlar Kurulu) üyelerinin birisinin idaresine bırakılarak Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuştur. Bu bakanlık zamanla teşkilatını genişletmiştir. 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin yayımlanmasıyla Batılı manada bir yaklaşım getirilmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 198 maddeden oluşmuştur. Eğitimin her mevzusuna değinilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların başında öğretmenlerin bilgi ve görgüsünü artırmak, eğitim ödeneği alınması, derece ve kademelerin planlanması gibi maddeler yer almıştır. (Başar, 2004) Klasik Osmanlı Dönemi'ndeki aile yapısı otoriter dışa kapalıyken Tanzimat ile bu nitelikler kırılmaya başlanmıştır. Batı'ya yüzünü dönen Osmanlı, çocuklarına dadı alırken artık yabancı dadıları tercih etmekte çocuklar evde bir birey olarak algılanmakta ve klasik döneme kıyasla daha özgürlükçü bir ortam oluşmaktadır. Ancak bu yeni aile önceki değerlerini bir çırpıda silen değil, geçmişten getirilen özellikleri modern dünyanın yaşam şekli ile harmanlanmaya çalışmıştır. (Kol, 2019)

Osmanlı'da çocuk artık Avrupa'daki emsallerinin günlük hayatın içerisindeki niteliklerini öğrenmiş ve imkânı olanlar bu özellikleri kendi hayatlarına dâhil edebilmiştir. Günlük hayattaki değişim kıyafet, oyuncak, fotoğraf, tiyatro gibi farklı

alanları kapsamaktadır. Bu dönemde çocuklar için tercüme eserlerin, çocuklara mahsus dergilerin, çocukların anlatıldığı kitapların sayısı artmıştır. Batı kaynaklı bir terim olan "pedagoji" çocuk terbiyesine bağlı olarak Osmanlı'da bu kitaplarda ve gündelik yaşamda kullanılmaya başlanmıştır. O dönemdeki yazarlar pedagojinin değerinden yazılarında bahsetmiştir. (Okay, 1998)

19. yüzyılda çocuk terbiyesi konulu eserlerde verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Ethem İbrahim Paşa'nın Terbiyetü'l Etfal'i, Salih Saim'in Ana Baba Nasihatleri, Mehmet Şemseddin'in Çocuklara Ders vb.

Meşrutiyet Dönemi'nde Kanun-i Esasi'nin kabul edilmiş ve bu anayasada ilköğretim ile ilgili ifadelere de yer verilmiştir. 1876 Kanun-i Esasi'de ilköğretim ile ilgili şu ifadeler yer almıştır: "Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi olacak ve bunun derecatı ve teferruatı nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır."(Kanun-i Esasi madde 114.) Kısa bir Meşrutiyet Dönemi'nden sonra 30 yıllık bir Mutlakıyet Dönemi'ne girilmiştir. Bu dönemde nitelik olmasa da nicelik bakımından eğitim alanında yapılan çalışmalarda gözlenmiştir. Hatta 1892 yılında bir talimat çıkarılarak ilköğretimle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 3. sınıftan bahseden bu düzenlemeye göre İstanbul ve kasabalardaki ilkokul öğrencileri Elifba, Tecvid, İlm-i hal, Ahlâk, İmla, Kıraat, Hesap Hüsn- i Hat gibi dersler gösterilmek istenmiştir. (Akyüz, 1994) 1904 yılına gelindiğinde ise Maarif Nazırı Haşim Paşa döneminde bütün iptidaileri (ilkokul) kapsayacak haftalık ders programı ise Akyüz'ün (1994) kitabında yer alan şekli ile şu şekildedir:

Tablo 2.1 Ders Programı Çizelgesi

1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf
Elifba	Kur'an-ı Kerim	Kur'an- Kerim
Kıraat	İlm-i hal	Tecvid
Ecza-yı Şerife	Kıraat	İlm-i hal
Yazı	Hesap	Kavaid ve İmla
İlm-i hal	Yazı	Hesap
-	-	Muhtasar Tarih-i Osman
-	-	Ahlâki Kıraat

Kaynak: Akyüz, 1994, s. 198.

Bu ders programına göre özellikle İlm-i Hal, Kur'an (Elifba dahil), dersleri 1, 2, 3. sınıfların her birinde verilmeye çalışılmıştır. İlm-i hal dersleri ile öğrencilere İslami

davranış kalıpları aşılanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Böylece dini eğitimin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmüştür.

Modernleşme ile beraber toplumsal düzen ve devlet yönetimi yeniden biçim kazanırken 2. Meşrutiyet'in etkisiyle reformlar daha ileri bir boyuta taşınmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan iç karışıklıklar yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i topraklarına katması ve Girit'in Yunanistan'a bağlanması gibi olaylar ülke gündemini belirlerken milliyetçiliğin yükselişinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde Batılılaşma/modernleşme gayretleri ile çocuk artık yetişkinlerden farklı ve ayrı bir varlık olarak kabul görülmüştür. Okur-yazar kimliği de kazanan çocuk, Tanzimat Dönemi'nden itibaren başta çeviriler olmak üzere birçok eser ile tanışmıştır. Gelişen bilim, sanat, sanayi, alanlarına yetişecek yeni gençler artık o günün çocuklarından meydana gelecektir. Bu yüzden Tanzimat Dönemi'nde başlayan ve Meşrutiyet Dönemi'nde devam eden eğitim hareketleri artık yeni yüzyılın çocuklarını yetiştirecektir. Bu bağlamda yeni çocuk geleceğin de teminatıdır ve kazandığı yeni sıfatlara 'siyasi' figür olma mefhumunu da ekler. Çocuğun eğitimi, modernleşme hareketleriyle beraber artık tüm toplumun meselesidir. Eğitim, edebiyat, sanat gibi çeşitli yollarla da bu eğitim aktarılmaya çalışılmıştır. Çünkü yeni dönemin çocuğu devletin devamlılığında asli unsurlardan biridir. Balkan Savaşları neticesinde yaşanan milliyetçilik ayaklanmalarının etkisiyle modernite ve milliyetçilik yüz yüze gelerek Osmanlı için kurtarıcı bir sosya-kültürel politika haline gelmiştir. (Yetim, 2008) Osmanlı II. Meşrutiyet Dönemi ile ideal bir "meşrutiyet çocuğu" yaratmaya çalışmıştır. (Kocabıyık, 2019) Bu bağlamda da II. Meşrutiyet Dönemi eğitimcileri çocukları eğitirken siyasi üslubu kullanmaktan çekinmemişlerdir. Hatta aynı yaklaşım Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Çocuk edebiyatı da bir yandan Batı gibi modernleşmeyi diğer yandan yerel modernleşmeyi hedef olarak seçmiştir. (Şirin, 2019) II. Meşrutiyet'in önemli eğitimcilerinden olan ve İstanbul Darülmuallimin Müdürlüğü yapan Satı Bey, Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası (İlköğretim Dergisi) çıkarttırmıştır. (Kaya, 1981) Satı Bey yazılarında eğitime, bir ulusu biçimlendirecek bir unsur olarak yaklaşmış, özellikle de ilkokuldaki çocukların eğitimine dikkat çekmiştir. Çünkü ona göre, bir milletin gelişmesinde en mühim rol ilkokullarındır. İlkokullar tüm dünyada nicelik olarak orta ve yükseköğretimden daha çoktur. Bu nedenle etki alanı diğerlerine göre daha geniştir. Ayrıca ilkokuldaki, çocuklar beden

olarak, hissiyat ve fikriyat olarak tamamen gelişmedikleri için onları eğittiğimizde aldıkları eğitim çocuklarda derin izler oluşturur. (Çil, 2004) Satı Bey eğitim reformunu ilkokuldan başlaması gerektiğini vurgulamış ve Tuba Ağacı Nazariyesine [1] karşı çıkmıştır. (Akyüz,1994)

Meşrutiyet taraftarı olan Satı Bey'in eğitimle ilgili genel düşünceleri ise şu şekildedir: Eğitim bir ulusun aynasıdır. 2. Meşrutiyet öncesi eğitimdeki kötü duruma dikkat çekmek gerekir. Öğretmen ve öğrenciler bilinçsiz, ders kitapları yetersizdir. Derslerde vatan, millet temalı konuların olmadığı ve hatta yasak kabul edildiği bilinmektedir. Buna karşılık azınlık okullarında düşmanlık hissi oluşturacak bir eğitimin verilmesi onların ayaklanma yolundaki çalışmalarının zeminini oluşturmaktadır. (Çil, 2004)

1908-1918 yılları arası II. Meşrutiyet Dönemi olarak adlandırılır ve bu dönem Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve Ateşkes yılları gibi çok mühim olayların yaşandığı bir dönemdir. Meşrutiyetin tekrar ilanıyla birçok fikir hareketi meydana çıkmış, toplumsal sorunlar yüksek sesle konuşulmaya başlanmış, eğitimin önemi üzerinde daha titiz durulması gerektiği fark edilmiştir. Kızların gidebileceği ilk yüksekokul açılmıştır. Geleneksel sıbyan okullarının birçoğu kapatılmış, öğretmenlerin yetiştirilmesi hususunda düzenlemelere gidilmiş, ders programlarına sosyal yaşama dönük dersler getirilmiş, kadınlar memur olarak devlet kurumlarında çalışma imkânına kavuşmuş, 1913'de ise Tedrisat-ı İptadiye Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) yayımlanmış ve geçici olmasına rağmen Cumhuriyet Dönemi'nde de kullanılan maddeleri de olmuştur. İlk kez bu kanunla parasız eğitimden bahsedilmiş, iptidai ve rüştiyeler birleştirilerek ilköğretim 6 sene şeklinde tespit edilmiştir. Ayrıca yine bu kanunla bedenen ve ruhen zayıf çocuklara ilköğretim fırsatı verecek bir Nizamname hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. (Akyüz, 1994)

1. Dünya Savaşı dönemindeki gazetelerden de (İkdam, Tanin ve Tercüman-ı Hakikat) yola çıkarak savaştan etkilenen kurumların arasında eğitim kurumlarının da olduğunu görmekteyiz. Ana Mektepler Nizamnamesi, Sultani Mektepler

[1] Yetişmiş insan kaynağını üretebilmek için bazı eğitimciler eğitim sistemini düzene sokmak için öncelikle ilköğretimden başlanması gerektiğini savunmuştur. Buna karşın başta maarif Nazırı Emrullah Efendi, eğitim sistemini cennette olduğuna inanılan "Tuba Ağacı" adlı ağaca benzetiyor. İnanılana göre Tuba ağacının kökü havada dalları aşağıdadır. Emrullah Efendi'de bu benzerlikten yola çıkarak eğitim ıslahına yükseköğretimden başlanması gerektiğini savunur. (Ebubekir, Keklik, "Maarif Nazırı Emrullah Efendi ve Tuba Ağacı Nazariyesi: Eğitim Reformuna Nereden Başlamalı?" ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt:11 sayı:2 kazım 2020, 79-96. s.79)

Nizamnamesi, Darülfünûn Nizamnamesi, Islah-ı Medaris Nizamnamesi gibi birçok nizamname hazırlanmıştır. Son olarak Maarif-i Umumiye Kanunu ile de eğitimin genel hatları meydana getirilmiştir. (Kılıç, 2014)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1950 yılına kadar yeni kurulan rejim, çocuk konusu üzerine fazlaca düşmüş, çocuğun geleceği hususundaki kaygılara çözüm yolları aramışlardır. Çünkü bir toplumun refah seviyesini çocuklara verdiği eğitim ve haklarla doğru orantılıdır. Sadece geri kalmış toplumlar çocuğa uygulanan kötü muameleyi görmezden gelir ve bu durumun iyileştirilmesi için çaba harcamaz. Modern dönem öncesi çocuk; erkekler bağlamında zanaat öğrenen, ailenin geçimini sağlamak amaçlı yetiştirilirken kızların özelinde ise aile içinde düzeni sağlayan iyi evlilikler yapması beklenen iki ana yapı üzerine kurulmuşken moderniteyle beraber ulus-devlet anlayışı gelişerek "yurttaş çocuk" algısını yaratmıştır. Çocuk içinde bulunduğu biyolojik ve psikolojik durumdan kaynaklı olarak özel gereksinimleri olan bir bireydir. Bu durum onun ayrıcalıklı olduğunu göstermez. Sadece yardıma ihtiyacı olan özel bir varlık olduğunu gösterir.

Çocukluğun önemi, Rönesans'ın akabinde Fransız İhtilali ve paralelinde doğan hümanisttik anlayışın bir sonucu olarak meydana gelirken özellikle de kimsesiz çocukların korunması konusu Batı'da uyanan yeni fikirlerden olmuştur. Milletler Cemiyeti tarafından 1924'te kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, çocuğun haklarını içeren ilk belge niteliğini taşımaktadır. Türkiye bu bildirgeyi 1931 yılında imzalayıp kabul etmiştir. 1936 yılında da 1. Balkan ve 2. Balkan Kongreleri, çocukların sağlığı ve korunması gibi konuları ele almak amacıyla gerçekleştirilmiştir. (Dirican,2018)

Kurtuluş Savaşı'nın öncü isimlerinden olan Kazım Karabekir de savaş yıllarında askeri gayretlerinin yanı sıra ülke çocuklarına göstermiş olduğu alaka ile de dikkat çekmiştir. Kazım Karabekir, 1919 yılının başından itibaren Doğu Anadolu'da kimsesiz kalmış çocukları koruma amacıyla kolordu sanayi takımlarına 600 kadar çocuğu aldırmış, çocukların geleceklerini kurtarmıştır. ABD heyetinin Kars ve Gümrü'deki çocuklarla ilgili faaliyetlerini çok beğenen Karabekir, bu çalışmaları yakından inceleyerek uygulamaya çalışmıştır. 12 Kasım 1921 tarihinde Çocukları Koruma Cemiyeti, Kazım Karabekir önderliğinde kurulmuştur. Bu cemiyet fakir ve kimsesiz çocukların kurtuluşu için bir umut olmuştur. Ancak Ankara'dan yeteri kadar destek alınamadığı için teşkilat uzun ömürlü olamamıştır. (Karabekir, 1995)

Dualarla açılan bu cemiyetin açılış konuşmasında Kazım Karabekir'in (1995) ifadeleri şöyle aktarılmıştır: "Bu mübarek günde çocukları korumak amacıyla bu cemiyet kurulmuştur. Dünyanın her yerinde cemiyetlere -özellikle de korunmaya gereksinim duyan varlıklar için- ihtiyaç duyulmuştur. İnsanı koruyan cemiyetler hayvanları koruma gibi etkinliklerde de bulunmuştur. Bu kutlu günde elem ve ıstırapla ölen çocuklarımı için Fatihalarımızı okuyalım." Kazım Karabekir'in kurduğu bu cemiyet uzun ömürlü olamasa da zorlu bir savaş döneminde çocuklar için yaptığı çalışmalarla tarihteki yerini almıştır.

Altı yüz yıllık koca bir imparatorluğun yıkılması Türklerin artık kendilerini yeniden keşfetmesi ve geçmişi ortadan kaldırabilmesi için bir fırsat yaratmıştır. Türkler yeni bir başlangıç yapmak için özgürlüğe kavuşmuşlardır. Bu tutum devrimci Fransız geleneğinin ve pozitivizmin yarattığı etkinin devamı şeklinde de yorumlanabilir. (Ahmak, 1991/1999)

Toplum, Osmanlı'da kendini dini bağımlılığı kullanarak tanımlar ve dini bağımlılığa göre genel anlamda hayatını şekillendirir. Özellikle de 19. yüzyılın başlarına kadar bu durum sürmüştür. Kozmopolit bir toplum olan Osmanlı, yine bu nedenden hızlı bir dağılıma sürüklenmiştir. Osmanlıcılık fikri iflas etmiş, Türkler de nihayetinde "ulusal" çizgiye kaymıştır. Osmanlı'da Tanzimat ile başlayan çocuğa bakıştaki değişim, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar gelişerek devam etmiştir. Osmanlı'daki çocuk artık imparatorluğun bir ferdi değil, "Türk çocuğu" kimliğini kazanmaya başlamıştır.

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ULUS KİMLİĞİNİN İNŞASINDA ÇOCUĞUN ÖZELLİKLERİ

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile başlayan Millî Mücadele Dönemi ile beraber artık Türk ulusu geri dönülemez bir yola ilk adımı da atmıştır. Bu büyük mücadele Mustafa Kemal'in başarılı yönetimi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin aldığı mühim kararlar ile zafere ulaşmıştır. Bu büyük zaferin ardından Atatürk, Alaşehir'de yaptığı bir konuşmasını Başar'ın (2004) aktarımı ile "yeni devletin kazanacağı yeni zaferlerin artık ekonomik ve bilimsel olacağını" ifade etmiştir. Yeni bir millet yaratma görevini kendilerinde gören Atatürk ve arkadaşları en önemli aracı "eğitim" olarak görmüşler ve bunun delili olarak da 15 Temmuz 1921 gibi daha millî mücadelenin devam ettiği bir süreçte Ankara'da Maarif Kongresini gerçekleştirmişlerdir. (Kaya, 1981) Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kazandırılmak istenen niteliklerin kaynağını da anlamak maksadıyla Maarif Kongresine değinilmiştir.

3.1. Maarif Kongresi

Maarif Kongresi Hamdullah Suphi'nin çalışmaları sayesinde Sakarya Savaşından önce Türkiye Muallimler Birliği'nin katkılarıyla düzenlenmiştir. Kongreye erkek ve kadın öğretmenler olmak 250'den fazla öğretmen katılmıştır. (Başar, 2004) Bu kongrede ilkokulların ve ortaöğretim kurumlarının programlarıyla bu kademelerin öğretim süreleri gibi konular ele alınmıştır. (Özalp & Ataünal, 1977) Mustafa Kemal'in Kongredeki konuşması Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri (1946) adlı eserden yola çıkarak şöyle özetlenebilir: "Millî bir terbiyeden bahsederken eski usul ve hurafelerden, yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelen tesirlerden tam anlamıyla uzaklaşarak oluşturulan bir kültürden bahsediyorum. Kültür içinde bulunduğu yerle ilişkilidir ve içinde bulunduğu zemin milletin kendi seciyesidir."

Maarif Kongresinde çok önemli kararlar alınamamasına rağmen dönemin savaş koşulları düşünüldüğünde geniş bir katılımcı ile yapılan bu kongre mühim bir olaydır. Bu şartlar altında böyle bir kongrenin yapılmasını gereksiz bulan bazı milletvekilleri olmuştur. Bu milletvekilleri devletin parasının bu kongreyi düzenlemekle boşa

harcandığına dair eleştirilerde bulunmuştur. (Başar, 2004) Bu eleştirilere cevabı Hamdullah Suphi (TBMM Zabıt Ceridesi, 1921) şöyle cevaplamıştır:

> ...Muallimler kongresi, arkadaşlar biliyorum, tafsilayıtla derhadır ediyorum, en fazla kıylıkali mucib olan işlerden birisi bu muallimler kongresi meselesidir. Bunun için kulaktan kulağa şikâyetler oldu. Bana gelip söylediler. Birçok arkadaşlarımı hoşnut ettim. Birçok arkadaşlarım istihza yapmaya karar verdiler. Bu mualimler kongresi benim için en belalı işlerden birisi olmuştur. Fakat arkadaşlar, istihzata sebebi şikâyet olmak üzere serdedilen kongre hakkında yine kendi noktai nazarımı söyleyeyim ki, bu hususta bir zerre nispetinde nadim olmuş değilim. Her Maarif Vekilinin, teşkilatı başında olan her adamın, tüccarın, esnafın, her sene yapmaya mecbur olduğu bir şey vardır ki, beraber çalıştığı adamları toplamaktır ve muayyen iş hakkında konuşmaktır. Dünyanın bütün ilerlemiş memleketleri kendi medenî kongrelerini toplarlar... Bendeniz de hocaları topladım... (s.70)

Buradan alıyoruz ki Hamdullah Suphi böyle bir kongreyi düzenlemekten memnundur. O ve onun düşüncesindeki dönemin ileri gelenleri bu kongrenin düzenlenmesini gerekli görmüş eğitimi arka plana atmadan savaş koşullarındaki mücadelelere devam etmişlerdir.

3.2. Cumhuriyet Çocuğuna Kazandırılmak İstenen Yeni Kimliğin Nitelikleri

Maarif davasında öncü isimlerin öğretmenler olarak görüldüğü bu dönemde, öğretmenlere çağın gereklerini aktarıcı birer araç gözüyle bakıldığı fark edilmektedir.

Mustafa Kemal 1922 yılında Bursa'da Şark Tiyatrosunda kendilerini ziyaret eden İstanbul ve Bursa öğretmenlerine, milletlerin iki parça yaşaması durumunda her zaman zayıf olacağını söylemiş. Ayrıca çocuklarımıza öğreteceğimiz eğitimin sınırları ne olursa olsun ilk önce milletine, Türk Devletine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı olan tüm unsurlarla mücadele içinde olması gerektiğinin elzem olduğunu ifade etmiştir. (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1946)

Mustafa Kemal'in görüşlerinden de anlıyoruz ki yeni Türk çocuğu; milletine, devletine düşkün ve kendi kültürünü önceleyen milliyetçi ruha sahip olacak şekilde yetiştirilmelidir. Bu anlayış doğrultusunda Kurtuluş Savaşı devam ederken Millî eğitim şuralarının da ilk adımları atılmaya çalışılmıştır. (Kaya vd., 2019)

29 Ekim 1923 tarihiyle beraber resmi olarak cumhuriyet rejimine geçen Türkiye artık tüm yönleriyle tam bağımsız bir devlet olmanın verdiği öz güvenle yeni Türkiye'nin inşasında hedeflerine emin adımlarla yürümeye çalışırken çocuklara geleceğin

teminatı olarak bakıp onları "yurttaş" kimliğiyle donatmayı amaçlamıştır. Her Türk çocuğu memleketini kurtaracak bir kahraman olarak görülmüş, tüm güzel vasıfların Türk çocuğunda bulunduğu fikri aşılanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çocuk yalnızca çocuk değildir. O herkesin ümidini bağladığı çeşitli misyonlar yüklediği uygarlığın taşıyıcısı ve koruyucusu olarak algılanan bir figürdür.

II. Meşrutiyet sonrası dönemde eğitim düşünürlerinin fikirlerinde eğitimin çocuk temelli olmasının zorunluluğu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Ziya Gökalp, Satı Bey, Emrullah Efendi gibi dönemin eğitimcilerinin eğitim ile ilgili tartışmaları, toplumu Cumhuriyet Dönemi'ne hazırlayan bir süreç olmuştur. Ulus devlet şekillenmesinde ana enstrüman eğitimdir. Bu çerçevede eğitim politikalarının meydana gelmesinde; temel yasalar, müfredat programları, şuralar, reform hareketleri, kalkınma planları, etkili olmuştur. (Hesapçıoğlu, 2009) 1908 yılından sonra laiklik eğitim alanında kendini belli etmeye başlayarak ders kitaplarında İTC'nin hedefleri doğrultusunda yeni yurttaşların yetiştirilmesi istenmiştir. Türkçenin de etkisi artırılarak dil üzerinde birliğin sağlanması umut edilmiştir. (Akıncı, 2014) 1912 yılındaki 4. İttihat ve Terakki kongresinde Maarif Nazir Emullah Efendi, programla ilgili "zahnâme"sinde

> ...Bir milletin ikbal ve istikbalini, vatanin selamet ve saadetini tahkim etmek için birinci gart, efrad-ı milletin umumiyetle talim ve tedrisidir. Hükümet-i meşruta bu hakikati itiraf eylemek mecburiyetindedir. İstibdad-ı hükümet ile cehalet-i halk birbirinin zahiridir, ikisi tev'emdir. Mesrutiyet ile münevveriyet birbirinden aynilamaz. Kemal-i millet kemal-i marifet ile kaimdir. Her terakkinin yegâne sebebi ilim ve marifettir. Tecarüb ile mesbuttur ki, bir milletin ahlâki, serveti, saadeti, huzur ve istirahati tedris ve talim ile temin edilebilir. (s.80-83) diyerek eğitimin ne kadar mühim olduğuna dair görüşlerini bildirmiştir.

Ayrıca Emrullah Efendi eğitimle ilgili hazırladığı kanun layihasında eğitimin mecburî olması, ilköğretim teşkilatının yapılandırılması, heyetlerin oluşturulması gibi esasları kapsayacak kararlara değinmiştir. (Kansu, 2016)

Dönemin eğitimcilerinden İsmail Hakkı Bey öğretmenlik yapmasının yanında eğitimle ilgili yazdığı yazılarla da bilinmektedir. 1912 yılında yayımlanmış olan "Talim ve Terbiye de İnkılâp" adlı eserde Balkan Savaşlarının olumsuz sonuçlarını eğitimin bozulmasına bağlar. İsmail Hakkı, Millî Eğitimin içinde barındırması gereken unsuların bir kısmını da Kansu'nun (2016) aktarımı ile şöyle sıralar:

- Eğitimde incelemeye yönelik ilimlere gereksinim vardır.

- Tarih ve kültürden istifade edilmesi gerekilir.
- Eğitim Türk çocuklarını yaratıcılığa yönlendirmelidir.
- Mutlaka eğitimde sanata yer verilmelidir.

Cumhuriyet ile Batı uygarlığına ulaşma noktasında ortaya konulan amaçlar, eğitimdeki dönüşümleri artırmıştır. (Çelebi& Kazancı, 2021) Devlet, eğitimi kullanarak çocuğu istediği yönde eğitip kültürün sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Oluşturulan kültür Türklük kavramı bağlamında öğretim programlarının biçimlendirilmesi üzerine kurulmuştur. II. Meşrutiyet sonrası oluşan fikir hayatı ve eğitimdeki yenileşmeler Cumhuriyet Dönemi'nin de temellerini atmıştır. Meşrutiyet'te yetişen bireyler, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan potansiyelini meydana getirmişlerdir. (Kartal, 2019)

Ulus-devlete geçiş, Batı'da gerçekleştirildikten sonra yeni bir kültür oluşturmak için yeni bir insan yaratmak gerektiği anlaşılmış ve ulus-devletin sadık vatandaşları bu kültürü yaratıp yaymak amacıyla eğitilmeye başlanmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin çocukları, yeni bir ulusun kuruluşunda temel taşlar olmaları bakımında çok özel bir yere sahiptir. Bu çocuklar yeni değerleri içselleştiren, bir sonraki kuşağa aktaran ve yeni bir toplumun var olmasını sağlayan asıl unsurlardır. Cumhuriyet Dönemi çocuğu, vatanını seven, ahlâkıyla örnek en kutsal görev olarak askerliği bilen, milletini yüceltmeyi ana hedeflerden biri sayan ve bu özellikleri kendinde bütün olarak barındıran bir şahsiyete sahip olduğu düşünülmüştür. Çocuklar Cumhuriyet Dönemi'nde, uygarlığın temsili, ahlâki nitelikleriyle her zaman örnek teşkil eden bireyler olarak görülmüştür. Cumhuriyet çocuğunu anlamak için öncelikle o cumhuriyeti kuran ulusu tanımlamak da gerekir. Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre (2007) ulus mefhumu, duyguları, çıkarları, ana dilleri ortak olan bireylerin tamamına verilen ortak addır. Hasan Âli Yücel'in açıklamasıyla da "millet, hukuki olmaktan ziyade sosyal bir olaydır." Yücel'e göre bir cemiyetin "millet" olarak ifade edilebilmesi için ortak bir yurt ve ortak millî duyguların olması gerekmektedir. Aynı topraklarda yaşayıp millî duyguları olmayan toplumların da olabileceğine dikkat çeken Yücel, bu tarz toplulukları "millet" değil "kütle" kavramı ile adlandırır. (Yücel, 1998)

Çocuğa yaklaşım yüzyıllar içerisinde nesneden özneye dönüşmesine rağmen Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğu önemli kılan asıl durum çocukların geleceğin Türk yurttaşı potansiyeline sahip olmasıyla ilgilidir. Kemalist ideolojide çocuk, milletin malı olarak görülmüştür. Cumhuriyet Dönemi Türk çocuğu eğitilmesi gereken bir yurttaş gibi algılanmış ve okul kitaplarında kahramanlık, dürüstlük, milliyetçilik

değerleri aşılanmaya çalışılmıştır. Türk çocuğu doğuştan sahip olduğu cesur ve fedakâr nitelikleriyle dönemin hikâye ve romanlarında kendine yer bulmuştur. (Aygün, 2013)

Çocuğun gereksinimleri doğrultusunda "millî" bir edebiyatın oluşturulması Cumhuriyet Dönemi'nin eğitim hedeflerinden biridir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu anlayış ile tek tipleştirme olgusunu da beraberinde getirmiştir. "iradeli çocuk" "iradeli insan" diye Osmanlı Dönemi'nde vurgulanan özellikler bu dönemde de devam edilmeye çalışılmıştır. Amaç idealize erkek ve kız çocukları yetiştirmektir. Erkekler için "küçük adam" kadınlar için "küçük hanım" tabiri sık sık vurgulanır. Çocuklar ulus devlet modeline uygun olarak yetiştirilmeye çalışılır. Bunun için bir hayli sayıda eser Türkçeye çevrilir. Bu eserler aracılığıyla da Batılılaşma aktarılmaya çalışılır. Değişmeyen noktalardan biri de "öğretici" didaktik, tutumun devam ettirilmesi ve bunun toplumdaki çocuk anlayışıyla paralellik göstermesidir. (Şirin, 2019)

Çocuğun ailedeki konumunu, sağlığını, beslenmesini "bilimsel esaslara" dayandırarak dönemin pedagogları, doktorları, eğitimcileri ve siyasetçileri çocuk meselesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Çocuk, Cumhuriyet Dönemi'nde yalnızca çocuk değil, muasır medeniyetler seviyesine erişmeyi gaye haline getirecek "Türkiye Çocuğu"dur. Cumhuriyet, çocuğu yüceltmesinin yanında çocuğun oyalanmadan yetişkinler grubuna dâhil olmasını da istemiştir. (Çiçek, 2012)

Batı'dan Osmanlı'ya intikal edilen sınırları çizilmiş çocukluk imgesi, modern çocuğun resmi bir ifadesi olarak algılanmıştır. Zamanla çocuğun toplumdaki konumu değişmiştir. Bu durumu Öztan (2009) şöyle açıklamıştır:

Türkiye özelinde "yeni çocukluk" anlayışının gündeme gelmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısına doğru hız kazanan modernleşme çabaları ile paralellik arz etmiştir. Siyasal ve toplumsal yaşamda meydana gelen gelişmeler, 'yetişkinlik' ve 'çocukluk' tasavvurlarına ilişkin geleneksel yaklaşımı büyük ölçüde erozyona uğratmıştır. Çocuğun, 'devletin geleceğinin garantisi' olarak görülmesi ile birlikte, çocuk eğitimi ve terbiyesi müstakil bir ilgi alanı olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların sosyal hayatındaki dönüşüm, zaman içerisinde, edebiyattan tiyatroya, kıyafetlerden oyun mekân ve araçlarına kadar geniş bir sahayı kapsamıştır. Sosyal denetim mekanizması olarak modern okulların tesisi ve çocukluğun siyasal iradeye ve onuntesis ettiği düzene uygun 'ideal' rol ve davranışlar ile donatılması fikri, Batı'da olduğu gibi Osmanlı-

Türk modernite projesinde de bir sosyo-politik vizyon meselesi olmuştur. Sultan'a ve otoritesine itaat ve sadakatle bağlılık ile "müstakbel mümin" olma arasındaki gidiş-geliş ya da sentez, yerini II. Meşrutiyetle birlikte 'ideal yurttaşlığa' ve özellikle Balkan Harbi esnasında milliyetçi ve militarist öğelerle donatılmış bir "millî asker-yurttaş"a bırakmıştır. Çocuklar ve kadınlar tüm bu aşamaların 'gözdeleri'dir. Cumhuriyetin ilânı sonrasında siyasi iklimde ve sosyal yapıda yaşanan dönüşüm ise 'cumhuriyetçi çocuk' imgesinin doğuşuna ve popülerleşmesine yol açmıştır.

Türk milliyetçiliği, Batı milliyetçiliğine nispeten geç ortaya çıkmış ve Batı'daki Türk araştırmalarının nispeten güçlü etkisi altında, ulusu ön plana çıkaran ve kültüre egemen olan bir harekete dönüşmüştür. Türkçülüğün gelişmesinde Rusya'dan gelen Türk aydınlarının da önemli rolü olmuştur. Türklerin imparatorluk içindeki statüsünden dolayı bir kültür hareketi olarak ortaya çıkan Türkçülük, milleti kurtaracak bir çözüm olarak görülmüştür. (Kanbur, 2019) Osmanlıcık akımının yerini Türkçülük almıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki en etkili akım Türkçülük olmuştur. Hatta Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen sürede eğitim sistemini de Türkçülük etkilemiştir. Türkçülük ırkçı bir yaklaşımdan ziyade ülkü birliğini ifade etmektedir. Aynı amaç etrafında toplanan bireyler bağımsızlık mücadelesinde birlikte hareket ederek Türkiye Devleti'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu dönemdeki temel amaçlardan biri de iyi vatandaş yetiştirmek olmuştur. (Batır, 2011) Cumhuriyet Dönemi'nde etnik milliyetçi bakıştan kültürel milliyetçiliğe doğru bir geçiş olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'ndeki "tam bağlılık" "tek seslilik" hedefi öğretici bir üslubun gelişmesini sağlamıştır. (Bozkurt & Geylani, 2022) Yeni öndere göre; ulusal amaçları gerçekleştirmek, bağımsız bir ülke olmak, yeni liderler yaratmak ve uygar bir toplum meydana getirmek için en mühim vasıta eğitimdir. Eğitim siyasi ve kültürel vazifeleri olan bir mefhumdur. (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1946)

Toplumdaki dönüşümler özellikle Osmanlı'dan cumhuriyetin ileri safhalarına doğru ilerlerken etkili devlet isimlerinden olan Atatürk de yeni nesilleri yetiştirme görevini öğretmene verirken onlardan vatansever, erdemli, çalışkan ve terbiyeli öğrencilerin yetişmesi için büyük gayret beklemiştir. (Akyüz, 2011) 23 Eylül 1925 tarihinde Mustafa Kemal Samsun İstiklal Ticaret Okulunda yaptığı bir ziyarette 'terbiye' kavramından bahsederken dini, millî, beynelmilel terbiye mefhumlarının varlığına değinmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşaklara vereceği asıl terbiyenin

millî terbiye olduğunu çünkü esaret zincirlerini kırabilmenin yolunun millî terbiyeden geçtiğini ifade etmiştir. (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1946)

Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber ilkokula başlayan kişilere Resimli, Yeni Musahabat-ı Ahlâkıye ve Medeniye dersi ile ahlâk ve vatandaşlık eğitimi verilmeye çalışılmıştır. Özellikle "terbiyeli çocuk olmak" ders metinlerinin ana konusu haline getirilmiştir. Ayrıca sosyalleşme toplumla dayanışma gibi bireyciliği değil, toplumsallaşmayı ön plana çıkaran bu ders kitabı, toplum içindeki bireysel haklarımızı da bilmemiz açısından önemli görülmüştür. (Alabaş, 2018) Yeni çocuğu yaratma yolunda ilerlerken eskinin izlerini silme ve eskiyi kabul etmeme, genel tutum halini de almıştır. Osmanlı düzenini anımsatacak siyasal mefhumların ders kitaplarında kaldırılmasıyla "reddetme" üzerine oturtulmuş bir yapıyı da fark etmemiz sağlanmıştır. (Bozkurt, Geylani, 2022) Musabahat-ı Ahlâkiyye ve Malumat-ı Vataniyye derslerine 1924 programında yer verilmiş, çocukların okulda ve sokakta nasıl davranması gerektiği bu derslerin temel noktası olmuştur. Bahsi geçen iki ders 1926 yılında Yurt Bilgisi adı altında yine toplu yaşam değerlerine değinmiştir. (Keskin & Keskin, 2009)

1926 yılında Mektep Müfredat programının kapsamında okutulmuş Yurt Bilgisi dersinin içeriği, "kimlik inşası" bağlamında sorumluluk kavramına sıklıkla yer verirken ahlâk, özgürlük, dürüstlük ve sevgi mefhumlarına da yer verdiği görülmüştür. Ayrıca 1927 ve 1930 müfredat programlarında yine Yurt Bilgisi dersleri için öğretim programında "güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet ve vazifeşinaslık" ifadeleri yer almıştır. (Ozan & Kuş, 2021)

Ders kitaplarında devrimlerden söz ederken eski düzenin uygar bir hayata uymadığının Batı'yı yakalamanın medenileşmeden geçtiğinin ve sosyal yaşamın her parçasına medeni yaşamı yerleştirmeden devrimlerin yaşatılamayacağı, devrimlerin anlatılış şeklinden ve içeriğinden yola çıkarak ortaya konabilmektedir. (Parlak, 2005)

Şirin'in (2019) çocuğun şekillendirilmeye çalışılması ve ideolojilerin ders kitaplarında aktarılması hususundaki düşünceleri şu şekildedir:

"Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk edebiyatı, tabiat ve yurt güzellemelerinin yanında Cumhuriyet inkılapları ideolojisine dayanır. Çocuk, yeniden tasarlanarak ulus-devlet anlayışıyla beraber yeni bir yaratım sürecine girer. İlk olarak Türkçe dersinin ders kitapları, programdaki tüm ders kitaplarına "Cumhuriyet Çocuğu" zihniyeti egemen olur. Okutulan ders metinlerinin tümüne yakını, çocuğun toplumdaki sisteme

uyumlanmasına yönelik biçimsel, gerçekçi ve öğretici metinlerden oluşur. Daha doğru bir ifadeyle söylemek gerekirse metinlerin toplamının karakteristiği, çocukları geliştiren değil kalıplayıcı bir niteliğe sahip olmalarıdır."

Yeni Türk çocuğunda disiplin kavramı da benimsenmesi gereken bir nitelik olarak görülmüştür. Toplumsal normları içselleştirmek ve bu normları gündelik hayatımıza yansıtabilmek için disiplin kavramına başvurulmuştur. Disiplin bu yüzden korkulacak bir şey değil aksine düzeni sağlayan bir mekanizma olması açısından modern hayatın bir gerekliliği olarak görülmüştür. Çocukların kazanması istenen disiplin, onları toplum yaşamına çalışma hayatına hazırlama amacı gütmektedir. (Başboğa, 2018)

Milli Mücadele Dönemi ve 1. Dünya Savaşı'nın ardından Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum oldukça kötü bir haldeydi. Ekonominin düzelmesi için yapılan düzenlemelerde temel düstur "Millî Ekonomi" ilkesi olmuş, yerli kaynaklarla kalkınmak ilk hedef olarak kabul edilmiştir. Çocuklarda bu yönde bir bilinç kazandırmak için çeşitli şarkılar, şiirler ile yerli malı kullanımı özendirilmiştir. Tasarruf bilinci aşılamak için dönemin dergi ve iktisadi politikalara yer veren diğer araçları bu konuya eğilmiştir. (Başboğa, 2018) 1928 yılı Yeni Türk harflerinin kabul edilmesine kadar geçen zamanda yeni rejimin kendisini benimsetme çabalarının bir gereği olarak çocuk dergileri de gazetelerde edebiyattan ziyade politik bir tutum ile oluşturulduğu söylenebilir. (Okay, 2006)

Yeni rejimin niteliklerinin aktarım aracı olarak görülen gazetelerin en önemlilerinden olan Cumhuriyet gazetesi çocuk ve çocukluğa ait haberlerle yeni çocuğun misyonuna yer vermiştir. Çocuk hakları, çocuk eğitimi ve çocuğun sosyal gelişimi ile ilgili konularda yer almıştır. (Gürkan, 2021)

Çelik & Dirican (2021) tarafından 1928-1930 yıllarında yayımlanan Gürbüz Türk Çocuğu dergisi değerler açısından incelenmiştir. Tespit edilen değerler arasında sevgi, tasarruf, vatanseverlik, merhamet, çalışkanlık, kültürel miras vb. değerlerin olduğu görülmüştür. Bu değerlerin aktarılması noktasında hikâyeler kullanılmış, bugün hala aynı değerlerin toplumdaki önemini kaybetmediğine dikkat çekilmiştir.

Dönemin roman ve hikâyeleri kolektif belleğe sürekli müdahale ederek çocukların cumhuriyet ideolojilerini benimsemesi sağlanmaya çalışılmıştır. (Aygün, 2013) Türdeş toplum meydana getirmek için başta gelenekler, anılar, dil olmak üzere ortak birikimlere odaklanılmış, tarih şuurunu çocuklara kazandırabilmek, geçmişi bilme ve

geleceği kurma amacıyla özellikle üzerinde durulması gereken bir unsur olmuştur. (Yıldırım, Şimşek, 2017)

Yeni eğitim sisteminin temel amacı Osmanlı'daki çok kültürlülüğü tek kültürde toplayıp yeni ideolojiyi ders programları aracılığıyla aktarmaktır. Eğitsel çalışmalarda; Kurtuluş Savaşı ve liderleri üzerinde durulması, saltanatın zararlarının açıklanması, Türkiye Cumhuriyet'inin hangi fedakârlıklarla kurulduğu, yeni devletin güzelliği ve öncekinin kötülüğü gibi konuların yer alması istenmiştir. (Kartal, 2018)

Yenileşmenin ve ilerlemenin önünde padişahların olduğunu ve dini kullandıklarını Yurt Bilgisi ders kitabında Gölpınar'lı (2007) şu şekilde belirtmiştir: Yüzyıllarca her türlü gelişmeye karşı koyan, ulusumuzu sürekli geride bırakan bu kara kuvvet, bu zalim padişah, dinin gücüne güvenerek Anadolu'daki kahramanlarını asi olarak ilan etti.

Cumhuriyet çocuğundan beklenti; aklın ve bilimin ışığında ilerlerken tabulara karşı gelen, gelişmeye inancı olan ve hür düşünceyi destekleyen bir şahsiyete sahip olmasıyla beraber toplum menfaatini kendi çıkarlarından üste görmeyi bilmesidir. Kendini geliştirirken koca bir toplumu da şekillendirdiğini bunu yaparken millî değerlerini ön planda tutması gerektiğini de unutmamalıdır. Cumhuriyet Dönemi çocukları mili değerleri içselleştirmiş, vatanını seven ve ne pahasına olursa olsun koruyan, çalışkan, terbiyeli, tutumlu, disiplinli hem dış görünüşüyle hem kişiliği ile yeni Türkiye'nin geleceğinin garantisi olma yolunda eğitilmeye çalışılmıştır.

Çocuklara aktarılmak istenen cumhuriyet sevgisi, Osmanlı ile yapılan karşılaştırmalar ile bir karşıtlık zemini oluşturularak anlatılmıştır. Artık yeni bir başlangıç olarak algılatılan cumhuriyet, geçmişle bağların kopması olarak aşılanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet sevgisi, vatan sevgisi ile eşit kabul edilmiş, yönetim biçimi tanıtılmaya çalışılmış, Atatürk'e bağlılık yeni rejime bağlılıkla aynı seviyede görülmüş, cumhuriyet değerleri ile Osmanlı yönetim şekli, padişahlar karşılaştırılarak cumhuriyeti yüceltme, dönemin dergilerinde de temel prensiplerinden olmuştur. Nüfus politikası Cumhuriyet Dönemi'nde üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Nüfusun hem niceliği hem de niteliğini iyileştirmek ana hedeflerden biri kabul edilmiştir. Bunun için halk sağlığının korunması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yazılı basında da anne ve çocukları bu konuda bilgilendirmek için bilgilendirici metinlere yer verilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk dergileri çocuğun eğitimini

hedef haline getirmiştir. Örgün eğitimin destekçisi olan bu yayınlar okula yardımcı kaynakları barındırma ve okuma kültürünü yerleştirme gibi çeşitli destekleyici faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. (Alabaş, 2019)

3.2.1. Yeni Kimliğin "Milliyetçilik" ve "Vatanseverlik" Bağlamı Üzerine Kurulması

Yeni Rejim, Türk çocuğuna yeni bir misyon kazandırırken hiç şüphesiz ilk hedefini milliyetçilik ve vatanseverlik kavramları üzerine yoğunlaştırmıştır. Çünkü Osmanlı'yı dağılma sürecine sokan ve bu dağılmayı hızlandıran en temel unsurlardan biri de milliyetçilik hareketleri olmuştur. Avrupa'da başlayıp oradan bütün dünyaya yayılan milliyetçilik ideolojisi, son yüzyılda küresel bir etki yaratmıştır. Bu ideoloji ile ortaya çıkan yeni uluslar ve ulus-devletler aidiyet duygusunu oluşturabilmek için bir 'ulus' adı altında birleşmesi modern siyasî yapının ön şartı kabul edilmiştir.

İmparatorlukların dağılmasında milliyetçilik ile yeni uluslar ve yeni sınırlar meydana gelmiştir. Bünyesindeki etnik kimliklerin dağılması, nüfusun ve sınırların yeniden şekillenmesi pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Türkiye'de 20. yüzyılda ulus-devlet mantalitesiyle devrimler ve reformlar yaparak Türk kimliğini oluşturmayı amaçlamıştır. Edebiyat, mimari ve müzik gibi birçok farklı alanda da bu yeni kimliğin emarelerini gösterebilmek için uğraş vermiştir. Tabii ki en mühim araç hiç kuşkusuz eğitimdir.

Ulusçu ideolojisinin köklerine gittiğimizde ise Osmanlı aydınlarının bir kısmının 19. yüzyılda Türkçülükle ilgili çalışmalarını Batı Türkoloji'siyle tanışarak gerçekleştirdiğini görüyoruz. Özellikle 19.yüzyılın 2. yarısında Türkçülüğe dair faaliyetlerin baş isimlerinden olan Ahmet Vefik Paşa Oğuzları, Bursalı Tahir Türklerin ilmi hizmetlerini, Ali Suavi Türk ırkının mensubu olduğu aileleri ve Süleyman Paşa ise Hun Türklerini işleyerek Türkoloji faaliyetlerine ilmi fayda sağlamışlardır. Amaç milliyetçiliğin düşünsel dayanaklarını, terminolojisini meydana getirmek olmuştur. Bu bağlamda milliyetçiliğin programı diye addettiğimiz eser ise Mehmet Emin Yurdakul'un "Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur/ Sinem özüm ateş doludur/ İnsan olan vatanın kuludur/ Türk evladı evde durmaz giderim." adlı şiirdir diyebiliriz. (Bora, 2020) Ömer Seyfettin de kolay anlaşılır eserleri ile milliyetçilik duygusunu hissettirmeye çalışan şahsiyetlerdendir. (Görgün, 2018) Seçme Öyküler (2019) eserinden Nakarat adlı hikâyede dil ile ilgili ifadelerden bir örnek şu şekildedir:

"Söylediği hava ne uzun, ne coşkulu şey! Şüphesiz bir aşk bestesidir! Ben yalnız nakaratın güftesini öğrenebildim:
Naş,naş
Çarigrat naş…" (s.73)

Bu eserde aslında Bulgar kızı aşkla ilgili değil İstanbul'daki işgali destekleyen bir şarkı söylemektedir. Subay bunun üzerine çok üzülür ve bu olay üzerine milli duyguları kabarır.

Milliyetçilik, uygulandığı tüm alanlarda "mecburi" bir araç olarak görülmüş, özellikle kültürel devrimlerin kaynağını oluşturarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda kendi tanımlamasını da tekrar yapmıştır. (Ada, 2015) Cumhuriyet Dönemi devrimleri bir uygarlaşma projesi olarak Osmanlı'dan tamamıyla farklı yeni ulus devlet anlayışını yaratarak seküler bir milliyetçilik fikrini aşılamak nihai hedefi olmasıyla beraber bu devrimleri tepeden inme değil de tüm millete mal etme gibi bir mesaj verilmeye çalışılmıştır. (Parlak, 2005) Yücel'e göre de Taşkesen'in (2006) aktarımıyla milliyetçilik eğitimin ilk özelliği olmalıdır. Devletin amacı toplumsal düzeni sağlamak iken bu amacı gerçekleştirmek için eğitimi araç olarak kullanmıştır. (Adak, 2019) Ziya Gökalp'in eğitim ile ilgili düşüncesini ise Kaya (1981) aktarır: Eğitim bireyleri millî kültüre adapte eden toplumsal bir durumdur. Yine Gökalp e göre eğitim, millî unsurlarla donatılmış değilse kişilik geliştirilemeyerek millî harstan bihaber fertler yetişir ve bu bireyler milleti temsil edecek yeteneğe sahip olamaz. (Taşkesen,2006)

Millî Pedagoji ve Türk İçtimaiyat adlı eserin yazarı olan Hasan Zeynettin millî pedagojiye bakışını Ziya Gökalp'in toplum anlayışına dayanarak meydana getirmiştir. O'na göre millî eğitim, sosyoloji ve bilimin disiplinler arası bir bağ kurarak oluşturulmalıdır. Toplumdaki göstergeler incelenerek Türk kimliği ile bağdaşmayan millilikten uzak tüm unsurların yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Yazarın bu eseri, millî bilincin yaygınlaştırılması ve aktarılması hususunda dönemin diğer yapıtlarıyla aynı özellikleri taşımaktadır. (Okay, 2019)

Cumhuriyet Dönemi'nde süreli yayınlarda millî değerleri ön plana çıkaracak türlere yer verilmiştir. Ali Ulvi Elöve'nin Şen Yurt şiiri de buna örnek oluşturmaktadır. (Özmen, 2001)

Ey güzel ovalar, /Sen tarlalar; /Ey yurdun güneşi /Ey dalgalar; /Ey Türk'ün anası, /Ey şen vatan, /Hür kalpler yuvası Sensin inan! /Her gönle aç bir yol ,/Sen hür vatan, çok yaşa Var ol! /Bir mabet burası, /Yok hiç yası. /Her kalp Türk elinin şen haritası

/Bu cennet yerine /Bin can feda; /Var seve sevine, şükret ona /Her gönle aç bir yol /Sen hür vatan, çok yaşa, /Var ol! (s.320)

İbrahim Alaettin Gövsa'nın ilk 1911'de basılan ve Cumhuriyet Dönemi'nde de basımı devam eden Çocuk şiirleri adlı şiir kitabında vatanseverlik mefhumuna sıklıkla yer vermiştir. Vatanı anneye benzeten Gövsa, temiz saf duygularla vatana hizmet etmenin önemine değinmiştir. Kitaba göre vatanı yabancılardan korumak onu her türlü iç ve dış tehditten kollamak çocukların asli görevlerindendir. (Kaya & Özdemir, 2019) Güler ve Güler'in (2012) kitabında yer aldığı şekli ile şiir şöyledir:

Bir gün gelir başka yerler gezersen.
Gönlünde bir yabancılık sezersen
Annesinden ayrı düşen bir yavru
Gibi sızlar küçük kalbin; işte bu
Vatan sevdâsıdır. Bu söze inan:
Hepimizin annesidir bu vatan
Uzaklardan dönüyorken vatana
Rüzgâr bir hoş koku getirir sana,
Dalgaların lisanından anlarsın.
İstersin ki gemi uçsun, yaklaşsın
Bir minöre gözükürken sislerden
Kalbin taşar içindeki hislerden.
Mavi gökler, yeşil yerler, şehirler,
Bize şeref fısıldayan nehirler,
Uyan diye uğuldayan kokular...
Düşün yavrum bu yerlerde neler var?
İste senin bu mübarek memleket;
Annem gibi onu sev de hürmet et... (s.34)

Türk milliyetçilik hareketinin önemli ismi olan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun 1911-1922 yılları arasında yazmış olduğu metinler bir araya getirilerek "Çağlayanlar" adıyla 1922 yılında yayımlanmıştır. (Andı, 2008) Bu eserde ana tema milliyetçilik olup Türk ırkının yüceliği, soyluluğu, gelenekleri, atalarına saygısı gibi birçok nitelik ön plana çıkarılmıştır. Bunula ilgili eserde dünyanın tarihini değiştirecek olayın ikinci tufan olan Türk tufanının olduğu ve bu tufanda insanlığın gelecek nesilleri için de baba

figürünün saklı olduğuna değinilmiştir. Ayrıca yine esere göre âdemoğlu gök altında ölür, insan gücüyle ve silahıyla kendini belli eder, ifadeleri yer alarak Türklüğün gücüne vurgu yapılmıştır. (Andı, 2008)

Cumhuriyet kazanımlarını çocuklara içselleştirme noktasında Cumhuriyet Dönemi dergileri birer nasihatname niteliği taşımaktadır. Dönemin bilinen dergilerinden olan Gürbüz Türk Çocuğu, Çocuk, Çocuk Sesi, Yavrutürk gibi dergilerin ortak noktası çocuğun geleceği mimarı olduğu ve cumhuriyeti korumanın tüm Türk çocuklarının vazifesi olması gerektiği fikrini yayınlarında sık sık belirtmeleridir. (Alabaş, 2019) Ulus şuurunu kazandırmak için devlete ait kurumların başına "millî" ön adı getirilerek ulus esasını gözeten bir devletin varlığı zihinlere kazınmaya çalışılmıştır. (Kartal, 2018)

Cumhuriyetin temel öğretilerinden olan ulus bütünlüğünü savunma ilkesi bağlamında, tek parti dönemindeki denetim ile dönemin gazete ve dergileri bu hedefe yönelik yazılar hazırlamışlardır. 'Medeni Bilgiler' kitabını esas olarak belirleyip dergilerde bu kitabın vatandaşın görevleri bölümünde ülke savunmasının önemine dair malumatlara özellikle yer vermiştir. Roman, şiir, öykü gibi türler sorumluluk bilinci uyandıracak şekliyle gazete ve dergilerde işlenmiştir. (Duman, 2010) Medeni Bilgiler kitapları ile hem özel yaşam hem de sosyal yaşamdaki davranış kalıpları değiştirilmek istenmiştir. (Akıncı, 2014) 1931 yılında yayımlanan “Vatandaş için Medeni Bilgiler” isimli kitap bizzat Atatürk direktörlüğünde yazılmış ve hangi amaçla okutulacağına dair Mustafa Kemal, İsmet İnönü’ye bir yazı göndermiştir. (Akıncı, 2011) Bu yazı kitabın başında da yer almıştır. Gönderilen yazının bir kısmı şu şekildedir: “Vatan evlatlarını iyi yurttaş olacak şekilde yetiştirmek amacıyla bilinen klasik eğitim programlarının arasında olan Yurt bilgisinin önemi malumdur. Afet Hanım’ın vergileri, vatandaş için medeni bilgileri ve askerlikle ilgili kitaplarının gerekli bölümlerini bir araya toplayarak Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabının ilk cildinin oluşturulup tekrar basılmasını tavsiye ettim.” (Atatürk Ansiklopedisi, 2024) Bu ifadeler ile de eserin yazılmasını bizzat kendisinin önerdiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışındaki temel ilke; çocukların ferdiyetçi bir bakış açısından ziyade milletine faydalı çalışkan bireyler olarak yetişmesini sağlamak olmuştur. Eğitim sistemi "millî" değerlerin her şeyden üstün tutulduğu bir zemin üzerine kurulmuştur. 1933 yılının 23 Nisan'ında dönemin Maarif vekili Dr. Reşit Galip bir konuşmasında Başar’ın (2004) aktarımı ile "Türk çocuğunun millî gurur, millî görüş ve sorumluluklarının en özlü anlatımı olan

'öğrenci andını' okuyarak konuşmasını sürdürmüştür." (s.267) O günden başlayarak 2013 yılına kadar okullarda her sabah çocuklara okutulmuştur. Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in Andımız metni, milliyetçiliği vurgulayan yeni kuşağı bir ülkü çerçevesi içerisinde bir araya getiren ilerleme mefhumuna işaret eden yapısı ile uzun yıllar ilkokullarda öğrencilerin gerçekleştirdiği yemin töreninin en mühim unsuru olmuştur. (Kartal, 2019)

Milliyetçiliği sağlam temeller üzerine kurmak ve yeni nesillere taşıyabilmek için bayramlar, törenler ve kutlamalar Erken Cumhuriyet Dönemi'nin vazgeçilmezleri arasında olmuştur. Millî bayramlar çocukların millî ve manevi hissiyatlarını ortaya çıkarmak onları millî bilinç ile donatma hususunda çok mühimdir. Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti tarafından Çocuk Haftasına dönüştürülen 23 Nisan Çocuk Bayramı gelecek nesillere bu maneviyatı aktarırken sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal yenileşmeleri tanıtmada etkin bir rol oynamıştır. (Sarıkaya, 2009)

İlköğretim programları, yeni kurulan devletin felsefi anlayışını yansıtabilmek amacıyla tekrar düzenlenmiştir. 1929 programına göre; çocukların millî duyguları kuvvetlendirilmeli, Türk inkılabının nimetleri çocuklara anlatılmalı, bayrak bilincinin oluşturulması içinde haftanın ilk günü ve son günü bayrak töreni tüm mektep talebeleriyle beraber yapılmalıdır. Böylelikle çocuklar eğitimleri süresince millî bilincin etkisi altına girip istenen yönde eğitilmeye çalışılmıştır. (Akyüz, 1994) Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yurt Bilgisi kitaplarında da cumhuriyet kavramına geniş yer verilmiştir. Bu eserde "Cumhuriyet, millet tarafından seçilen meclis ile milletin kendi kendisini idare etmesi" olarak açıklanmaktadır. (Gölpınarlı, 2007)

23 Nisan Çocuk Bayramı'yla ilgili olarak Kartal'a (2018) göre; 23 Nisan her ne kadar çocuk bayramı olarak gösterilmeye çalışılsa da yoğun biçimde propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Medenileşme-Batılılaşma çabalarının bir parçası olacak şekilde ele alınmıştır. Eskiye ait geleneklerin unutulması yeni rejimin kutsandığı özel ve mühim bir gün olarak kutlanır. Kutlamalar özellikle şekil olarak Batılı etmenler taşımaktadır.

Mine Tan Cumhuriyet'te Çocuktular (2007) adlı kitabında Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin yaptığı röportajların biri de Fatma Yapıcı'ya aittir. O, kutlamaları tanık olduğu haliyle aktarır:23 Nisan gibi bayramlar o zamanla çok heyecanla kutlanırdı. Mesela büyüklerimiz Osmanlı insanıydı. Osmanlı olmalarına rağmen yeni

rejimi benimsemişlerdi. Şu an bayram mı kutlanıyor? Ulus'ta eğlenceler olur sonra davullar çalınır. Eğlenceler yapılır, Sabaha kadar eğlenilirdi.

Çocuk dergileri de çocuklar için eğlenceli bir öğrenme alanı olduğundan çocuk dergileri sanat, edebiyat, coğrafya, ekonomi, din, yarışma, bulmaca, beden eğitimi gibi birçok konu içerir ve buna tarih de dâhildir. Özellikle çocukların ilgisini çeken 23 Nisan ve Cumhuriyet Bayramı gibi resmî tarihlerin, metinlerin, resimlerin ve şiirlerin anlam ve önemlerini açıklayan temalar yer almıştır. Ayrıca biyografiler, geziler, anılar, antropoloji, kültür, bilim tarihi ve dünya tarihi gibi birçok alt başlığı barındırmıştır. (Sarıkaya, 2010)

1941 senesinde "Talebenin Selam Verme Şekilleri Hakkında Tamim" adıyla bir genelge yayımlanır. Genelgeye göre. Bayrak ve İstiklal Marşı'nın selamlanmasında dikkat edilecek noktalar Meşeci'nin (2007) aktarımı ile şu şekilde belirlenmiştir:

> Bayrağı ve Sancağı Selamlama:
> Bayrağı ve sancağı selamlama ise, onları temsil eden Türklüğün ve kahraman Türk Ordusunun yüksek şeref ve namusunu selamlamak ve onlara olan en büyük saygıyı göstermek demektir. Bayrak çekme merasiminde; bayrağa dönüp hazır ol vaziyeti alınarak el sert bir hareketle kasketin viziyerine getirilir ve bayrak tamamı ile çekilinceye kadar gözle takip edilir ve kumanda ile rahat vaziyetine geçilir. İstiklâl Marşı çalınırken selam: İstiklâl Marşı her yerde ve daima ayakta durularak ve hazır ol vaziyetinde dinlenir. (s.219)

Cumhuriyet gazetesinin 1932 yılının 26 Nisan'ında Kazım Nami'nin "Çocuk devletindir" yazısında çocuğun devletin kontrolünde yetişmesi gereken bir birey olarak görmüş ve şu ifadelere yer verilmiştir:

> Anne baba 'Çocuğum şöyle olsun böyle olsun' diyerek öz ideallerinde yürüyebilirler mi? Çocuk az zamanda ana babanın elinden kurtulur ve kanatlanan bir kuş gibi kendi kendine uçmağa başlar. Çocuğun kendi olmasını istemek ne kadar doğru ise devlet içinde fani olmasını istemekte o kadar doğrudur. Benci bir kafa ile çocuğunu benci yetiştirmeye kalkışan kimse kendi gibi onu da bahtsız yapmağa çalışıyor demektir. Çocuk devletindir. Fertler bunu anlamak istemezler fakat devlet bu ferdi iradeye kıymet vermemeğe mecburdur çünkü çocuk gibi ana baba da devletindir.(s.3)

Yazı, çocuğun devletin olduğunu ifade ederken devlete dair tüm değerleri içselleştirmesi gerektiğini ve devletin olan çocuğun devletin istediği yönde eğitilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kazım Nami, devletin etkisiyle devlete bağlı milliyetçi bir ruha sahip yeni nesillerin yetişmesini istemektedir.

3.2.2. Cumhuriyet Çocuğunun "Çalışkanlık" ve "Terbiye" Vasfına Vurgu Yapılması

Erken Cumhuriyet Dönemi yeni çocuğu şekillendirirken ona atfettiği özelliklerden biri de çalışkanlık ve terbiyedir. İdealize edilmiş Türk çocuğunun en mühim niteliklerinden biri olarak kabul edilen çalışkanlık, bir özellik olmasının beraberinde Türk ırkından gelmenin, ayrıca iyi vatandaş olmanın bir mecburiyeti kabul edilmiştir. Dönemin dergi, gazete ve ders kitaplarında bu konu çeşitli metinlerle ele alınmıştır. (Öztekin, 2019) "Toplumun faydasına dair bir ahlâk oluşturmak" Cumhuriyet Dönemi eğitiminin çerçevesi içerisine oturtulan bir görüşü ifade etmektedir. Bu görüş "terbiye" kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Terbiye dediğimiz kavram "toplum yararına ahlâk" anlayışının zuhur etmiş halini ifade etmektedir. (Alabaş, 2019)

Atatürk Cumhuriyet öncesi dönemi "gelenek" olarak ifade ederken o dönemdeki eğitimin milletin gerilemesinin temel sebeplerinden biri olarak görmüştür. (Kartal, 2018) Dolayısıyla gerilemeyi sadece akademik manada değil, karakter ve kişilik eğitimi bağlamında da ele almıştır.

Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarından olan Yurt Bilgisi kitabında çalışkanlık temasıyla ilgili Gölpınarlı (2007) toplum içinde var olmak için herkesin çalışması gerektiğini zenginlerin bile bir meslek sahibi olarak geçindiklerini dile getirmiştir. İnsanın yediği ve içtiği her şeyde başkalarının da hakkı olduğunu bu sebepten bu haklar karşısında da kendi görevlerini yerine getirmenin gerekliliğini ifade etmiştir.

Osmanlı'nın son dönemlerinden Erken Cumhuriyet Dönemi'ne dek süren batılılaşmanın getirdiği gerekliliklerin ön safhalarından toplumsal alanı düzenleyen görgü kuralları gelmektedir. Bu kurallar yeni davranış biçimlerini hayatımıza sokarak yeni bir duruş, tavır ve yaşam şekli oluşturmuştur. Modernleşmenin temel şartlarından olan adabı muaşerete uygunluk cumhuriyetin kurucu kadrosunda önem verdiği bir konu olup cumhuriyet çocuklarının terbiyeyi, nezaket kurallarını; aile hayatı, okul hayatı ve diğer kamusal alanlarda yerleşik bir davranışa dönüşmüş şekliyle benimsemeleri beklenmiştir. (Özen, 2019) Terbiye kavramı eğitim programlarının da bir parçası olarak görülmüş, 1929 yılında oluşturulan ilk mektepler talimatnamesinde ilköğretimin hedefleri gösterilirken bu talimatnameye göre terbiyenin Türklük ekseninde ele alınması gerektiği belirtilmiştir. (Akyüz, 1994)

Çocuğa bakıştaki değişimin izlerini Cumhuriyet öncesinde Kazım Karabekir ile görmekteyiz. Kazım Karabekir, oyunlarla çalışmanı önemini millî ve ahlâki değerleri

çocuklara kazandırmayı hedeflemiştir. Oyunlarında; Türklük bilinci, bağımsızlık, çalışmak, akıl, bilim, birlik beraberlik, sporun zorunluluğu, ekonomik kalkınmanın gerekliliği gibi konuları ana tema haline getirmiştir. (Arıcı, Günaydın, 2020)

7-12 yaşlarındaki çocukların psikolojileri ilkokullarda ahlâk ve terbiye eğitiminin sağlanması için sözle telkin yapmak, iyi hareketleri tekrarlatmak, örnek almak ve sürekli olarak yaptırmak gerekir. Ancak bu şekilde terbiye ve ahlâk bir alışkanlık haline getirilebilir. Ergin'e (1977) göre ilkokullarda ahlâk eğitiminin başlıca tedbirleri şunlardır:

- Öğretmenler öğretim vazifesini ifa ederken sınıf içinde ve sınıf dışında çocukların kötü alışkanlıklar almasına neden olacak küçük büyük tüm davranışlarına ve kusurlarına ilgili davranmak ve bunları düzeltmek; fakat ahlâk bakımından mühim olmayan ve yaşları gereği doğal görülen bazı davranışlar üzerinde fazla durarak çocukları bıktırmamak.
- Okullarda çocukların itaat etmesini sağlamak.
- Çocuğun çevresinde, güzel örnekleri çoğaltmak ve kötü örnekleri yok etmek.
- Ahlâkî ilkeleri sık sık tekrar ettirip çocukların iyi alışkanlıkları benimsemelerini sağlamak.
- Büyük Türk şahsiyetlerinin yaşamlarında faydalanarak millî hisleri güçlendirecek unsurları kullanmak.
- Ahlâk eğitiminde ilkokul öğrencisinin duygu, düşüncelerine ve psikolojisine göre okul şarkıları ve halk türkülerine değinmek. Ayrıca ahlâk-terbiye eğitimlerine faydalı olmak ve bu hedefin gerçekleşmesi için müzik eğitimini düzeltmek.
- Yurttaşlık Bilgisi derslerinde olduğu gibi diğer derslerde de ahlâkın ve terbiyenin gelişmesini sağlayacak her fırsattan faydalanmaya çalışmak.

15 Şubat 1943 tarihinde İkinci Maarif Şûrası'nı toplayan Maarif Vekili Hasan Alî Yücel bir ahlâkçı, bir felsefeci olarak Şûranın toplanma nedeninin de "terbiye" kavramına değinir. Ergin'in aktarımı ile (1977) şu şekildedir:

> Konu olarak aldığımız şu üç esaslı mesele, memleket gençliğinin ahlâkında bir buhran, dil ve tarih davamızda bir sıkıntı tesiri ile düşünülmüş değildir. Salgın hastalıklar bulunmadığı zamanlarda Tıp Biliminin çalışmaları ne manaya geliyorsa Ahlâk, Dil ve Tarih davalarımız üstünde zihin yormamızda ancak bu anlayışla görülmelidir. Şunu cesaret ve iftiharla söyleyebilirim ki Türk çocuğu kendilerini terbiyeye memur edilmiş büyüklerine acı şikâyetlerini gerektirecek durumda değildir. Böyle bir hal olsaydı bundan en gür sesle şikâyette bulunup bunu bertaraf

ettirmek için sıkı tedbirler alacak olan ilk vazifeli arkadaşınız ben olurdum. İnsanlığın en eski devirlerinden beri, insanların kendilerinden ve birbirlerinden müşteki olmaları daima görüle gelmiş hususlarındandır. Bu insanlığın ilerlemesi sebeplerinden biri olmuştur. (s.1713)

İkinci Maarif Şurası adlı eserde (1990) Maarif Şûrasını açarken Başvekil Şükrü Saraçoğlu Şûra azasından, millî terbiye ve ahlâk alanında nelerin tespitini beklediğini şu sözlerle belirtmiştir:

Size tevdi edilen meseleleri incelerken:

- Atatürk'ün ve İnönü'nün yarattığı inkılâbı ve hamleleri daima göz önünde tutmak.
- Alınacağınız kararların Türk çocukları ve Türk cemiyeti için olduğunu daima hatırda tutmak.
- Ahlâk kaidelerinde çok darlığın kısırlığa, çok genişliğinde çözüntüye götüreceğini hiçbir vakit unutmamak.
- Bilginin daha ziyade yaratıcı ve yapıcı olmasına dikkat etmek.
- Fertlerin huzur ve neşesini cemiyetin huzur ve neşesinde aramak,

çok ve pek lazımdır kanaatindeyim. (s. 4)

2. Maarif Şurası'nda Ergin (1977) "Dil, tarih ve ahlâk üçgenin ilkeleri bizlere sunulmuştur. İnkılapçı olmak, milliyetçi olmak, laik olmak gibi bu üç vasıf üç sacayağı şeklinde beraber yürütülmüştür. Biz eğitim ve terbiye konularını asla tek cepheli görmeyişimizin verimlerini almaktayız. Bundan sonra da bu faydalı yolda devam edeceğiz." şeklinde açıklama getirmiştir.

3.2.3. Türk Çocuğuna Asker Yakıştırması: Küçük Millî Kahramanlar

Türk çocuğu, yeni rejimin akabinde rejimin öncüsü ve koruyucusu konumuna getirilmiştir. Çünkü yeni bir devletin kurulması kadar bu devletin korunup devam ettirilmesi aynı derecede önemlidir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin yönetici kadrosu bu koruyuculuğa çok değer vermiş ve devletin bekası tüm diğer değerlerin yaşatılabilmesi için şart görülmüştür.

Türklerin binlerce yıldır süregelen askerlik kültürü, yaşam şartlarının bir zorunluluğu olarak doğmuştur. Orta Asya'nın bozkır hayatında atın evcilleştirilmesi, savaş aletlerinin yapılması doğal bir süreçtir ki inanç sistemi de bu süreçten bağımsız ele alınamamıştır. Askerlik kültürünün temelleri Orta Asya'da atılmış ve devamında "Her Türk asker doğar" düsturu günlük hayatın bir parçası olmuştur. (Yiyin, 2009) Türk çocuğunda zeki, güzel çehreli, temiz giyimli, erdemli, gururlu gibi zihinsel, fiziksel ve

kişilikle alakalı niteliklerin var olmasının yanında askeri diyebileceğimiz kahramanlık, yiğitlik gibi yakıştırmalarda yapılmıştır. (İnal, 1999)

Askerliğin Türk kültüründeki işlevlerini ise Çetin (2018) ise şöyle sıralar:

- Hazır güç konumunda bulunma.
- Millî birlik ve beraberliği sağlama.
- Millî değerleri aktarma.
- Disiplinli bireyler yetiştirmek.

Çocuklar ülkenin içinde bulunduğu durumdan bihaber değil, gayet farkında olunması istenen bir tavır takınılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde çocuklara hitap eden farklı süreli yayınların konularından biri de ülkenin savunması ve korunması olmuştur.

Bunlardan Çocuk Sesi (1934) dergisinde "Edirne Türk'tür Türk Kalacaktır." başlığıyla

Edirne'nin kurtuluşunu çocuklara hitapla başlayarak anlatmıştır. Yine aynı derginin 26 Şubat 1934 tarihli basımında "Çanakkale'de Mehmet Çavuş" adlı hikâye ile çocuklara tarihle ilgili bilgileri bir hikâye çerçevesinde aktarılmıştır.

Türk geleneğinde vatanı sevmenin belirtisi en başta askerlik görülmüştür. Türk toplumu için yerli-yabancı kaynakları taradığımızda en belirgin özelliklerinin başında askerlik özelliği bulunmaktadır. Asker-millet anlayışı Türk ulusunun karakteristik niteliğidir ki son yıllara kadar askerlik tartışma konusu bile edilmezdi. Askerlik söz konusu olduğu zaman "vatan borcu, her Türk asker doğduğu" gibi sözler herkesin duyduğu ve benimsediği ifadeler olmuştur. Askerlik mefhumunu Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası siyasi yollardan bir "vatan borcu" düsturu ile canlı tutmak için gayret gösterilmiştir. Askerlik yapmak aynı zamanda şeref sahibi olmanın da bir yoludur. Askerliğini yapmayanı toplum ayıplar ve dışlar. Türklerde asker olmak her an şehitlik mertebesine ulaşma olanağı da sağladığı için kutsallığı bir kat daha artmaktadır. Bakara Suresinde "Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin. Bilakis onlar diridirler, lakin siz anlayamazsınız. " şeklindeki ifade şehitliğin kutsallığının kaynağını oluşturmaktadır. (Çetin, 2018)

1939-1940, 1940-1941, 1941-1942 eğitim öğretim yıllarında ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulmak üzere yazdırılacak Yurt Bilgisi kitaplarının konuları Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisindeki (1939) açıklamaya göre;

Türk yurttaşlarının görev ve hakları, yurdun savunması ve korunması, vergi ve askerlik görevi, askerliğe hazırlık, Türk yurdunun geçirdiği tehlikeler, bir ulusun sürekli kendisini savunmaya hazır bulunması millî bir zaruret olması, yurttaşların anayasada tespit edilen doğal hakları, şekline gelecek şekilde ifade edilmiştir.

Gölpınarlı'nın Yurt Bilgisi (2007) kitabında askerlikle ilgili, askerlik yapmanın dünyadaki en kutsal vazife olduğu ve bu vazifeden kaçmanın vatana ihanet anlamına geldiğine dair ifadeler yer almaktadır.

Vatanı sevmenin ancak vatanı korumak ile gerçekleştirilebileceği vatan savunması için her Türk çocuğunun Mehmetçik olacağı ifadeleri birçok yayında yer almıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı ile "asker çocuk" imgesi çok daha öne çıkarılmaya başlanmış ve çocuklar savaştan bihaber bireyler değil, savaşın farkında olan ve bunun sorumluluğunu taşıyacak bireyler olmaları istenmiştir. Bunun için de askerliğe duyulan sevginin çoğalması amacıyla basın organları çaba göstermişlerdir. Hatta Çocuk dergisi, 1940 yılında "Dünyada Olup Bitenler" başlığı ile savaşın süreci ile ilgili bilgiler vermiştir. (Alabaş, 2019)

Hem tarih hem de yurttaşlık bilgisi kitaplarında asker, savaş ve bayrak sembollerine sıklıkla rastlanmaktadır. Türk milletinin bağımsızlığa düşkünlüğü bu uğurda çok fazla kan döktüklerine dair ifadeler sık sık yer almıştır. Tarih ve yurt bilgisi ders kitaplarından hareketle gerçekleştirilmeye çalışılan şey, millî bir bilinç ve ulusal kimlik oluşturmaktır. Vatanı, vatan haline getiren şey, toprak ve bu toprağın uğruna akıtılan kanın olmasıdır. (Parlak, 2005)

4. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKÖĞRETİM POLİTİKALARININ YENİ KİMLİK KAZANDIRMADAKİ ROLÜ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde öğrencilere kazandırılmak istenen vasıfların politik alt yapısını oluşturabilmek için dönemin Millî Eğitim Bakanları müfredat değişikliği, ilmî toplantılar, vb. faaliyetlerde bulunmuşlardır. Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki Millî Eğitim Bakanlarının bakanlık yapma sıraları şu şekildedir: İsmail Safa Özler, Hüseyin Vasıf Çınar, Şükrü Saraçoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mustafa Necati Uğural, İsmet İnönü (vekil), İsmet İnönü, Hüseyin Vasıf Çınar, Recep Peker (vekil), Cemal Hüsnü Taray, Refik Saydam (vekil), Esat Sagay, Reşit Galip, Refik Saydam (vekil), Yusuf Hikmet Bayur, Zeynel Abidin Özmen, Saffet Arıkan, Hasan Âli Yücel.

Bu çalışmada kapsamı çok genişletmemek ve hedefe odaklı çalışma yapabilmek amacıyla tüm bakanlara değinilmemiştir. Çalışmada İsmail Safâ, Hüseyin Vasıf Çınar, Mustafa Necati, Hasan Âli Yücel'e ayrı başlıklar ayrılmasının yanında Reşit Galip, Saffet Arıkan gibi isimlere de konu bağlamında değinilmiştir. Bu isimlerin seçilme sebebi ilgili eğitim faaliyetlerinin ağırlıklı olarak bahsi geçen isimlerin dönemine denk gelmesi ve yaptıkları eğitim çalışmalarıdır.

4. 1. İsmail Safâ Dönemi

4.1.1. İsmail Safâ Dönemi İlkokul Kademesindeki Eğitim Anlayışı

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne ait ilk hükümet İsmet İnönü hükümetidir ve 29.10.1923 tarihinde kurulmuştur. Atatürk ilkeleri ve inkılapları ile toplumun yeni bir düzene geçişi için eğitim alanında atılımlar başlamıştır. İnönü, hükümet programında eğitim sistemi ile ilgili herhangi bir ifadeye yer vermemiştir. İlköğretim ile ilgili birçok çalışma yürütmeye başlamıştır. 1924-1926 yılları arasında öğretimin dayandığı temel yasalar çıkarılmıştır. 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında Mustafa Kemal, eğitimin birleştirilmesi yönünde fikrini beyan etmiştir. Akabinde İsmail Safa Bey'in çalışmaları ile Tevhid-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun ile Arap harflerinin kaldırılıp Latin harflerinin getirilmesi için de bir ortam hazırlanmıştır. Bu dönemde diğer bir gelişme 20 Nisan

1924 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilip ilköğretimin zorunlu ve parasız olması kanun ile güvence altına alınmıştır. İsmet İnönü hükümetinin öğretmeni yetiştirme amacıyla üzerinde durduğu iki meseleden birincisi öğretmenin köylerde eğitim verebilecek nitelikte olması ve ikincisi ise öğretmen sayısının yeterli sayıda olmasıdır. Ayrıca cumhuriyetin ilanıyla birlikte ilköğretim kademesinde özel eğitime ihtiyaç duyan çocukları koruma altına alıp eğitilmesi hususunda da önemli kararlar alınmıştır. Bu çalışmaların en belirgin delili Atatürk'ün Cenevre Bildirisi'ni onaylamasıdır. Bu bildiriye göre; vücudun ve ruhun doğal gelişimi her çocuğun hakkıdır, zekâca geri çocuklar imkânı derecesinde eğitilmeli, öksüz ve kimsesiz çocukların bakımı sağlanmalı, çocuk her çeşit sömürgeye karşı savunulmalı, her çocuğun mutlu bir çocukluğu olmalıdır. (Kalaycı, 1988)

İsmail Safâ Cumhuriyet Dönemi'nin ilk, Millî Mücadele Dönemi'nin son Millî Eğitim Bakanı olması açısından mühimdir ve 7.03.1924 tarihine kadar görevini sürdürmüştür. Safa'ya göre; Türkiye'nin problemlerini çözebilmesi için ve ülkenin istenilen kalkınmaya ulaşabilmesi için başarılı bir eğitim sistemi şarttır. Bilimsel ilkelere dayanan bir eğitim sisteminin oluşturulması yanında ahlâklı ve karakterli gençlerin yetiştirilmesinin önemi büyüktür. Eğitimin üç hedefi: terbiye, tahsil ve ihtisas olmalıdır. (Kapluhan, 2012) İsmail Safa Dönemi'nde İstanbul'daki Maarif Vekâleti kaldırılmış, iki başlılık ortadan kaldırıldığından tüm ülkeye hitap edebilecek eğitim çalışmalarının önü açılmıştır. (Sarı, 2014) İlköğretim kademesinin sorunlarını İsmail Safa Bey TBMM Zabıt Ceridesi'nden (1923) aktarım ile TBMM'de şu şekilde dile getirmiştir:

> …Efendiler geçen sene şüphesiz hepimizin malumudur ki iptidai maarifimizin durumu çok acıklı ve feci idi. Açılmış mekteplerin birçoğunda muallim yoktu. …Sene-i dersiysen üç ay halde mekteplerin kitabı yoktu. Öğretmeni olan yerlerde üzüntüyle belirtmek gerekirse beş, altı hatta yedi, sekiz aylık maaşları tedahülde kalmıştı… (s. 366)

8 Mart 1923 tarihinde dönemin Eğitim Bakanı İsmail Safâ, "Misak-ı Maarif" olarak isimlendirilen bir belgeyle Türk eğitiminin amaçlarını açıklamıştır. (Çelebi & Kazancı, 2021)

Misak-ı Maarif 'teki açıklama Akgün & Uluğtekin'in (1989) aktarımı ile şu şekildedir:

- Yeni kuşakları geleceğin gereksinimlerine göre hazırlamak.
- Gençleri zihnen güçlü, bilim ve ahlâken sarsılmaz kişilikler haline getirmek.

- Cahilliğin yok edilmesin sağlayarak eğitimin ve okulların vatanın her yerine gitmesini sağlamak.
- Gençliği çalışmak düşüncesi ile yaşama hazırlamak.
- Bedenen sağlam kendine güvenen vatandaşlar yetiştirmek.

14 Ağustos 1923 tarihinde de hükümet programı okunmuş, bu programa göre; genel terbiye, mesleki terbiye, birlik duygusu eğitim sisteminin temel esasları olarak açıklanmıştır. Bu hükümet programı 1. Heyet-i İlmiyenin kararlarına uygun olarak hazırlanmasının yanında yeni atılımlar da yapmak istemiştir. Cumhuriyet ile gelen yeni ve üstün değer yargılarına göre çocuklar yetiştirilmek istenmiştir. (Kalaycı, 1988)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde görüyoruz ki çocukların eğitilip korunması hükümetin öncelikli hedefleri arasında yer almıştır. Çocuğu eğitirken onu eğitecek öğretmene da ayrıca değinilmiştir. Öğretmenin niteliğinin, gelecek nesillerin niteliğini oluşturacağına dair bir kanaat ortaya konmaya çalışılmıştır.

4.1.2. Birinci Heyet-i İlmiye

Cumhuriyet kurulduğunda eğitimin temel problemi millî birliğin oluşturulması olarak görülmüştür. Bu sebeple altı temel ilke eğitim felsefesinin temeli olarak belirlenmiştir. Bu bakış açısıyla yapılan çalışmalardan birincisi 1. Heyet-i İlmiye toplantısı olmuştur. (Mala, 2011) 15 Temmuz 1923 tarihinde Ankara'da Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı gerçekleştirilmiştir. Daha önce öğretmenlerin katılımıyla eğitim ile ilgili çeşitli toplantılar yapılsa dahi mühim kararların altında toplanılamamıştır. Bu sebeple Maarif Vekâleti bilimsel temelleri olan bir eğitim görüşü yaratabilmek maksadıyla bilim adamları ile eğitimcileri bu toplantıda bir araya getirmiştir. (Başar, 2004)

Ergin'in (1977) aktardığı Birinci Heyet-i İlmiyenin gündeminde şu konular yer almıştır:

- Maarif Umumiye icraat programı
- Mili hars
- Üstün değerde müracaat kitaplarının dilimize çevrilmesi
- İstatistik Genel Müdürlüğünün teşkilatı
- Millî büyük sözlük ve dil bilgisi
- Millî müzik, millî dil ve edebiyat
- Millî tarih kitaplığı
- Millî hazine evrakı
- Millî müze
- Okul müzesi

- Ankara'da yüksek seviyede dersler
- İlkokul programında değişiklikler
- İlköğretimden sonraki hayati öğretim programı
- Tedrisatı iptidai kararnamesinin tadili layihası
- Kız ve erkek öğretmen okullarının tüzük ve programları
- Sultanilerde teşkilat ve tahsil süresi ve sultani adının değiştirilmesi
- Sultani izcilik teşkilatı esasiyesi
- Teftiş kurulu tüzük teklifi
- Eski eserler sözlüğü
- İstanbul kız ve erkek öğretmen okulunda birer orta kısmının oluşturulması
- Galatasaray Lisesinde teşkilat ve programlar
- Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgi verilmesi. (s.2006)

Birinci Heyeti İlmiye toplantısında bu konuları görüşmek için komisyonlar kurulmuştur. Daha sonra alınan kararlar Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanıp halkın bilgisine sunulmuştur. (Başar, 2004) İlk ilmi toplantı olan "Birinci Heyet-i İlmiye" toplantısının sonuçlarına baktığımızda halkın eğitimi, çocukların eğitimi, seçkinlerin eğitimi için fırsatların oluşturulması, ilkokulu bitirenlerin devam edecekleri sanat, ticaret, tarım alanlarında sınıflara alınması, ilköğretimin bütün yurtta zorunlu hale getirilmesi, kız liseleri, kız sanayi idadileri ve kız öğretmen okullarının artırılması, yer almıştır. (Dinç, 1999) Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim açısından Birinci Heyet-i İlmiyenin aldığı kararlar önemli bir yer edinmiştir. Heyetin aldığı kararlar doğrultusunda Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışının temeli oluşturulmuştur.

4.1.3. Tevhid-i Tedrisat

Saruhan Vilayeti Vekili Vasıf Çınar ve 57 arkadaşının yaptığı eğitimin birleştirilmesi önerisi, TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. Bu öneriyi sunan 57 milletvekili arasında Kılıç Ali, Ruşen Eşref Günaydın, Refik Koraltan, Yunus Nadi, Recep Peker gibi hepimizin yakından tanıdığı şahıslar da yer almıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340) Cumhuriyet tarihinin en mühim devrimlerinden olan öğretimin birleştirilmesi (Tevhidi Tedrisat) İsmail Safa'nın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde çıkarılmış bir kanundur. Kanunun hazırlaması direkt olarak Atatürk'ün direktifleri ile gerçekleşmiştir. Hazırlanan Kanun TBMM'de kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. (Başar, 2004) Tevhid-i Tedrisat'la değişmez bir şekil alan Türk eğitim sisteminin gelişmesi için hem ülke içinde medeniyete karşı olanlarla hem de dış güçlerle mücadele edilerek öğretimin birliğini sağlamak için çaba gösterilmiştir. (Batır, 2010)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla yabancı okullardaki din eğitimi sonlandırılmış, bina ve ders kitaplarında dini simgeler kaldırılmıştır. (Kartal, 2018) Yabancı okul sayısı da Cumhuriyet Dönemi'nden önce başlanarak şu şekildedir: 1907'de Anadolu ve çevresinde 465 yabancı okul faaliyet göstermiş ve bu okullar yabancı dilde eğitim vermiştir. Yani eğitim dili Türkçe değildir. Bu okullar ağırlıklı olarak İstanbul'da bulunmuştur. Ancak İstanbul dışında Beyrut'ta 89, Elâzığ'da 83 yabancı okul mevcuttur. Diyarbakır, Halep ve Bitlis'te 22, Adana'da 18 ve Van'da 8 yabancı okul o dönem de mevcut iken Kırşehir'de, Nevşehir'de, Yozgat'ta yabancı mektepler bulunmamaktaydı. Yani Millî Mücadele'nin başlangıcında Türklere bırakılan topraklarda yabancı okul bulunmamaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan çok önce Osmanlı Devleti'nden ayrılacak şehirlerde yabancı okullar açılmıştır. (Yurtkuran, 2003) Tüm öğretim kurumlarının bir araya getirilerek Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması ile ikilik diyebileceğimiz medrese-mektep sorunu ortadan kalmış, merkezden idare, eğitimin denetlenmesi belli bir sisteme oturtulmuştur. İlk, orta, yükseköğrenimde, bir hedef birliği yakalanmış ve diğer tüm eğitim reformları için bir zemin oluşturulmuştur. Bu kanun ile beraber yeni ders programları, ders planları ve müfredat gibi konularda düzenlemelere gidilmiştir. (Dinç, 1999)

Öğrenimin birleştirilmesi ile ilgili kanun teklifinin, gerekçesinin ilk paragrafı TBMM Zabit Ceridesinde (1340) aynen şu şekildedir:

> Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibariyle vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmî ve asrı ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye Devrinde saltanat münderisei Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevlid ctti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve* tesanüt gayelerini külliyen muhildir. (s.25)

Cumhuriyet'in değerlerini yeni nesle aktarırken ederken oluşacak herhangi bir ikiliğin önüne geçebilmek amacıyla gerçekleştirilen bu reform, diğer uygulanacak kararların da altyapısını oluşturmuştur. Kanun'un maddelerini günümüz Türkçesi ile Kartal (2018) şöyle aktarmıştır:

> Madde 1: Türkiye'deki tüm bilim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlıdır.

Madde2. Şer ‘iye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

Madde3: Şer ‘iye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde okullara ve medreselere ait olan birikimler, Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir.

Madde4: Millî Eğitim Bakanlığı, yüksek din uzmanları yetiştirilmesi için üniversitede bir İlahiyat Fakültesi açacak; imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin görülebilmesi için de ayrı okullar açacaktır.

Madde5: Bu yasanın yayım tarihinden başlayarak genel eğitim ve öğretimle görevli olup, şimdiye kadar Millî Savunma' ya bağlı olan asker ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığına bağlı olan yetim yurtlar bütçeleri ve eğitim kadroları ile birlikte Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

Madde 6. Bu yasa yayım tarihinde geçerlidir.

Madde 7. Bu yasanın yürütülmesinden hükûmet sorumludur. (s.61)

Türk eğitim tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu yasa, laik eğitimin temellerini atmıştır. Bundan sonra teokratik bir devlet yapısı değil, Batılı hukuk sistemini takip eden laik bir devlet olmanın yanında laiklikle bütünleşmiş bir millî eğitim sistemi de var olmuştur. (Oğuz, 2010)

Özellikle Cumhuriyet’in ilk beş yılında eğitim sisteminde reform yapılması, eğitimde birliğin sağlanarak ortak bir ulusal programın uygulanması, parasız yatılı ilköğretim okullarının kurulması vb. gerçekleştirilmiştir. İlköğretim okul programlarında din eğitiminin asgari düzeye indirilmesi, kadınlara ve erkeklere yönelik eğitimin verilmesi gibi yenlikler gerçekleştirilmiştir. Eğitimde eşitliğin getirilmesi, karma eğitime geçiş gibi konularda önemli adımlar atılmıştır. (Alp, 2009)

4.1.4. Ders Kitaplarına Genel Bir Bakış

Ders kitapları, Türkiye için ulus-devlet inşasında değerli araçlar olarak görülmüştür. 1924 ile 1945 yılları arasında incelenen ders kitapları, hangi kavramların ve söylemlerin kimlik inşasında daha çok kullanıldığını bizlere göstermiştir. Yeni ulus, başlangıçta kendi dini duyarlılık mirasından yararlanmıştır. Ancak zamanla bu duyarlılık yerini seküler, milliyetçi duyarlılıklara bırakmıştır. Laik, milliyetçi bir anlayış yeni devletin en önemli ilkelerinden biri olmuş, her iki ilke de yeni devleti, modern devlet ve uygar devletlerarasına yerleştirmiş ve her ikisi de devleti inşa eden ilkeler olmuştur. Ders kitaplarının bu mesajları halka iletilmesinde olumlu bir rol oynadığı tespit edilmiştir. (Küçükali, 2018)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde öncelikle Osmanlı'dan kalma ders kitaplarının kullanılmaya devam edildiği tespit edilmiştir. 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Heyeti İlmiye çalışmalarının devamında ulus-devlet mantalitesini önceleyen ders kitapları yazılmıştır. Bu ders kitapları Bizim Tarih", "Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri", "Türk Çocuklarına Tarih Dersleri", gibi isim alması da yeni devletin benimsetmeye çalıştığı yeni rejimin ulus-devlet anlayışıyla bağdaştığı görülmektedir. (Karaca, 2013)

II. Meşrutiyet zamanında Malumat-ı Medeniye ve Ahlâkiye ve İktisadiye adı verilen yurttaşlık eğitimi 1924 senesinde yeni müfredat programı ile Malumat-ı Vataniyye ismini alarak yurttaşlık eğitimini devam ettirmiştir. 1927 yılında ise Malumat-ı Vataniyye dersinin yeni adı "Yurt Bilgisi" olmuştur. (Üstel, 2022)

"Ahlâk", Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana bazen bağımsız bir ders olarak bazen de farklı derslerin içerisinde yer alan bir kavram olarak hep var olmuştur. Musabahat-ı Ahlâkiye ve Ahlâk-ı Malumat-ı Medeniyye dersleri 1924 ilkokul ders programında ayrı ayrı yer alırken 1926 ve 1936 öğretim programlarında birleştirilerek Yurt Bilgisi adı altında tek bir dersin içerisine yerleştirilmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarına ait yurttaşlık bilgisi ders kitaplarında iyi bir yurttaş olma arzusu, gelecekte devamlılığın ve ulusun bekasının sağlanmasının önemli bir aracı olarak görülmüştür. Nitekim yurttaşlık bilgisi ders kitapları, iyi yurttaşlardan beklenen en büyük görevin, gerektiğinde ülkeleri için canlarını feda etmeye istekli olmaları olduğunu söylemiştir. Ancak çok partili siyasal yaşama geçişin ardından toplumsal yaşamdaki hızlı değişimler iyi vatandaşlardan beklenen görevleri de değiştirmiştir. Artık iyi bir vatandaş, sadece ülkesi ve toplumu için canı pahasına yorulmadan çalışan insan değildir. İyi bir vatandaş, yorulduğunda nasıl dinleneceğini ve eğleneceğini bilen kişidir. (Akagündüz, 2017)

1920'lerde İslam'la birlikte öne çıkan Türkçülük, 1930'ların ortalarından 1940'lara kadar Türk tarih yazıcılığının da etkisiyle çok daha geniş bir alanı işgal etmiş, hatta İslam'ın anlamlandırılmasında güçlü bir faktör haline gelmiştir. Din ile ilgili olarak, milliyetin rolü de güçlendirilmiştir. (Küçükali 2018)

Doğmak üzere olan yeni nesle yeni bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet ideolojisine uygun dini ve ulusal bilgiler verilmek istenmiştir. Yeni nesil çocukların bilmesi gereken dini ve ahlâki bilgilerle ulusal özellikler birleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda din ve ahlâk, benzeri görülmemiş şekillerde yorumlanmış ve çocuklara

yeni paradigmalarla iletilmiştir. Cumhuriyetin ilk zamanlarında var olan devlet-din ittifakı 1930'larda devlet lehine bozulmuştur. (Küçükali, 2018)

Cumhuriyet ilan edildikten sonra gerçekleşen Halifeliğin Kaldırılması, Eğitim Birliğinin sağlanması, Şeriye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması, Tekkelerin kapatılması inkılaplarına bakıldığında bireysel ve nesnel bir dini yaklaşımın meydana getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ders kitaplarına baktığımızda birkaç dersin dışında (Tarih, Ahlâk, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler) dinle ilgili bilgilere rastlamıyoruz. 1924-1940 yıllarında ders kitaplarında dinlerin aktarılmasında bilimsellik ve laikliğin ön planda tutulduğu yeni eğitim anlayışının gereği olarak görülmüş. Din mefhumu öznel değerlendirmelerden uzaklaşarak objektif bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Dine ait bulguların bulunduğu kitaplar içerisinde tarih ders kitaplarının din kavramına en çok yer verdiği ve bu eserlerde dinle bağlantılı olarak tarihte yaşamış farklı medeniyetlere ait dinlerin çoğunlukla yorum yapılmayan bir bakış açısıyla dinin aktarılması biçiminde hazırlandığı tespit edilmiştir. Yine tarih ders kitaplarında dinlerin ortaya çıkışı noktasında bir tekâmül aşamasının olduğu ve bu durumun doğadaki evrimleşme durumuna benzerliği ifade edilmiştir. (Bektaş, 2010) II. Meşrutiyet'te, devletin hedeflediği yurttaşlık bilincine sahip yurttaş yetiştirmede yurttaşlık konuları son derece önemli görülmüştür. Bu nedenle oluşturulan tüm müfredatlar da bu dersin amaç ve içeriğine yer verilmesi uzun zaman almış ve ders müfredatın iskeletini oluşturmuştur. Müfredatlara (1924, 1926, 1936, 1939 Müfredat Programları) ve ders kitaplarına daha yakından bakıldığında, eğitimin siyasi yaşamla yakından ilişkili olduğu ve siyaseti bir turnusol kâğıdı gibi yansıttığı ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin kuruluşunda belirlenen temel hedefler 1924 ve 1926 müfredat programlarına net bir şekilde yansımıştır. Özellikle bu iki program ve bunları yansıtan ders kitapları yönetime katılmaya ve yurttaşların topluma katılımını geliştirmeye çalışmıştır. 1936 yılına kadar gelen devlet iktidarı, daha sonraki eğitim ve siyasi yaşama daha da tesir etmiştir. Özellikle Türk Tarih Tezi okullarda daha fazla kabul gördükçe, müfredat ve ders kitapları, hususi olarak da vatandaşlık dersleri daha milliyetçi ve militarist hale bürünmüş ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin araçları haline gelmiştir. (Kandal, 2019)

Abdülbaki Gölpınarlı'nın Yurt Bilgisi (2007) kitabında ise İstibdat dönemi için padişahın zorba olduğu, hürriyetin vaat edildiğini ancak Ruslarla çıkan savaşın bahane gösterilerek istibdata zemin hazırlandığı her türlü sansürün uygulandığı, millete 33 yıl

boyunca zulüm edildiği ifade edilmiştir. Osmanlı düzenini anımsatacak siyasal mefhumların ders kitaplarında kaldırılması ile "reddetme" üzerine oturtulmuş bir yapı fark edilmektedir. (Bozkurt & Geylani, 2022)

"Kemalist İdeolojide Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme" adlı eserde Tarih ve Yurt bilgisi ilk ve orta öğretimdeki kitaplarda işlenen konular ve bu bağlamda kullanılan resimlerin yoğunluğuyla ilgili yapılan çalışmadan yola çıkarsak kitaplarda Osmanlı Dönemi'ne ait genel içerikli resimler çok kullanılmış. Bununla Osmanlı padişahları resimlerinin kullanım oranı, yenilikçi düşünceleriyle bilinen Ali Paşa, Namık Kemal gibi şahsiyetlerin resimlerinin kullanım oranında daha düşüktür. Resimlerin kullanım oranı ile konulara ayrılan sayfa sayılarında benzer oranlar dikkat çekmektedir. En fazla işlenen konular Yunan ve Roma İmparatorlukları, Orta Asya Türk geçmişi, Osmanlı, Kemalist devrimler gibi konular olmuştur. İlköğretim Tarih ve Yurt Bilgisi kitapları incelendiğinde Türk ulusu ile kahramanlık, doğruluk, saygı, itaat ve cesaret gibi temaların birbirinden ayrılmadan bir bütün olduğu görülmektedir. (Parlak, 2005) Cumhuriyet Dönemi'nin altı temel ilkesine özellikle vurgu yapılmasını isteyen cumhuriyetin eğitim öncüleri, ders kitaplarında bu ilkelere yer vermeye gayret göstermiştir. Tarık Emin Rona bununla ilgili Yurt Bilgisi kitabında şu şekilde bir ifade kullanmıştır:

> "İşte çocuklar: Türk inkılâbının dayandığı bu altı temel, hepimizin inanıp gönülden sevdiğimiz ilerleyiş ve yükseliş yollarıdır. {...] Altıok, hepimizin canıdır."(s.24)

Cumhuriyet Dönemi ilkokul kademesinde coğrafya dersine de önemli bir yer vermişlerdir. Coğrafya ders kitaplarındaki coğrafi bilgiler, tarihi konularla harmanlanarak öğrencilerine seviyelerine uygun olarak didaktik bir üslupla sunulmuştur. (Yılmaz, 2017)

4.2. Hüseyin Vasıf Çınar Dönemi

4.2.1. Hüseyin Vasıf Çınar Dönemi'nde İlkokul Kademesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar

Eğitim Öğretim Birliği Yasası kabul edildikten üç gün sonra Hüseyin Vasıf Çınar Eğitim Bakanı olmuştur. Kız ve erkeklerin aynı eğitim sisteminden geçerek eğitileceğini belirten Çınar, kitapların yazdırılması, müfredat programlarının hazırlanması gibi birçok önemli çalışmaları gerçekleştirmiştir. (Baran, 2023) 1924

senesinde Millî Eğitim Bakanı olan Vasıf Çınar, yaptığı bir konuşmada "Türk millî hisselerinin geleneklerinin ve dillerinin unutturulma sebebinin Acem kültürünün ve Batı uygarlığının tesiri olduğunu" ifade etmiştir. (Kartal, 2018) Hüseyin Vasıf Bey, program heyeti ile ilkokulların, ortaokulların ve liselerin ders programlarında değişiklikler gerçekleştirmiştir. Kitaplardan eski rejime ait görüşler çıkarılarak yerine cumhuriyetin değerleri eklenmiştir. (Başgöz,1995)

4.2.2. 2. Heyeti İlmiye

2. ismet İnönü Hükümeti'nin hazırladığı program, 1. programın devamı niteliğinde olmuştur. İlköğretim için ayrıca bir görüş bildirilmemiştir. Bu dönem de 2. Heyet-i İlmiye toplantısı, kültür ve eğitim problemlerini görüşmek amacıyla yapılmıştır. 2. İnönü Hükümeti, yabancı uzmanların ülkeye getirilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Profesör John Dewey Türkiye'ye gelip incelemelerde bulunarak eğitsel raporlar hazırlamıştır. Raporlardaki en mühim husus Türk okullarındaki amaçların belirlenmesi ve bu gayeye ulaşmak için okulların sosyal yaşamın bir parçası haline getirilmesi gerektiğine değinmesidir. (Kalaycı, 1988) Ergün'ün (1982) ifadesi ile 2. Heyet-i İlmiye, eğitim sistemini cumhuriyet ile bağdaştırıp Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince düzeni oluşturmak, programlar ve daha fazla okul inşa etmek problemlerini çözmek için toplanmıştır. Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın daveti üzerine ülkemize gelen John Dewey, eğitim ile ilgili sorunları tespit etmek amacı ile bir rapor hazırlamıştır. Dewey'in (1939) raporunda geçen ifadelerden bir kısmı şu şekildedir:

> Türkiye'nin içtimaî gayelerine hizmet edecek bir maarif plânı tertip ve tatbik etmek için müstakbel 8-12 sene zarfında vücuda getirilecek terbiyeyi faaliyetlerin esasları ile çizgilerini gösterecek umumî bir programa ihtiyaç vardır. Bu program, bütün esasları ile Büyük Millet Meclisi tarafından kaimi olunmalı ve Maarif Vekilliği için şahsiyetlerin tebeddülünden müteessir olmayacak bir kanunuesasî veya «şartname-î esası» mahiyetinde olmalıdır. Bir kere kabul edildi mı artık mer'i yeti için meclis tarafından kararlaştırılan seneler zarfında tağyir edilmemelidir. Bu program birkaç sene zarfımla tatbik olunabilmek için tedrici ve mütekâmil bir program olmalı, müteakip senelerde ittihaz olunacak tedbirleri, yeniden açılacak \e ilâve olunacak mektepleri... ilh, tespit etmiş olmalıdır. s. (10)

Eğitime dair yapılan Birinci İlmiye, Tevhid-i Tedrisat, İkinci İlmiye, gibi çalışmaların yanında Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarına yön veren diğer temel yasalar da Hesapçıoğlu'nun (2009) aktarımı ile şu şekildedir:

- -"Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" /1353/3.11.1928.
- -"Maarif Teşkilâtına Dair Kanun" /789/3.4.1926.

• -“Maarif Vekaleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun” /2287/22.6.1933.

• -“İlk mektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun” /842/2.6.1926. • -“Köy Eğitmenleri Kanunu” /3238/24.6.1937.123

• -“Köy Enstitüleri Kanunu” /3803/22.4.1940.

• -“Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu” /4274/25.6.1942.

• “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” /5387/27.5.1949.

• -“Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” /439/7.4. 1340 (1924).

• -“İstanbul Darülfünunu ‘nün İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kuruluşuna Dair Kanun” /2252/6.6.1933.

• -“İlköğretim ve Eğitim Kanunu” /222/5.1.1961.

• -“Millî Eğitim Temel Kanunu” /1739/14.6.1973.

• -“İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve

• Meslekî Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında

Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun” /4306/18.8.1997

• “Yükseköğretim Kanunu” /2547/4.11.1981. (s.122-123)

Ayrıca Cumhuriyet Dönemi müfredat programları ve eğitime yön veren temel dokümanlar yine Hesapçıoğlu (2009) aktarımı ile ilköğretim kademesi için şöyle sıralanabilir:

“1924 İlk Mektep Müfredat Programı.

1926 İlk Mektep Müfredat Programı.

1930 Köy Mektepleri Müfredat Programı.

1939/1940 Köy İlkokul Programı.

1948 İlkokul Programı.

1968 İlkokul Programı.” (s. 123)

Eğitim sisteminin düzenlenmesine ilişkin araştırmalar yalnızca bugüne ait değildir. Geleceğe yönelik kararlar vermek anlamına da gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun sonu Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci, sosyal ve kültürel alanlarla beraber yeni bir düzen getirmiştir. Kuruluşundaki eğitim ve kültür politikalarına karar verirken ve geliştirirken eğitimcilerin ve bilim insanlarının görüş ve deneyimleri de dikkate alınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı ilmi teşkilat birimine

Heyet-i İlmiye eklenmiştir. 1923'ten 1926 yılları arasında üç kez toplanan heyeti ilmiyelerin kararları uygulamaya dönüştürülmüştür. Basında ilmiye toplantılarının tutanakları yayımlanmış özellikle Birinci ve İkinci Heyet-i ilmiyeler gündemde önemli bir yer edinmiştir. (Bozkurt, 2020)

4.2.3. İlk Mektepler Müfredat Programı 1924

Batı'nın eğitime yaklaşımı Türk eğitim sistemini de etkilemiştir. Kurumlar, felsefe ve programlar, millî birlik mefhumunu aktarmak maksadıyla oluşturulmuştur. Batı'nın yarattığı gelenekle meydana gelen "modern devlet" algısı belirleyici anayasası olan merkezi bir yapıdır. Bu merkezi yapı eğitimi bir araç olarak görüp ulus-devleti benimsetmeyi amaçlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili döneme kadar köy okulları hariç hazırlanan programlar 1924, 1926, 1936, programlarıdır. (Mala, 2011) Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyetler eski usulde yürütülmüştür. Mevcut program, cumhuriyetin eğitim felsefesini ve politikasını temsil eden yeni bir program geliştirilinceye kadar saltanat ve hilafeti temsil eden temaları ve yaklaşımları dışlayacak şekilde değiştirilmiştir. Bu nedenle, daha fazla katılımcı ve kapsam içeren yeni bir program hazır olana kadar geçici bir çözüm benimsenmiştir. (Aslan, 2011) İkinci Heyeti İlmiye çalışmaları sayesinde de 1924 yılında "İlk Mektep Müfredatı" oluşturulmuştur. (Temizyürek, Balcı, 2021)

İlköğretim kademesi genel anlamda 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsadığı bilinse de Tanzimat'tan bu yana ilköğretimin başlangıç tarihi, kapsamı ve süresi açısından birçok değişim göstermiştir. 1913 yılında 6 yıl olan ilköğretimi süresi, 1924-1925 eğitim öğretim yılında 1 yıl aşağı çekilerek 5 yıla indirilmiştir. İlköğretim kurumlarına ilk başta "İlk Mektep" denirken daha sonra "İlkokul" ismi verilmiştir. (Çelebi & Kazancı, 2021)

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Vasıf Bey 1924 yılındaki çalışmalarının sonucunda Cumhuriyetin ilk ilkokul programı olan 1924 İlkokul Programını hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu programda ders saatini haftalık olarak 26 saat şeklinde belirlemiştir. "Müsahabat-ı Ahlâkiye" dersinin adı değiştirilerek "Müsabahat-ı Ahlâkiye" ve "Malümat-ı Vataniye" olmuştur. Ziraat dersinin ismi Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha şeklinde değiştirilerek programa konmuştur. Ayrıca eski ilkokul programlarında yalnızca ders adları değiştirilmeyip bunun yanında içerikle ilgili değişikliklere de gidilmiştir. (Başar, 2004) Ders programında yer alan bazı derslerin

ders kitapları basılmamıştır. (Aslan, 2011) Ders kitabı verilecek dersler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. (Maarif Vekâleti, 1340)

Tablo 4.2. Erkek- Kız Ders Dağılım Programı

DERSLER		**ERKEKLER**					**KIZLAR**				
		SINIF					**SINIF**				
		1	2	3	4	5	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Türkçe	Alfabe	12			-		12			-	-
	Kıraat (İnşâd ve Temsil)	-	4	3	2	2	-	4	3	2	2
	İmlâ	-	2	2	1	1	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	1		2	2	-	1		2	2
	Sarf	-			1	1	-			1	1
	Yazı (Sülus-Rika)	-	2	1	1	1	-	2	2 1	1	1
Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri		-	2	2	2	2	-	2	2 2	2	2
Hesap		2	3	3	3	2	2	3	3 3	3	2
Hendese		-			1	2	-			1	2
Tarih		-	-	1	2	2	-		1	2	2
Coğrafya		-	-	1	2	2	-		1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha		3	3	2	2	2	3	3	2	2	2
Ev İdaresi (Kızlar)		-	-		-		-			-	1
Müsahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
El İşleri		2	2	2	2		2	2		-	-
Musiki		2	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniyye		2	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Nakış, Biçki ve Dikiş (Kızlar)		-	-		-		-		2	2	2
YEKÜN		**26**	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**

Kaynak: Maarif Vekâleti, 1924. 3-4.

1924 İlk Mektepler Müfredat Programının Genel Özellikleri de şu şekildedir:

- Gerçek yaşama hazırlık ve uyum sağlamayı temel hedef yapmak.
- Deneyi ve gözlemi ön plana almak.
- Ulusçu, demokratik, bireyler yetiştirmek.

- Düşünsel, sanatsal, bedensel gelişimleri bütün olarak ele almak.
- Cumhuriyet rejimlerine bağlı, ödev ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar yetiştirmek. (Aslan, 2011)

1924 İlk Mektep Müfredat Programında haftalık ders saatleri azaltılmıştır. Teneffüs ve ders süreleri azaltılmıştır. (Koçoğlu, 2012) 1924 programında öğrenci değerlendirmesine ait maddelere yer verilmemiştir. Bunun en temel sebebi bu programın acil gereksinimlere hizmet amacıyla hazırlandığı için bir geçiş programı olmasıdır. (Mala, 2011)

Cumhuriyetin ilk ilkokul programı 1924 yılında hazırlandıktan daha sonra 1926 ve 1936 yıllarında ülkenin ihtiyaçlarına göre daha kapsamlı programlar oluşturulmuştur. Bu programa önceki programlardan bazı mevcut dersler taşınmış ve yeni dersler eklenmiştir. Kıraat, tarih, musahabat-ı ahlâkiye ve malumat-ı vataniye gibi derslerin öğretim konuları cumhuriyet ve ilkelerine uyarlanmıştır. Muhtemelen ilk kapsamlı ilkokul programı olan program, 1926'da uygulanmıştır. (Budak & Budak, 2014).

4.3. Mustafa Necati Dönemi

4.3.1. Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği Dönemi'nde İlkokul Kademesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar

Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, Talim ve Terbiye Komisyonunu kurarken dünyadaki gelişmeleri eğitim sistemimize aktarmış, okul programları geliştirmiş ve eğitim sistemimizi iyileştirmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde John Dewey'in hazırlamış olduğu rapor dönemin siyasetçilerini etkilemiş, Latin alfabesinin kabulüyle ilgili tartışmalar da bu dönemde başlamıştır. (Başar, 2004)

Mustafa Necati Bey'in döneminde karma eğitim uygulaması, merkezileşmeyi artıran düzenlemeler, halk eğitim birimlerinin kurulması gibi çok önemli çalışmaların yapılması onu öncü Bakanlar arasına sokmuştur. (Kartal, 2018) Mustafa Necati döneminde eğitim ile ilgili en mühim çalışma Harf Devrimidir. 1925 yılında başlayan dil çalışmaları 1929 yılında tamamlanmıştır. (Ergün, 1991) Mustafa Necati'ye göre "eğitimin hedefi yeni kuşağın beden ile fikrinin geliştirilmesinin yanında millî heyecanını yüksek tutarak demokrasinin gereklerine uyulmasını sağlamak olmalıdır."

(Özer, 2005) Akyüz'e (1994) göre; Mustafa Necati Bey, eğitim camiasında büyük bir saygınlık kazanmış, özellikle öğretmenler tarafından çok sevilmiştir. Öğretmenlerle

direkt olarak genelde mektup yoluyla iletişime geçip sorunlarına çözümler üretmeye çalışmıştır.

Mustafa Necati'nin Bakanlığı sırasında gerçekleştirilen mühim yenilikleri Akyüz (1994) şöyle sıralamıştır:

- Latin harflerine geçiş.
- Öğretimden ücret alınmasının yasaklanması.
- Bakanlık tarafından okul kitaplarının basılması.
- Köy öğretmenlerinin yetiştirilmesine yönelik girişimler,
- 1926 yılında Terbiye Enstitüsü ve Gazi Orta Muallim Mektebinin kurulması.

4.3.2. 3. Heyet-i İlmiye

II. Meşrutiyetle beraber eğitimde yaşanan değişimler o dönemdeki fikir hareketlerinden etkilenmiştir. (Batır, 2010) Türkiye'de ilkokulun niteliği de Meşrutiyet'le beraber tartışılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet ile yeni düzenlemeler getirilmiş ve 1925-1.11.1927 yılları arasında İnönü hükümeti göreve gelmiştir.

Bu dönemde millî eğitimin temel meselelerini tartışmak ve ihtiyaç duyulan kararları almak amacıyla III. Heyet-i İlmiye toplantısı 26 Aralık 19258 Ocak 1926 tarihleri arasında yapılmıştır. III. Heyet-i İlmiye toplantısında öğretmen terfilerinin yasayla güvence altına alınması konusu önemli bir yer işgal etmiştir. "Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha" adıyla hazırlanan bir tasarı ile 1928 yılında eğitim sisteminde on yıllık gelişmeyi amaçlamışlardır. Bilimsel bir kurulun çalışmaları yürütmesi düşüncesiyle 3 Nisan, 1926'da Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Nüfusun çok büyük bir bölümü köylerde yaşadığı için Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk hükümetler; ilköğretimi, bir köy meselesi olarak ele almıştır. Köy okulları, "köy gündüz" ve "köy yatı" olmak üzere 786 sayılı Kanun ile ikiye ayrılmıştır. Kent ve köy okullarının öğretim programlarının farklı şekilde oluşturulacağı da bir hükme bağlanmıştır. İlköğretim programı 1926 yılında hazırlanmış, bu programla 5 senelik öğretim süresi iki döneme ayrılmış, birinci dönemde tek kitap, ikinci dönemde çok kitap kullanılacak biçimde karar alınmıştır. Ayrıca 1927 yılında karma eğitime geçilmiştir. (Kalaycı, 1988)

Köy okulları programı, köyün imkânlarına göre hazırlanmıştır. Üçüncü Heyeti İlmiye bu dönemde toplanıp program komisyonu kurarak farklı ülkelerin okul programlarını incelemiş ve bir taslak oluşturulmuştur. Yeni programın taslağı müfettişler tarafından

incelendikten sonra 1926-1927 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmıştır. 1926 İlk Mektepler Müfredat programına eklenen Hayat Bilgisi ve Tabiat Dersleri çocukların memleket sorunlarına duyarlı ve sağlıklı birer birey olarak yetişmesini hedeflemiştir. (Tuğluoğlu & Tunç, 2010)

4.3.3. 1926 İlkokul Müfredat Programı

3. Heyet-i İlmiye toplantısının etkisiyle kurulan Talim ve Terbiye Dairesi 1926 programının hazırlanmasında etkili olmuştur. (Mala, 2011). Talim ve Terbiye Dairesinin üyelerinden olan Haydar Bey 1926 İlk Mektep Müfredat Programı için Türkiye'nin yetiştireceği bireylerin memleketin siyasi ve ekonomik ihtiyaçlarına uygun olmasının gerekliliğini Başar'ın (2004) eserinde yer alan şekliyle şöyle ifade etmiştir: "Bir milletin siyasi, iktisadi ve içtimai hayatında husule gelen tahavvülatın mekteplerin terbiye gayesine ve tedris usullerin tesir etmemesi mümkün değildir." (s. 189.) Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere dönemin gençlerinin kendi yurdunun gereksinimlerine hitap eden bir eğitim programı ile yetiştirilmesi mecburi olmuştur. 1926 yılında Muallimler Birliğinde müzakere etmek amacıyla Ali Haydar Bey'e bir rapor hazırlatılmıştır. Millî Terbiye adını taşıyan bu rapora göre; artık çok uluslu bir imparatorluk söz konusu olmadığı için eğitim Türk kültürü, tarihi, dili ve müziği gibi farklı alanlar üzerinden yaratılacaktır. Ortak değerlerin olduğu çağdaş bir ulusu meydana getirmek amaçlanmıştır. Bu rapor eğitim konulu tartışmalara kaynaklık etmiştir. (Yanardağ, 2018) Yine 1926 yılında İlk Mektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun adıyla bir kanun çıkarılmış, bu Kanun ile ilkokul öğretmenlerinin hangi özelliklere sahip olacağı belirlenmiştir. En az beş senelik idadiden veya yine bu idadiye eş değer olacak orta ve yüksekokuldan mezun olması koşulu getirilmiştir. (Ceyhan, 2004)

Talim ve Terbiye Kurulunun çalışmaları sonucunda 1924 ilkokul programının hazırlık sürecinin kısa olduğunun ve mahzurlu şekilde çıktığının kararına varılmıştır. Bunun üzerine cumhuriyet ilkelerine göre yeni yöntemlerle ve Batı ülkelerinin programlarından faydalanarak ilkokul programı için çalışmalar başlatılmıştır. Seçilen birkaç mektepte hazırlanmış bu ilkokul programı denenmiş ve bazı değişikliklerle düzenlendikten sonra 1927 senesinde tüm ilkokullarda uygulanmaya başlanmıştır. (Mala, 2011)

Emin Erişgil ve Avni Başman'ın çalışmaları ile ilk olarak ilköğretim programlarına "yeni eğitim"in felsefesi yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu şahsiyetler J. Dewey'in fikirlerini de dikkate alarak 1926 İlköğretim Programının hazırlanmasında öncülük etmişlerdir. (Ülken, 1967) Bu program, ilkokulun iyi vatandaş yetiştirme hedefini ifade etmektedir. Programa yaşam becerileri ve yurttaşlık bilgisi gibi birçok önemli ders eklenmiştir. Program, yabancı eğitim uzmanlarının görüş ve önerileri dikkate alınarak geliştirilmiş olup, çağdaş eğitim ve öğretim ilkelerini bünyesinde barındırmaktadır. Ders içerikleri de yeni Türk devleti ve cumhuriyetinin gereklerine göre düzenlenmiştir. 1926 programından sonra CHP ilkeleri, 1936 ilköğretim programına bir ilkokul hedefi olarak geniş ölçüde dâhil edilmiş ve 1936'da dönemin koşullarını yansıtacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. Bu yönüyle programın siyasi bir içeriğe sahip olduğu da söylenebilir. (Budak & Budak, 2014)

1926 İlkokul Programında "ilkokulun gayesi öğrencileri iyi vatandaş olarak yetiştirmektir" ifadesi yer almıştır. Önceki programda derslerin birbirinden bağımsız ele alınması eleştirildiği için 1926 İlkokul Programında tarih, coğrafya, fen gibi dersler birbiri arasında ilişki kurularak ve bütünleştirilerek yer almıştır. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi derslerin bel kemiğini oluşturacak şekilde, diğer dersler Hayat Bilgisi dersine entegre olarak hazırlanmıştır. (Beyaztaş, Kaptı, Senemoğlu, 2013) 1926 İlk Mektep Müfredat Programında ilkeler ve yöntemler şu şekildedir: fırsat öğretimi, çocukların ilgilerinin dikkate alınması, yakından uzağa prensibi, gözlem ve inceleme, küme çalışmaları... Bu programda insan haklarına pek değinilmese de ders işleyişinde demokrasi ve insan haklarına değinildiği söylenebilir. (Koçoğlu, 2012)

Bu programın en mühim özelliği, öğrencilerin zihinsel faaliyetlerinin imkân ölçüsünde deneyimleyerek eğitilmesidir. Örneğin Hayat Bilgisi dersine ait meyve, sebze, tarla vb. kavramları içeren kazanımları öğrenciler, bizzat ortamında öğrenmeye çalışmalıdır. (Beyaztaş, Kaptı, Senemoğlu, 2013) Din dersine 1926 programının 1930 basımında yer verilmemiştir. Alfabe dersi de 10 saate düşürülmüştür. Bazı derslerin de ders sayısı böylelikle artırılmıştır. (Mala, 2011)

İlköğretim kademesi çocuklar için fırsat eşitliği sunması ve toplumda çocuğu bir varlık olarak yer aldırması açısından "temel eğitim" adını almaktadır. 1926 ilkokul programının ön sözünde hedef olarak ilk mektebin amacının gençleri kendi çevresiyle uyumlu iyi birer yurttaş yetiştirmek şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Toplu tedris (toplu

eğitim) anlayışına göre ilk üç yıl işlenen dersler Hayat Bilgisi dersinin üniteleri etrafında bir araya getirilmiştir. (Arslan, 2000)

Sadrettin Celal Antel'in toplu tedris ile ilgili görüşlerini Akyüz'ün (1994) aktardığına göre eski programlarda eğitim yapılırken öğrencilere bir günde çeşitli dersler gösteriliyor, bu derslerin birbiriyle hiçbir bağı olmadığı için çocuklar dersler arasında ilişki kuramıyordu. Örneğin tarih dersinden sonra tarih dersiyle alakasız bir dersin tarih dersinin hemen arkasından işlenmesi yanlıştır. Öğrencinin bir sonraki derse olan heyecanı azalır. Oysaki toplu tedris yönteminin kullanılmasıyla beraber işlenen bir konunun o alandaki tarihi, coğrafi bilgileri verilip matematik ve Türkçe dersini ilgilendiren yönleri üzerinde durulacaktır. Yani ayrı konular yerini tek bir konunun farklı yönleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca talebeler derste aktif olacaklardır. Talebeler deney ve gözleme yönlendirilecektir.

Sadrettin Celal'in 1926 yılında Maarif Vekâleti Mecmuasında 112 sayfalık bir makalesi bulunmaktadır. Eğitimle ilgili değindiği bazı hususlar şu şekildedir: Uzman kişilerin uzun vadeli eğitim planlaması yapması gerektiği, yurt dışına öğrenci gönderilmesi, bilgi ve kültür merkezi olarak okulun görülmesi gerektiği, Millî Eğitim Bakanlığının çalışmaları ile meslek eğitiminin verilmesi gerektiği, İlkokul ve ortaokul seviyesinde toplu öğretim ilkelerinin benimsenmesi gibi hususlar olmuştur. Ayrıca bu raporda Antel, ilmi heyetlerin kurulması ve orta öğretmen okulunun açılması gerektiğini ayrıca eğitimin karma olmasını savunmuştur. 1925 yılının sonlarında göreve gelen Mustafa Necati, Talim Terbiye Kurulunu (İlmi Heyet) kurarak; raporun önerilerinin de dikkate alındığını görmekteyiz. (Altunya, 2009)

Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha (2009) adlı raporunda Sadrettin Celal Antel okul ve eğitimle ilgili görüşlerini de Altunya'nın (2009) çalışmasında yer aldığı şekli ile şöyle açıklamıştır:

> Türkiye gibi geri kalmış memleketlerde mektebin iki vazifesi ve hedefi vardır. Bunlardan biri, yukarıda arz ettiğim gibi, gençleri kendi sa'yleri [çalışmaları] ve ihtisaslarıyla hayatlarını kazanabilecek ve memlekete azami faydalı olabilecek bir hale getirmektir. Diğeri ise, bilhassa köy ve kasaba gibi içtimaî hayatın faal cereyanlarından uzak kalmış muhitlerde, fikrî ve sınai intibahın [uyanışın] merkezi olmaktır. Harsi ve iktisadî inkişafımızı temin için, yeni neslin yetişeceği zamanı beklemeye vaktimiz yoktur. Bu intizar [bekleyiş] devresinde de Saltanat ve Meşrutiyet devrelerinden müdevver olan [devredilen] eski nesli de elimizdeki bütün vasıtalarla yükseltmek mecburiyetindeyiz. Bu vasıtaların en mühimi ve müessiri ise

bizzat yine mekteptir. Bizde mektepler, yalnızca talebesine muayyen bilgileri ve liyakatleri kazandırmakla iktifa edemezler. (s.39)

4.4. 1923-1927 Yılları Arasındaki Eğitim Politikalarının İlkokul Çocuklarına Yansıması

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin resmen ilan edilmeden önce başlayan değişimler silsilesi, artarak devam etmiştir. Yeni hükümet, yeni rejimi benimsetmek ve yarı teokratik ve monarşik düzenin izlerini silmek için ilköğretimden başlayarak bir dizi anlayış, düşünüş, algılayış farklılığı yaratmak ve modern bilime ulaşabilmek için ilkokul çocuklarına yeni değerleri eğitim yoluyla kazandırmayı hedeflemiştir.

İlk Millî Eğitim Bakanı Rıza Nur'la beraber bakanlık; yayınladığı talimatlarla eğitimin sorunlarını, Türk öğretmenlerinin Kurtuluş Savaşı esnasındaki görev ve sorumluluklarını, millî Türk devletinin eğitim anlayışının ne doğrultuda olacağını halka duyurmaya çalışmıştır. Rıza Nur Bey'le başlayan bakanlık Hamdullah Suphi, Mehmed Vehbi Beylerin Bakanlığıyla devam etmiştir. Bu süreçler içerisinde hükümet bütün dikkatini Kurtuluş Savaşı'na çevirdiği için eğitimle ilgili çalışmalar ağır bir şekilde devam etmiştir. Bunun yanı sıra, 9 Mayıs 1920'deki ilk hükümet programında maarife bölüm ayrılması, Muallim ve Muallimeler Cemiyeti başta olmak üzere çeşitli illerde muallim birliklerinin kurulması gibi çalışmalar ve yetkili kişilerden verilen demeçler, İsmail Safa Bey döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen reformların alt yapısının oluşmasını sağlamıştır. İsmail Safâ'nın çalışmaları ile Atatürk ilke ve inkılâplarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda eğitimin temelleri millî ve eşitlikçi bir zihniyetle yürütülmüştür.

Türkiye'de eğitimin merkezileşmesi Avrupa'daki eğitim sisteminin gelişimini andırmıştır. Batı'da modern ulus-devletlerin kurulmasına paralel olarak eğitimin millileştirilmesi ve devletlerin belirlediği niteliklere sahip yurttaşları yetiştirme aracı olarak eğitimin anlaşılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularına ve eğitimcilerine ilham kaynağı olmuştur. Batı'da Fransız İhtilali'nden sonra dinin etkisiyle eğitilen çocuklar devletin kontrolüne geçmiştir. Türkiye'de ilköğretimin 1924'ten itibaren benzer bir süreçten geçtiği görülmüştür. O dönem çocuklarının "millet çocukları" sayıldığı, dönemin eğitimcilerinin söylemlerinden anlaşılmaktadır. (Kanbolat, 2015) Erken Cumhuriyet Dönemi'nden önceki süreçte, eğitim alanında gerçekleşen gelişmeler bu dönem içinde bir ön hazırlık olmuştur. Kartal'a (2018) göre de Cumhuriyet Dönemi'ndeki değişimlerin temelleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde

atılmıştır. Jön Türklerin fikirleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu kadroları üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Batıcılık anlayışı Osmanlı'nın son zamanlarında etkili olurken devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik gibi ilkeler de tartışılan kavramlardan olmuştur.

1913'te ilköğretimle ilgili kapsamlı yeni düzenlemeler getiren Geçici İlköğretim Yasası kabul edilmiştir. Bu yasa cumhuriyet öncesi dönemde eğitimle ilgili önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu yasanın amacı, ilkokul sınıflarında zihinsel performansı artırmak ve herkese gerekli bilgileri sağlamaktır. Kanun, ilköğretimin tüm yönlerini kapsamaktadır ve ilköğretimde temel yenilikler içermesi nedeniyle uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Ders programları da 1913 ve 1914 yıllarında bu Kanuna göre yeniden düzenlenmiştir. İlköğretim okullarında resim, müzik, beden eğitimi, el sanatları ve sağlık bilgisi gibi derslerin verilmesine yine bu Kanun olanak sağlamıştır. Zihinsel, fiziksel ve ruhsal gelişimi desteklemek için bu kursların açılması o dönemde Osmanlı Devleti için çok önemli bir adım olarak görülmüştür. Bu dönemde eğitim ve programlar dönemin ileri eğitim anlayışını benimsemiş Emrullah Efendi, Selim Efendi, Satı Bey gibi eğitimciler tarafından yürütülmüştür. Bu dönemin genel yapısı gereği, eğitimde de milliyetçilik ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda programda yer alan Osmanlıca, tarih, coğrafya gibi derslerle çocuklara vatan ve millet sevgisini aşılamamız gerektiği ortaya çıkmıştır. (Budak & Budak, 2014)

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle eğitim sistemini yenileştirmek için büyük gayret sarf edilmiştir ki ilköğretim kademesi bu anlamda çok daha önemli bir konuma gelmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra tüm hükümetler eğitimin her düzeyde zorunlu ve parasız şekilde uygulanmasını amaç edinmişlerdir. Bu şekilde özelikle kırsal kesime Atatürk ilke ve inkılaplarını ulaştırarak eğitim, bir araç olarak da kullanılmıştır. İlk olarak okuma yazma ağırlıklı bir planının çizilmesiyle birlikte ilköğretim kademesinde birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Amaç Atatürk'ün çizdiği 'Çağdaş Türk toplumu' hedefine ulaşmak olmuştur. Atatürk 1 Mart 1922 tarihli TBMM'nin açılış konuşmasında da temel hedefini ifade etmiştir. Atatürk'e göre; temel amaç okuma-yazma başta olmak üzere, tarihi, ahlâki ve coğrafi bilgilerin yanında aritmetik öğretilmesi olmalıdır. İlköğretim, fertlerin vatandaşlık haklarını kullanabilmesi, vazife ve sorumluluklarını yerine getirilmesine yönelik tutum ve davranışlar geliştirmesi hususunda mühim bir vazifeyi üstlenmiştir. (Kalaycı, 1988) O. Kafadar'a (1997) göre; eğitim faaliyetleri içerisinde Cumhuriyet Dönemi'nin en dikkat çekici hareketleri

ilköğretim kademesinde gerçekleştirilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde rüştiyeler, II. Abdülhamid zamanında idadiler ve Meşrutiyet'te sultaniler önem kazanırken; 1950'ye kadar ki Cumhuriyet Dönemi ise "İlkokul Devri" olarak anılabilir.

Yeni rejimle beraber sonraki on sene içerisinde eğitimin sekülerleşmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. (Kartal, 2018) Türk İnkılapları süresince eğitim sisteminin meydana gelmesinde etkili olan ana faktörler: Mustafa Kemal'in görüşleri, yasalar ve genelgeler, parti ve hükümet programları, kongre ve komisyonların kararları gibi başlıklar altında toplanmıştır. (Öztürk, 2008) Cumhuriyetin ilk yıllarında kaynak eksikliği, öğretmen azlığı, bütçe ve imkânların kısıtlılığı gibi sorunlar eğitimin temel problemlerini oluşturmuştur. Bu dönemin nihai amacı okul sayısını artırarak cumhuriyet ülküsüne bağlı, çağın ihtiyaçlarına uygun nesilleri yetiştirmek olmuştur. Eğitim-öğretimi düzenlemek için ilgili yasalar ve genelgeler yayınlanarak yapılacak uygulamaların yasal zemini hazırlanmıştır. (Çelebi & Kazancı, 2021) 1923-1938 yılları arasında M. Kemal Atatürk'ün görüşleri ve devletin eğitim programındaki temel esasları kısaca şöyle özetlenebilir: Bilimin ön plana alınması, cehaletin yok edilmeye çalışılması, disiplinli ahlâklı bireylerin yetişmesi, her alanda millî unsurların kullanılması.

Eğitim sistemimiz açısından geçmişten gelen değişimin etkileri de yadsınamaz. Eğitim; ekonomik, toplumsal, siyasal ve yönetimsel gelişmelerin her zaman bir ön koşulu şeklinde düşünülmektedir. Anayasalarla tayin edilip siyasal düzene bağlı nesiller yetiştirerek bu politik sistemi kanuna uygun bir biçimde sürdürecek her seviyede, kabiliyetli ve devleti yönetebilecek bireyleri eğitebilmek eğitimin siyasal bir koludur. (Kaya, 1981) Ankara'da, cumhuriyetin ilan edilmesinden bir sene önce TBMM hükümeti ilk eğitim programını yayımlamıştır. Ayrıntıların yer almadığı programda genel başlıklara yer verilmiştir. (Temizyürek,2021) İlköğretim okullarında öğretim ve eğitim faaliyetlerinin niteliğini belirleyen iki temel kural vardır: Müfredat programları ve okul kuralları. Bunlardan müfredat, 1926'da modern bir karakter kazanırken 1929-1930'da din eğitiminin kaldırılmasıyla kademeli olarak tamamen laik bir karakter kazanmıştır. (Kanbolat, 2015)

Devlet kendi ideolojisini eğitim programları aracılığıyla uygulayarak okul yapılanmasının temelini kurgulamıştır. Karşıt görüş geliştirerek biz ve öteki duygusunu yaratan siyasal sistem bu sayede kendi yerini sağlamlaştırmaya çalışırken bir yandan da sürdürülebilirliği hedeflemişlerdir. 19. yüzyıldaki düşünürler de ulus

devlet anlayışının içerisinde toplumun iş bölümü ve uzman yetiştirme mevzusuna dikkat çekmişlerdir. Özellikle A. Comte'un sosyolojiyi kurma çalışmaları bu görüşe örnek gösterilmiştir. Eğitim programlarında, konular hazırlanırken bir kısım konuları sahiplenir, bazı konuları dışlayarak standart bir program hazırlanması için uğraşılmıştır. Sonuçta her birey okul sayesinde siyasal sistemin beklentisi doğrultusunda şekillenir ve birey mevcut siyasal düzenin meşruluğuna ne kadar inanırsa sistemin sürekliliği de o ölçüde devam eder. İnanmayan kişilerin her biri sisteme karşı bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Tehdidi bertaraf edecek eğitim sistemi de özgür düşünme ortamının etkinliğini azaltmaktadır. (Kartal, 2018)

20. yüzyılla beraber küreselleşmiş bir görüş olan "eğitim kurumlarını ideolojik aktarım vasıtası olarak görmek" mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi yapının dönüşümünde etkili olmuştur. (Şimşek vd., 2012) Okulun rolü; Türklerin tarihini tanıtma, dilin sadeleştirilmesi, cumhuriyet ilkelerini köylere götürme ve cumhuriyete düşman etmenlerle mücadele açısından önemli bir unsurdur. Dönemin eğitimcileri de inkılabın birer temsilcisi konuma getirilmiştir. (Kartal, 2018) Bu dönemde Türk okullarının iki önemli amacı bulunmaktadır: Bir yandan millilik içeren faydalı bilgilerin toplanması işlerini yapacak merkez kurup araçlar temin etmek, diğer yandan bu millî bilgi ve duygularla öğrencileri donatmaktır. Tüm yurttaşlara ülkenin kalkınmasına fayda sağlayacak eğitim verilmelidir. (Mala, 2011) Okul, özellikle bu yüzyılda zirve noktasına ulaşarak tüm isteklerini bireylere aktarma gücünü sonuna kadar kullanmıştır. Ders kitapları, iktidarın etkisinin elle tutulur biçimde görüldüğü araçlardır. Bu kitaplar bir yandan ders içeriklerini öğrencilere sunup duygusal, bilişsel, psikomotor açıdan çocukların gelişimini sağlarken diğer yandan da mevcut kültürün özelliklerini de içerisinde barındırmıştır. (Kartal, 2018)

Eğitim aracığıyla fertlere kazandırılmak istenen kazanımları Kartal (2018) şu şekilde sıralamıştır:

- Eğitimin siyasal hedefi: Öğrencilerin var olan siyasal sisteme uygun davranış geliştirmeleridir.
- Eğitimin bireysel hedefi: Kişilerin bilgi ve yeteneklerini geliştirmektedir.
- Eğitimin toplumsal hedefi: Fertlerin toplumun kural ve değerlerini öğreterek sosyalleşmesi mesleki rollere hazırlanarak ekonomik hayata dâhil olmalarını sağlamaktadır.

Eğitim sisteminin ilk basamağı ilköğretim kurumları olduğu için diğer tüm eğitim basamakları bu kademeye dayanır. Bir toplumu inşa ederken, ilköğretim bu toplumun davranış değişikliğini gerçekleştirmesi için ilk aşamadır. Cumhuriyet Dönemi'nde ilköğretim, yeni nesillere millî gelenekleri aktarmanın yanında Cumhuriyet devrimlerini de benimsetmek amacı gütmektedir. (Kaya, 1981) Pozitivizmin laiklikle beraber ele alınması dinin toplum içinde bireyle sınırlandırılmasına durumuna yol açmıştır. Atatürkçülük anlayışı doğrultusunda dini; siyasi, sosyal, kültürel alanlardan çekerek ferde indirgenmesi ve hak-hukuk kavramlarının vatandaşlık dersi gibi derslerin ekseninde öğrenciye öğretilmesi sağlanmıştır. (Kartal, 2018)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ilköğretim sürecini anlayabilmek için genel eğitim anlayışına ve bu dönemin eğitim özelliklerine bakmamız gerekir. Akyüz'ün (1994) aktardığı ölçüde Cumhuriyet Dönemi'nin temel eğitim nitelikleri şu şekildedir:

- Okur-yazar oranını artırmak ilk hedeflerden biri olmuş ve eğitimin değeri anlaşılmıştır.
- Sayısal açıdan mühim gelişmeler kat edilmiş.
- Laik eğitim esas alınmış.
- Özellikle tarih ile dil hususunda millî bir hedefe doğru yönelinmiştir.
- Latin harflerine geçilmiştir.
- Parti istekleri eğitime de yansımıştır.
- 1940'lara kadar halk eğitimi üzerine düşülmüştür.
- Öğretmenlerle ilgili çalışmalar yapılmış ancak nitelik istenen seviyeye ulaşılmamıştır.

Cumhuriyet Dönemi ilköğretiminde eğitimde millîlik benimsenmiş, buna uygun programlar düzenlenmiş, millî şahsiyete geleneklere ve coğrafi koşullara uygun kitaplar oluşturulmuş, Türk dili sözlüğü meydana getirilmiş, ilmi kitaplar Türkçeye çevrilmiştir. Eğitimde; millîlik, laiklik, bilimsellik, genellik ve eşitlik, işlevsellik ilkeleri temel prensipler olarak kabul edilmiştir. "Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha" adı altında on senelik bir gelişmeyi hedefleyen tasarıda bu devrede oluşturulmuştur. Buna göre okul ve yaşam arasındaki uçurum kapatılacak, ders içerikleri yaşamdan alınacak, öğretmenler kılavuz olma ilkesi ile hareket edecek, okullar gündelik hayatı aydınlatacak nitelikte olacak öğretmenlerin kültürleri geliştirilecektir. 1924 programı "geçiş" programı özelliği taşımaktadır. Bu programda ilkokul 5 yıla indirilmiş, ders konularının üzerinde durulmuştur. (Parlak, 2010)

Millî eğitim politikaları; Atatürk dönemi olarak ifade ettiğimiz süreçte öncelikle laik, millî ve fert ile ulusun yararlarını gözeten bir anlayışın üzerine oturtulmuştur. Çağın her türlü bilimsel faaliyetlerini yakalayan ve bunu hayatına empoze edebilen toplumun çıkarlarını önde gören demokratik bir eğitim oluşturulmaya çalışılmıştır denebilir. Atatürk ilkeleri dediğimiz milliyetçilik, halkçılık, inkılapçılık, laiklik, devletçilik, cumhuriyetçilik ilkeleri anayasaya da girmiş, Türkiye Cumhuriyet'i Millî Eğitim Bakanları da bu ilkelerin gerçekleşebilmesi için gayret göstermişlerdir. (Başar, 2004)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim politikalarını şekillendiren ana isimler Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mustafa Necati, Saffet Arıkan, İsmet İnönü, Hasan Âli Yücel'dir. Bu isimler dönemin hızlı ekonomik ve siyasal değişmelerinin içerisinde çağdaş bir eğitimin uygulanması için çalışmışlardır. (Kaya, 1981)

İlköğretim halk kitlelerinin davranışlarını ve alışkanlıklarını değiştirmesi bakımından çok önemlidir. İlköğretim kademesinde öğrenilen davranışların, günlük hayatta kullanabileceğimiz birçok becerinin temelini oluşturur. İlköğretim, yenileşmek için bir vasıta olarak görülmüştür. Tanzimat'ın öncesine dayanan ilköğretimin yaygınlaşması fikri Cumhuriyet Dönemi'nde fırsat eşitliği yaratma düşüncesiyle devam etmiştir. Ancak istenen seviyede bir başarı yakalanamamıştır. 5 yıl olarak planlanan ilköğretim, birçok köyde 3 yıl uygulanabilmiştir. İlk hedef sayısal verileri artırmak olunca rapor hazırlanıp kurumlar kurulmuş, yabancı eğitimciler davet edilmiş ancak nitelik niceliğin hep gerisinde kalmıştır. (Kaya, 1981)

4.5. 1928-1939 Yılları Arasında Latin Harflerine Geçiş ile İlköğretimde Millî Kültür, Millî Tarih Anlayışına Yönelim

Türkler İslamiyet'i kabul etmesiyle beraber hayatlarında birçok etmen değişirken bunlardan biri de alfabe olmuştur. Arap alfabesinde olup Türkçede olmayan seslerin varlığı okuma-yazma noktasında problemler ortaya çıkarmıştır. Halkın kullandığı Türkçe ile Arapça Farsçadan gelen tamlamaların varlığı bir kopukluk yaratmıştır. Dildeki zorluğun görülmesinin üzerine ıslah çalışmaları gibi fikirler aydınlar tarafından öne sürülmüştür. Enver Paşa'da ıslahı savunan kişilerden olmuştur. Ancak ıslah denemeleri müspet bir sonuca ulaştırılamamıştır. Akabinde yeni bir alfabeye geçiş tartışmaları devam etmiştir. Tartışmalar Tanzimat Dönemi'nde başlarken birçok gazete ve dergide de yer almıştır. Sarayburnu Parkında Mustafa Kemal halka karşı yaptığı bir konuşma esnasında yeni alfabeye geçileceğinin bilgilerini vermiştir ve 1

Kasım 1928 tarihinde TBMM'nin onaylaması ile Latin Harflerine geçişle alakalı olan 1353 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. (Sütçü, 2021)

Tanzimat Dönemi'nde, Arap alfabesinin Türkçenin söz varlığına ve gramer yapılarına uygun olmadığını söyleyenler eleştirilmiştir. Olaya dini açıdan bakanlar, Arap harflerinin değiştirilmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Başta Ziya Gökalp olmak üzere Türkçü hareketin ortak savunucuları, Rusya'da yaşayan Türkler ve Türki halklarla birlikte, Arap alfabesinin değişmesi durumunda bunun dini değil millî olacağını savunmuş ve Türklerin kültürel bağlarının kopacağını savunarak itiraz etmiştir. (Başar, 2004)

Okuma yazma oranına baktığımızda ise cumhuriyete geçerken Osmanlı'dan alınan okuma-yazma oranı %5 civarındadır. 1927 yılındaki sayım sonuçlarına göre ise ülkenin nüfusundan ancak %8.16'sının okuma-yazma bildiği görülmüştür. Aynı zamanda kentsel ve kırsal kesim arasındaki okur-yazar farkı da dikkat çekicidir. Yine aynı yılın sayım sonuçlarına göre %23.5'i kentlerde bulunan nüfusun %30'u okumayazma bilirken %76.5'i köylerde bulunan nüfusun %6 civarı okuma-yazma bilmekteydi. Harf İnkılabına taraf olan kesim tarafından okuma-yazma oranının azlığına dikkat çekilmiş, dil devrimi sayesinde muasır medeniyetler seviyesine yükselebileceği savunulmuştur. Ancak diğer yandan asırlık bir mazinin bağlarının kopması da insanlar üzerinde uzun süreli bir travmanın da yaratıldığı görüşü gündeme gelmiştir. (Uyanık, Çam, 2014)

Ergin'e (1977) göre imparatorluk, Türk evlatlarına kendi dilini benimsetme çabası gütmeyen Arapça Farsça metinlerin bulunduğu eserleri okutturan millî bir kimlikten uzak bir tutum sergilemiş, Türk tarihini geri plana atmıştır. Oysa cumhuriyet bunun tam tersi karakterinin temeline milliyetçiliği oturtup tüm devrimlerini bu temel üzerine şekillendirmeye gayret göstermiştir.

1929-1937 yıllarını kapsayan ulusçu bu süreç, yeni bir ulusal kimlik ve yeni bir tarih yazma ve yaratma iradesinin ifadesi olarak görülmüştür. Türk Tarih Tezi yoluyla Türkiye, tüm tarih serüvenleri boyunca Türklerin, "medeni" bir halk olduğunu iddia ederek Batılıların Türkleri dışlamasına ve hor görmesine yanıt vermeye çalışmıştır. Halk, Türk kimliğiyle ve geçmişiyle gururlandırılmak istenmiştir. Böylece "Türk kimliği" resmi tarihçiliğin merkezine oturtulmuştur. (Akman, 2011)

Laik bir devlet karakteri oluşturabilmek için Anayasa'da "Devletin dini İslam'dır." hükmünün kaldırılması Tevhid-i Tedrisat'ın Kabulü, Halifeliğin Kaldırılması ve 1925'te Tekke ve Zaviyelerin kapatılması hususundaki kararın alınması gibi durumlarla laisizm sürecine hazırlanılmıştır. Bu sürecin devamında Türk dilinin değişimi yolculuğu başlamış, 1928'de din ve vicdan özgürleşmesiyle 1928 yılındaki Yeni Türk Harflerinin Kabulü Kanunu'nun aynı sene olması tesadüf ile açıklanamayacak bir oluşumdur. 1928 yılında Arap alfabesinin ortadan kaldırılması yalnızca Türk yazını için bir inkılap olarak açıklanamamıştır. Çünkü dil, Türk kültürünü etkileyen millîleşmeyi önceleyen unsurlardan biri olmuştur. Dil devrimiyle beraber Arap-Fars etkisi ortadan kaldırılmıştır. (Öneri, 2007)

Yeni Türk yazısının yurt geneline yaygınlaştırılması için tüm özel ve kamu kurumlarıyla iş birliği sağlanmıştır. Yeni harf kursuna tüm öğretmenlerin katılımı garanti edilmiş ve yeni öğretim yılından itibaren öğrencilere bu yeni alfabe öğretilmeye başlanmıştır. Bu, Türk kültür hayatı için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Reşit olmayan vatandaşların yeni bir dil öğrenebilmeleri için bir millî okul kurulmasına da karar verilmiştir. Necati Bey'in ölümü üzerine İsmet İnönü Maarif mebusluğuna getirilmiş. Göreve geldikten sonra yeni harflerin benimsenmesi için çalışmalarını sürdürmüş ve yabancı alıntıların kaldırılması için Ankara'da Türkçe Sözlük Geliştirme Komisyonu'nu kurmuştur. (Başar, 2004).

Atatürk'ün dil devrimi ile ilgili görüşleri ise Nutuk'ta şu şekilde yer almıştır:

> "Dil devriminin amacı Türk dilinin kısırlaştırılması değil, yenileştirilmesidir. Dil Kurumu en güzel ve bereketli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır." (s.867)

Dil devrimi, toplumu içerisine alan ve planlı şekilde yapılan bir müdahalenin sonucu olarak ortaya çıkmış bir değişim sürecini kapsamaktadır. Büyük bir planın sacayaklarından biri olan dil devrimi, 1930'lu yıllardaki milliyetçilik gayretlerinin içerisinde değerlendirilmesi gerekir. İlk olarak da dili yabancı unsurlardan sıyırarak millî bir lisanın yanında millî bir harsı meydana getirmek için çaba sarf etmişlerdir. Dil devrimi, Osmanlı'yla olan geçmiş bağların koparılmasına da sebep olmuştur. (Çelik, 2006) Türk dili ulusal benlik kavramını pekiştiren hatta millet olmak için en önemli öge olarak görülmüştür. (Parlak, 2005) Bir toplumu millîleştirmek Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi döneminin önemli kimliklerine göre dil'den geçer. Dil bir

ulusun var olmasında ana unsurların başında gelir. Yeni lisan hareketini sadece bir dil çalışması gibi algılamak yanlış olur ki asıl amaç şüphesiz millî şuuru meydana getirmek olmuştur. (Demir, 2012) Çıkartılan bir Kanun da (23 Mart 1931) "Türk çocuklarının yalnızca Türk mekteplerine gitmeleri zorunludur" hükmü yer almıştır. Böylelikle yeni neslin yabancıların tesirinden korunması ve millî bir ruhun oluşturulması amaçlanmıştır. (Önsoy, 1991)

Atatürk'e göre eğitim; millî niteliklerimize uygun, Türk ulusunun refahını hedefleyen nitelikte insan yetiştirebilmeyi hedeflemelidir. (Kaya& Bahçeci& Kaya, 2019) Türk tarih teorisindeki hâkim dil de Türkçülüğün cumhuriyetçi dönüşüm temelinde şekillenmesidir. Tarih anlayışımız ve modernleşme süreci bu anlayışın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Modernleşmenin bir ürünü olan ulusdevlete benzer şekilde Türkiye'de milliyetçilik bağlamında şekillenen modernizm olgusu, yüzyıllar boyunca Batı ile uyum sağlamaya çalışarak Batılı bir gelişme düzeyi yaratmayı amaçlamaktadır. (Kanbur, 2019) Türk öğrencilerinin yabancı terimleri öğrenmekte güçlük çektiği tespit edildiğinden Türk Dil Kurumu ders kitaplarındaki terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak amacıyla çalışmalara başlamıştır. 1927-1938 eğitim öğretim yılında ilk ve ortaöğretim derslerinden olan fizik, matematik, botanik, biyoloji, mekanik, kimya için içinde tüm terim bilgilerinin yer aldığı broşürler neşredilmiştir. Toplamda bu derslerden 4062 tane terim tespit edilerek ders kitaplarına kazandırılmıştır. Diğer derslerle alakalı terimlerinde çalışmaları devam ettirilmiştir. (Ergin, 1977)

Mustafa Kemal'in Latin Harflerine geçişle alakalı görüşleri Mili Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri'nde (1946) ise şu şekildedir:

> ... Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımız demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemehâl pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımızın asarını yakın bir zamanda mükemmel bütün kâinat şahit olacaktır. Ben buna katiyetle eminim. Siz de emin olunuz. (s.31)

Türk Yavrularına Yurt Bilgisi adlı kitapta dille ilgili "Millet denildi mi dört D ile başlayan dört kelime hatırımıza gelmelidir. Dilde, düşüncede, duyguda ve dilekte birliktelik. Eğer toplu halde yaşayan insanlar aynı dili konuşuyorlar, aynı biçimde

yaşayış yaşıyorlarsa bunlar hakkında bir millettendir deriz." (s.32) ifadesi yer almaktadır. (Sevinç. 1931).

Dönemin dergilerinde yer alan metinlerde özellikle öz Türkçeye ait sözcükleri kullanıp çocuklara benimsetmeyi amaçlamıştır. Buna örnek olarak Çocuk Sesi dergisinde Ahmet Ekrem'in (1934) "Çalınan Bebek" adlı hikâyesinde geçen "yalvaç, üzel, tüzün, düş, tüke, kıvanç, önder, çelenk, nesne" gibi öz Türkçe kelimeler özellikle sayfanın ortasına yerleştirilerek dikkat çekmesi sağlanmıştır. 1945 yılında Avni Başman ve Necmettin Halil Onan'ın hazırladığı "Dilbilgisi" adlı kitapta çocuklara öğretilen konular dile ve vatana bağlılık kapsamında ilgili cümleler yer almıştır. Kitapta yer alan bazı bu tarz ifadeler aşağıdaki örneklerde belirtilmiştir:

> Daima güzel ve doğru konuşup yazmaya çalışmalıyız. Dilimizin güzelliğine ve doğruluğuna önem vermek, büyük milletimize karşı saygı göstermek demektir. Çünkü dil, yurt gibi, bayrak gibi, bir milletin en kıymetli, en aziz varlıklarından biridir. Yurdu savunmasız bırakmak, bayrağa saygı göstermemek nasıl bağışlanmaz bir suçsa, dile hor bakmak de o kadar büyük bir suçtur. (s.8)

Konuşma, yazma ve dil bilgisi üzerinde duran bu ders kitabındaki örnek cümlelerin bazıları şu şekildedir:

"Yurdumu severim."
"Her iş vaktinde yapılmalıdır." (s. 3)

Aşağıdaki satırlarda bulunan kelimeleri uygun bir düzenle ve gereken şekillerde kullanarak cümleler yapınız:

"Atatürk Selanik doğdu.
İlan edilmek Cumhuriyet 1923 yılı
Ağaçlar yapraklar sonbahar dökülür.
Demir en faydalı maden.
Bugün yaptım üç saatlik bir gezinti." (s.9)

Cumhuriyet Halk Partisi 1950 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Bu sürede 19 hükümet kurmuştur. İlk kez 17 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirilen kongresinden sonra parti ilkeleri son halini almıştır. Akabinde ciddi bir parti programı hazırlayan Parti'nin eğitimle ilgili olarak aldığı kararlara baktığımızda dikkat çekilen noktalar şunlar olmuştur: Cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaşlar yetiştirmeli, birey her türlü hurafeden uzak üstün millî ve vatanperver olmalı, Türk'ün derin tarihini bilmesine fevkalade ehemmiyet verilmeli, Türk dilinin millî mükemmel ve mazbut bir dil haline gelmesi için çalışılmalı gibi esaslar yer almıştır. Millî eğitimin amaçları bu ve buna yakın diğer maddeler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1932 yılına

geldiğimizde Parti, bir eğitim faaliyeti olarak Halk evlerini ülkenin birçok yerinde açmıştır. Geniş halk kitlesinin her türlü mevzuda konuşabildiği sosyal, siyasi ve kültürel bir kurum şeklini almıştır.

Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (2004) eserine göre; 1.11.1927 tarihinde İsmet Paşa tekrar hükümet kurmuş ve ardından 8.11.1928 tarihinde güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Güven oylamasından önce eğitim alanı için yapmak istediği uygulamalarla ilgili olarak yeni harflerin öğretilmesi için tüm tedbirlerin alınacağını ve Millet Mekteplerinin kurulacağını ifade etmiştir.

Dil devriminin ardından da devam eden millî kimliğe yönelik hamleleri ile 1930 yılında gerçekleştirilen ilkokul müfredat programının değişikliğine bakıldığında Osmanlı ibaresine kısaca yer verildiği, muasır medeniyetler seviyesine çıkmanın amaçlandığı ve bu amacın temelini Yunan ve Roma tarihiyle Orta Asya ve Anadolu uygarlıklarının bıraktığı mirastan almaya çalışmışlardır ve bu miras ile bir ulus tanımlama çabası içerisine girilmiştir. (Parlak, 2005) 1938 senesinden sonra eğitimde oluşturulan en temel yenilik Batıcı ve milliyetçi mefhumların yanına hümanizma kavramının eklenmesi olmuştur. (Kartal, 2018)

1930 yılındaki İlk Mektep Müfredat programında tarih ve yurt bilgisi dersi ilkokullarda haftada 2 saat görülecek şekilde hazırlanmış ve her dersin amaçları ve derste izlenecek yollarda müfredat programında yer almıştır. (Parlak, 2005) Örneğin tarih dersinin hedefleri şu şekildedir:

- Çocuklara Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda millî şuur uyandırmak
- Bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak
- Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan numuneler göstermek. (1930 Maarif Vekâleti Programı)

1930 İlk Mektep Programında tarih ve yurt bilgisi derslerinde ağırlıklı olarak Orta Asya'dan, eski Türk efsanelerinden, Türklerin yayıldıkları alanlardan bahsedileceği belirtilmiştir. Yurt bilgisi dersi, iyi bir vatandaş yetiştirmek, gençleri mensubu oldukları milleti ve yurdunu sevdirmek, Türk'ün medeni, iktisadi gücü ve yeteneği ile ilgili telkinlerde bulunmak temel amaç olarak ifade edilmiştir. (Parlak, 2005) Kemalist inkılapların ders kitaplarında basit bir ihtilal olarak algılanamayacağı resmî

ideolojisinin milliyetçiliğe dayanacağı ümmet anlayışının ortadan kaldırılacağı yine bu ders kitaplarının içeriğinde yer verilmiştir. (Kartal, 2018)

Cumhuriyet kurulduktan sonra özellikle 1930-39 yılları arasında Hayat Bilgisi ders kitaplarında devlet yararına yurttaş yetiştirmenin hedeflendiği 1926 tarihli Müfredat Programına bakılarak görülmüştür. (Örs, Şimşek, 2022) Osmanlı'nın son yıllarda kullandığı ders kitapları, cumhuriyetin ilk yıllarında Latin harflerine çevrilerek kullanılmıştır. Ders kitaplarının temel hedefi gündelik becerilerin edinilmesi ve yeni yaşam şekillerine uyum sağlama üzerine kurulmuştur. Bunun sebebi, devletin savaşın etkileri yüzünden ders kitaplarına yoğunlaşamaması olmuştur. 1930-39 yıllarında devlet yararına yurttaş yetiştirmek asıl amacı oluşturmuştur. (Örs, Şimşek, 2022) 1930İlkokul tarih ders kitaplarında savaş sonrası ülkenin durumu, Osmanlı'yı yöneten devlet erkânının menfi tavrı, ülkeyi işgal eden devletlerin tutumları ve bunların karşısında Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ve devamında yaşanan Millî Mücadele Dönemi yer almıştır. Bu dönemin ders kitaplarında tarihi olayları hikayeleştirerek anlatmak ilkokul çocuklarının hikayelere olan ilgisinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. 1931, 1936, 1948 ilkokul tarih ders kitaplarında baktığımızda kitaplarda bahsi geçen karakterlerin başında Mustafa Kemal, ardından İsmet İnönü ve Kazım Karabekir gelmektedir. (Şimşek, Çakmakcı, 2019) Ders kitaplarında harita, resim, fotoğraf olmak üzere üç kategoride görsellerin incelenmesi sonucunda özellikle Atatürk'ün ön planda olduğu Millî Mücadele Dönemi'ne ait portelere, yer verilmiştir. (Şimşek & Çakmakcı, 2019)

1933-1934 yıllarına ait Köy Çocuğunun İlk Okuma Kitabı adlı ders kitabında yer alan okuma metinlerinin bazıları şu şekildedir:

> Sınıfta İlk Ant
>
> Bunlar ikinci, sınıfın çocuklarıdır. Tatilde gezdiler, eğlendiler yeniden mektebe geldiler. Bugün derslerine başlamak üzere sınıfta toplandılar. Hoca hanim içeri girdi, Çocuklar hemen ayağa kalktılar. Birer birer yanına gittiler, elini öptüler. Hoca hanım pek neş'eli idi; çünkü çocukların yüzlerini kırmızı ve canlı olarak görmüştü. İsimlerini sordu ve dedi ki:
>
> - Sevgili çocuklarım derse başlamadan evvel Ant edelim: Bu sınıfın ilk işidir. Çocuklar hep bir ağızdan:
>
> «T'ürk'üm, doğruyum, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir. Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun!» Bu güzel sözler söylendikten

sonra herkes yerine oturdu. Hoca hanim çocukların isimlerini, yaşlarını, evdeki yaşayışlarını sordu. Çocuklar tatilde görüp geçirdiklerini anlattılar. Hoca hanim çok sevindi. Çocuklar da hocalarını pek sevdiler. (s.2-3)

Vatanımız

Türkiye güzel bir memlekettir. Bu memleket bizimdir. Biz bu güzel memleketi severiz. Çünkü biz burada doğduk burada yaşıyoruz. Atalarımız da burada yaşadılar. İste bu bizim vatanımızdır. Her Türk çocuğu yurdunu, vatanini sever. Her Türk köylüsü köyünü sevmekle vatanını sevmiş olur. Çünkü köy Türkiye'nin küçük bir parçasıdır. Her köylü çocuk vatanı için titrer. Çünkü Türk vatanı pek şendir. Çok yerleri cennet gibidir. Doğrusu vatanımız pek sevimlidir. (s.10)

4. İsmet İnönü Hükümeti dönemindeki en önemli eğitim olayı Millet Mekteplerinin açılarak Türk harflerinin öğretilmesi için tüm toplumun seferber edilmesidir. Millet Mektepleri Talimatnamesi de 24 Kasım 1928 tarihinde yayınlamıştır. Talim Terbiye Kurulu, öğretmenlerin yeni Türk alfabesini öğretebilecek şekilde yetiştirilmesini karara bağlamıştır. Bu kararla 'gezici öğretmenler' teşkilatı programda yer almıştır. 'İlk Mektepler Talimatnamesi' 1929 yılında, ilkokulların hedeflerini yeniden düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır. 5. İsmet İnönü Hükümetinde İlköğretim kapsamında yeni bir karar alınmamış, eğitim çalışmalarını bir önceki hükümet programını uygun şekilde devam ettirileceği ifade edilmiştir. 6. İsmet İnönü Hükümet programında ilköğretim ile ilgili bir görüşe yer verilmemiştir. Halk Evleri ve Halk Odaları 1932 yılında, toplumsal çalışmaları yürütmek amacıyla kurulmuştur. Bu odalar cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda gençlerin yetişmesini, onların millî şuurunu güçlendirmek temel hedef olarak alınmıştır. 1929 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz yüzünden öğretmen yetiştirme okullarına istenen yatırım yapılamamıştır. 7. İsmet İnönü Hükümeti tarafından ilköğretim konulu bir fikir bildirilmemiştir. 11.6.1937 tarihinde Köy Öğretmenleri Kanunu kabul edilmiştir. İzmir Kızılçullu, Eskişehir Çifteler bölgesinde Köy Öğretmen Okulu bu dönemde açılmıştır. İnönü'nün 7. hükümetinde 1936'da başlayarak 'Yeni İlköğretim Müfredat Programı' uygulanmıştır. İlköğretimin ilkelerine ve hedeflerine ilk kez bu programda geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ekonomik şartlardan kaynaklı şehir okullarının öğrenim süresi 5 iken köy okullarının öğrenim süresi, 3'tür. Köy Okulları Müfredat Programı, şehir okullarından farklı olarak 1930 yılında hazırlanmıştır. Temel esasları aynı olan programdaki fark: Köy çocuklarının gereksinimleri ve ilgileri göz önüne alınarak yapılmasıdır. (Kalaycı,1988) 1930 yılında kabul edilen Köy Okulu Müfredatında köy okulları programına göre 3 yılda eğitimin tamamlanmasına karar verilmiştir. Ancak köyün

ekonomik ve iklimsel koşulları nedeniyle programın üç yılda tamamlanması mümkün olmadığı için Millî Eğitim Bakanlığı ve ilçe yöneticilerinin onayı ile programın dört yılda tamamlanmasına karar verildi. (Maarif Vekâleti, 1931)

4.5.1. 1936 İlkokul Müfredat Programı

Eğitim politikası için bir model olarak Batı modelini benimseme noktasındaki bir başka husus da eğitimin dönüştürücü etkilerine olan inançtır. Eğitimin toplum üzerindeki dönüştürücü etkisi, cumhuriyetin kurucu yetkilileri tarafından göz ardı edilmemiştir. Yeni düzenin simgesi olan cumhuriyetle birlikte en gözde kurumlardan biri olan ilkokul, yeni bir toplumun hatta yeni bir ulusun yaratılmasında vazgeçilmez bir araç olmuştur. Eğitimin dönüştürücü etkilerine olan inanç, eğitime ideolojik bir yaklaşımı da gerektirmiştir. Yeni yönetimin tek temsilcisi Cumhuriyet Halkçı Parti eğitimde aktif rol oynayan aktörlerden biri olmuş. Bu etki özellikle 1936'da ilkokul müfredatında yapılan değişikliklerde belirginleşmiştir. 1936 ilköğretim programı, 1926 programına kıyasla eğitimde yenilik getirmemiştir. Yapılan değişiklikler, programın parti programının amaçlarına uyarlanmasından ibaret kalmıştır. (Kanbolat, 2015)

1936 ilkokul programının (1936) hazırlanma gerekçesi programın giriş kısmında şu şekilde yer almaktadır:

> "Büyük Önder Atatürk'ün yarattığı Türk Devriminin muhtelif hamleleri Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün millet ve fertlerinin müşterek malları olması lazım gelen yeni ve önemli kıymetler getirdi: Türk devriminin zaruri kıldığı yeni değişiklikler yapılması lazım geldi." (s.1)

Kültür Bakanlığı dergisinin Ocak 1937 tarihli 20/1 sayılı yayınında 1926 programında yapılması gereken değişikliklerin sebeplerinden yola çıkarak Arslan (2000), 1936 programının hedeflerinin şöyle özetlemiştir:

- Temel hedef bilimsizliği ortadan kaldırmak.
- Güçlü, milliyetçi, laik, cumhuriyetçi vatandaşlar yetiştirmek.
- Millî, yurtsever, zihniyetli vatandaşları yetiştirmek.
- Disiplinli iyi alışkanlıkları olan vatandaş yetiştirmek.
- Tarihimizin, dilimizin sevdirilmesi.

Yeni ihtiyaçlar sebebiyle 1926 ilkokul Müfredat Programı tekrar düzenlenmiş ve 1936 ilkokul Müfredat Programı hazırlanmıştır. Bu programda ilk kez çok geniş çapta

eğitimin millî hedeflerine yer verilmiştir. İlkokulda öğrencilere millî kültürü aktarmak zorunda olunduğu her dersi millî amaçlarla ilişkilendirilmesi gerektiğine programda değinilmiştir. (Tazebey, 2000)

1936 İlkokul Programı ile ilk kez ilkokula ait eğitim-öğretim ilkeleri meydana getirilmiştir. Programa göre; millî kültürün aktarılması ilkokulun görevidir, millî hedefleri gerçekleştirmek derslerin ana gayesidir. Okul düşünmeyi öğretmeli, çocuklar öğrenmek için güdülendirilmelidir. Ders araç gereçlerinden faydalanılmalıdır. Pratik beceriler ön planda tutulmalıdır. Köy okullarına 1936'da ayrı bir program tasarlanmıştır. 1939 yılında da Köy Okulları Program Projesi adıyla yeni bir program uygulanmaya başlanmıştır. (Parlak, 2010)

Derslerin hedefleri 1936 İlkokul Programı'nda ayrı ayrı yer almıştır. Bazı amaçlar şu şekildedir: Türkçe: Türk lisanını çocuklara sevdirmek, okuma merakı uyandırmak. Tarih: Türk devrimlerinin manaları çocuklara kavratmak, Türklüğün tarihi önemini ve değerlerini benimsetmek.(Kartal, 2018)

1936 yılı Türkçe eğitim programı "Okuma", "Yazma", "İfadeye Alıştırma", "İmla" gibi ana başlıklara ayrılmıştır.1936 yılı Türkçe eğitim programına göre Türkçeyi sevdirecek metinlere yer verilerek Türkçeyi çocuklara sevdirmek gibi kazanımların olmasına dikkat edilmiştir. Bu programda verilen metinleri okurken metne girişte çocuklarda dikkat uyandırmak hedeflenmiş ayrıca öğrenciler seviyelerine uygun olarak şiir, tarih, fen ile alakalı metinlerle Türkçe dersinde karşılaştırılmak istenmiştir. Türk İnkılabının farklı yönlerini ifade eden yazılar, memleket haberleri, millî bayramlar ile ilgili yazıları gazeteden kesip bir dosya oluşturulup çocukların seviyelerine uygun düşen millî ve bedii eserler ezberletilecektir. "Talebeyi İfadeye Alıştırmak" bölümünde öğrencinin kendisini ifade ederken doğru bir Türkçe ile en açık şekilde ifade hedeflenirken konuşmalarında hayat bilgisi, millî bayramlar ve tarihi olayların yıl dönümleri gibi durumlar, kendilerini ve çevrelerini anlatırken kullanabilecekleri birer dayanak noktası olarak gösterilmektedir. (Temizyürek, 2021)

Tabiat Bilgisi dersinde, çocukların doğrudan gözlem ve deney yoluyla bilgi edinmeleri vurgulanmış, öğrencilere öğretme ve öğrenme sürecinde gözlem ve araştırma yoluyla bilimsel yöntemleri uygulama ve deneyim yoluyla bilgi biriktirme fırsatı verilmesi gerektiğine değinilmiştir. (Beyaztaş vd., 2013) Hayat Bilgisi derslerine de 1936 İlkokul Müfredat Programı'nda önem gösterildiği anlaşılmaktadır. Hayat Bilgisi dersi,

çevreyi tarihle ilgi kurarak daha da geniş bir şekilde ele alınmıştır. (Baymur, 1941) 1936 İlkokul Programı'ndaki ilkeler göz önüne alındığında derslerin bütünleştirildiği, ön öğrenmelere dikkat edildiği, problem çözmenin üzerinde durulduğu, öğrencilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerin kazandırılmaya çalışıldığı ve gerçek yaşamla dersler arasında ilişkilerin kurulduğu belirtilmiştir.(Beyaztaş vd.,2013)

1.Celal Bayar hükümetinin hükümet programında millî kültürle, aileden sonra ilk karşılaşılan yerin okul olduğu bu sebeple özellikle ilköğretimin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Atatürk vefat edince İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Celal Bayar'ı hükümeti kurması için görevlendirmiştir. Hükümet programında ilköğretime ait bir görüşe yer verilmemiştir. Özellikle bu dönemde çözülememiş öğretmen yetiştirme problemi, bir kez daha ele alınarak köy öğretmen okulları incelenmiştir. (Kalaycı, 1988) 2. Celal Bayar hükûmetinde Millî Eğitim Bakanlığına getirilen Hasan Âli Yücel'in dil anlayışı çerçevesinde fikirlerinin; dilde özgürlüğü, düşüncede ulusallığı öncelemiştir. Hümanizma kültürünün de ortaya çıkması gerektiğini yine Yücel savunmuştur. İlköğretimden başlanarak dile önem vermenin elzem olduğunu belirten Yücel, sözlük, gramer, ansiklopedi gibi dile ait çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde kullanılan dilin, Yücel'in ifadesiyle millet şuurunu oluşturabilecek bir özelliği yoktur. Millet şuuru Yücel'e göre; Cumhuriyet Dönemi'nde Harf İnkılabı ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Yücel, ilköğretimi köy eğitimi meselesi olarak görmüş ve öğretmen yetiştirmeyi ilköğretim ile birlikte ele alınması gerektiğini savunmuştur. Hasan Ali Yücel döneminde yasalar çıkarılarak, öğretmen yetiştirme teşebbüsleri artırılmıştır. Çünkü okuma-yazma gelişmeden çağdaş millet olamayacağımızı; bunun için de köylerdeki insanlara ulaşmanın gerekli olduğunu ifade etmiştir. (Taşkesen, 2006) Cumhuriyetin millî kimliği, biz duygusunu benimseyen aynı fikre sahip ortak davranışları olan bireyleri üzerine kurulmuştur. Her Türk, Türk okullarına gitmelidir şeklindeki bakış açısı Cumhuriyet Dönemi'nin yansımasıdır. Cumhuriyetin eğitim sistemi sadece örgün eğitimi kapsayan bir sistem olmamıştır. Halkçılık ilkesi gereğince okul dışında bulunan kitleyi de eğitme gayretinde bulunulmuştur. İlk hedef okuma-yazma seferberliği olmuştur. (Kartal, 2018)

Refik Saydam Hükümeti de 25 Ocak 1939 tarihinde kurulmuştur. Hükümet programında ilköğretim ile ilgili belirtilen görüşte çocuklara kabiliyeti ve zekâsına göre yol göstermek üzerinde durulmuştur. 1. ve 2. Saydam Hükümet programları

birbirlerinin aynısıdır. 2. Hükûmet de öğretmen sayısı arttırmaya çalışmıştır. Köyü ve köylüyü düşünce ve yaşayış bakımında daha modern bir yapıya ulaştırabilmek için7.4.1940 tarihinde önemli bir adım atılarak Köy Enstitüleri kurulmuştur. Amaç köy okullarına öğretmen yetiştirmek olmuştur. 17-29 Temmuz 1939 tarihinde eğitim ile ilgili meseleleri görüşmek amacıyla 1. Millî Eğitim Şûrası gerçekleştirilmiştir. (Kalaycı, 1988)

1. Millî Eğitim Şurası'nda uygulamaların en önemlisi ilköğretim kademesinde olmuştur. Köy enstitülerinin kurulması, köy okullarında üç sınıfın beşe çıkarılması,

İlköğretim ve ortaöğretime ait planlamalar yapılması gibi kararlar alınmıştır. (Dinç, 1999)

Kurtuluş Savaşı Gazisi Saffet Arıkan, 10 Haziran 1935'ten 28 Aralık 1938'e kadar Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. İlköğretimde müfredat ve öğretmen ihtiyaçlarına özel olarak odaklanarak pedagojik konulara pratik bir yaklaşım benimsemiştir. Arıkan'ın zamanında bir köy öğretmen okulu ve eğitici kursu da kurulmuştur. Safet Arıkan, Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından biri olmuş, görev süresi boyunca Atatürk'ün eğitim anlayışı ve yönlendirmesi doğrultusunda çalışmıştır. (Gürhan, Çiftçi, Sandıkçı, 2022)

İlköğretimin kalitesini 1940 yılına kadar değerlendirmemiz gerekirse, bu dönemdeki gelişmeleri Kanbolat (2015) şöyle sıralamıştır:

1. Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim, Batı eğitim sisteminin geldiği aşamayı yansıtacak şekilde merkezileştirilmiştir.

2. Ulus-devletler ve milletlerin ortak paydada buluşması için ilköğretim işlevsel bir önem kazanmıştır.

3. Modern öğretim yöntemleri sıradan hale gelmiştir. Okullardaki eğitim, ders dışı etkinlikler ve sosyal yaşamla ilgili faaliyetler içerecek şekilde genişletilmiştir. Diğer bir deyişle, eğitimde bilimin ilkeleri gerçekleşmiştir.

4. Eğitim sisteminin ana aktörlerinden biri olan, aktif katılımcı olarak görülen ve daha pasif nesneler olarak değerlendirilen çocuklara bakış açımızda büyük bir değişim olmuştur.

5. İlköğretimin ana konularından biri olan okuryazarlık konusunda devrim vasfında değişimler yaşanmıştır. 1928'deki alfabe devrimi, ilkokullarda Arap alfabesi yerine

yeni Türk alfabesinin öğretilmesine yol açmıştır. Bu köklü değişiklik çok hızlı bir şekilde benimsenmiştir.

4.6. Cumhuriyet Çocuğunun 1940-1946 Yılları Arasındaki Kazanımları

Eğitimin en bilinen tanımı "istendik yönde" davranış geliştirmesidir. "İstenilen yönü" şüphesiz eğitim politikaları belirleyecektir. Politikaların diğer bir hususu da "süreç" kavramıdır. Eğitim uzun soluklu bir olaydır. Dolayısıyla eğitimin; fertleri ve toplumları yönlendirebilme, geliştirebilme ve değiştirebilme özelliği olan uzun bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Hesapçıoğlu'na (2009) göre ise eğitim; fertlerin anlam arayışını bulma macerasında zihniyle ve kalbiyle özgürleşmesidir. Buna karşın eğitim politikasının tanımı toplumların ve devletlerin gereksinimleri okullar aracılığıyla karşılanması şeklinde açıklanmaktadır. (Yıldız & Yıldız, 2016) Türk modernleşmesi, kişisel hürriyetlerin yerine kişinin devletin aracı olması, homojen bir yapının oluşturulmasını öngörülmesi, zorunlu vazifelerin ortaya çıktığı kapalı topluma yönelen bir modernleşme hedeflerinin olduğunu ifade eder. (Çetin, 2003)

Millî Şef sıfatı ile ülkeyi kendi kadrosuyla yönetmeye başlayan İsmet İnönü, kendine has bir yönetim oluşturmaya çalışmış ve bu dönem 1938 yılının son aylarına denk gelmiştir. Bu dönemin devamında yaşanan 2. Dünya Savaşı Millî Şef dönemine tekabül etmiştir. Savaşın etkileri de dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal konularda alınan kararları etkilemiştir. Millî Şef döneminde kurulan tüm hükümetlerde Hasan Âli Yücel Maarif Bakanı olmuştur.(Bozkurt, 2011) 2. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda şehir okullarında 1936 ilköğretim müfredat programı, köy okullarında ise 1939 Köy İlkokul Programı uygulanmıştır.(Ayas,1948) 1940'ların başında Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik gelişimi İkinci Dünya Savaşı'ndan açıkça etkilenmiştir. Bu dönemde okullardaki sıra sayılarının artırılması ve ülke genelinde okulların yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. (Bozkurt, 2011) 2. Dünya Savaşının sonuçları ve çok partili hayata geçişteki müphemlikler eğitimde olumsuzluklara neden olsa da özellikle ilköğretimde öğrenci ve öğretmen sayılarının arttırılması mühimdir. (Giorgetti & Batır, 2018).

Çocukların 1940'lı yıllarda okula gönderilmemeleri önemli bir problem olarak görüldüğünden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 'İlköğretimin geliştirilmesi' adına bir rapor hazırlatmış ve halka ilköğretimin önemini anlatmak, okul yapımına hız kazandırmak, ilköğretim ile ilgili çalışma yürüten kişilerin verimini artırma

çalışmalarının yapılmasına dair kararlar aldırmıştır. (Kalaycı, 1988) İsmet İnönü hem Başbakanlığı döneminde hem de Cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim kademeleri içerisinde en çok ilköğretim kademesine önem vermiştir. Cumhurbaşkanı olduktan sonra köylerdeki ilköğretim problemlerini çözmeyi hedefleyen Köy Enstitüleri girişimlerinin siyaset içerisinde yer alan en baştaki destekçisidir. (Bozkurt, 2011)

4.6.1. 1939 Köy Okulları Müfredat Programı

1936 Köy Okulları Programı genişletilerek 1939 Köy Müfredat Programı oluşturulmuştur. Oluşturulurken 1927 Köy Okullarına Özel Müfredat, 1936 Köy Mektepleri Programı, 1937 Köy Eğiticileri Kanunu dikkate alınmıştır. (Boykoy, 2011) 1924'ten itibaren, bazı kırsal ilkokullarda ilköğretim süresinin kısaltılmasına rağmen, ilköğretim genel olarak beş yıl olarak belirlenmiştir. Hem Atatürk hem de İnönü hükümetleri ilköğretime ağırlık vermişler ve nüfusun büyük bir bölümünün köylerde yaşaması nedeniyle konuyu "köy eğitimi" olarak değerlendirmişlerdir. (Meşeci & Batır, 2008) Köy Okulları Müfredat Programı'nda genel amaçlar oluşturulmuş. Ancak derslere özel amaçlar belirlenmemiştir. Hayat bilgisi, iş, ziraat dersleri, tabiat bilgisi ve aile bilgisi gibi derslerde şehir okullarından farklı içerikler yer almıştır. Bunun sebebi köy hayatının gereksinimlerini karşılamaktır. Coğrafya, Türkçe, aritmetik geometri, tarih derslerin de ise aynı kazanımlar yer almıştır. (Tazebey, 2000) Köy enstitülerinin nihai hedefinin, son on beş sene içerisinde aşılmak istenen ilköğretim sorunlarını çözme amacı ile oluşturulmuş bir proje olduğunu Ergin'den (1977) öğrenmekteyiz. Köy enstitüsü, Anadolu kırsalının koşullarına uygun bir ortamda kurulmuştur. İlk hedef, köyde uygun yaşam koşulları yaratarak köylülere bu yönde örnek teşkil edilmesidir. Köy laboratuvarları, sınıfları, atölyeleri, yatakhaneleri, mutfakları ve yemek salonları köyde yaşayan insanlar tarafından oluşturulmuştur. İkincisi, köy eğitim kurumları; yapay koşullarda değil, doğal koşullarda öğrenci yetiştirmeyi ve eğitimleri boyunca onlara çalışabilecekleri bir ortam yaratmayı tercih etmiştir. (Kapluhan, 2012) 1941 yılında köy okullarının öğrenim süresi ile şehir okullarının öğrenim süresi eşitlenerek bilgi bakımından çocuklar eşit duruma getirilmeye çalışılmıştır. (Kalaycı, 1988) Köy Enstitüleri, ekonomik ve sosyolojik kalkınmanın yanında rejime bağlı nesilleri oluşturma amacıyla kırsal kesimde istenilen yönde bir değişimin aracı olmuştur. Köyde yol gösteren imamın yerini öğretmenin almasına öncülük etmiştir. (Kartal, 2018) Köy Okul Programı (Binbaşıoğlu,1999) ve

şehir okul programlarının (Tazebey, 2000) karşılaştırılması açısından programlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.3. 1939-1940 Beş Sınıflı Köy Okulu Programı Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	1. sınıf	2.Sınıf	3.sınıf	4. Sınıf	5 .sınıf
Hayat Bilgisi	**3**	**3**	**4**	-	-
Türkçe	**10**	**9**	**8**	**5**	**5**
Tarih	-	-	-	**2**	**2**
Coğrafya	-	-	-	**2**	**2**
Yurt Bilgisi	-	-	-	**2**	**2**
Aile Bilgisi	-	-	-	**1**	**1**
Aritmetik (geometri)	**4**	**4**	**4**	**3**	**3**
Resim	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**
Yazı	-	**1**	**1**	**1**	**1**
Toplam	**18**	**18**	**18**	**18**	**18**

Kaynak: Binbaşıoğlu, 1999, s. 166

Tablo 4.4. Şehir Okulları Müfredat Programı

Dersler	Birinci devre			İkinci devre	
	1. sınıf	2. sınıf	3.sınıf	4. sınıf	5.sınıf
Türkçe	**10**	**7**	**7**	**6**	**6**
Tarih	-	-	-	**2**	**2**
Coğrafya	-	-	-	**2**	**2**
Yurt Bilgisi	-	-	-	**2**	**1**
Tabiat Bilgisi	-	-	-	**3**	**3**
Aile Bilgisi	-	-	-	**2**	**2**
Hayat Bilgisi	**5**	**6**	**7**	-	-
Aritmetik-geo.	**4**	**4**	**4**	**4**	**5**
Resim- İş	**4**	**4**	**4**	**2**	**2**
Yazı	-	**2**	**1**	**1**	**1**
Müzik	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**
Jimnastik	**2**	**2**	**2**	**1**	**1**
Toplam	2 6	2 6	26	26	26

Kaynak: Tazebey, 2000, s. 45

Programları karşılaştırdığımızda Köy Okulları Müfredat Programında jimnastik ve müzik dersleri yer almamıştır. Toplam ders saati Şehir Okulları Müfredat Programından daha azdır. Türkçe ders saati, her iki programda da diğer derslerden daha çok yer almıştır. 4. ve 5. sınıflarda ders sayısı artırılmıştır.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde yapılan ilk kurultay 1939 yılında gerçekleştirilmiştir. Programın dilindeki Öz Türkçeciliğin kısmen de olsa terk edildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple 1935 yılında "Ulusal Eğitim" başlığının bulunduğu eğitim kısmında, eskiye dönüş yaşanmış ve bu başlık "Millî Talim ve Terbiye" biçiminde yer almıştır. Genel şekliyle metinde yeni sözcüklere de yer verilse de ifadeler eski şeklini de önemli miktarda barındırmıştır. Programda maarif bölümünün içeriğinin önceki eğitim programlarından pek farkı yoktur. 1939 programında eğitim siyasetinin planlı bir biçimde sürdürüleceği ifade edilmiş ve ayrı bir şekilde de ele alınmıştır. Yine bu programda bir değişiklik olarak halkevlerinin haricinde halkodalarının kurulacağı da ifade edilmiştir. (Bozkurt, 2011)

1943 yılında tek parti döneminin son kurultayı yapılmıştır. Bu kurultayda eğitimle ilgili bazı maddelerde ayrıntılara yer verilmiştir. İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Köy Enstitüleri de programdaki yeni düzenlemeler arasında yer almıştır. Eğitimin tekrardan millî bir ideoloji etrafında uygulanacağı belirtilirken "vatan, millet, aile sevgisi" gibi kavramların üzerinde durulmuştur. Programdaki başlıca hedef ilköğretimi hem şehir hem de köylerde olabildiğince yaygınlaştırmak olmuştur. (Bozkurt, 2011)

İsmet İnönü döneminde eğitimde vurgulanan bu millîlik artarak devam etmiştir. İnönü, Türk milletinin yekpare bir güç olarak her alanda kendini yetiştirmesi gerektiğini savunmuştur. 1945 yılında İsmet İnönü; Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçleri (1946) adlı eserde yer alan şekli ile Muallimler Birliği Kongre Üyelerinin kendilerini ziyareti sırasında şöyle bir ifade kullanmıştır:

> Bugün bu topraklarda siyasi Türk milleti kahir bir ekseriyettedir. Bütün bu topraklara Türk mahiyetini veren bir Türk var. Fakat bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını göstermiyor. Eğer bu nesil şuurla, ilmin ve hayatın rehberliğiyle ciddi olarak, bütün ömrünü vakfederek çalışırsa siyasi Türk milleti; harsı, fikri ve içtimai tam ve kâmil bir Türk milleti olabilir.(s.92)

"Millî" bir eğitimin parçası şüphesiz gurur duyulacak bir tarihle başlanmalıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ulus devlet olma açısından da tarih öğretimi önemli bir yer edinmiştir. Maarif Şuraları, Türk Tarih Kongreleri tarih öğretiminin niteliklerini belirlemede önemli bir rol üstlenmiştir. (Boykoy, 2011) Bu bakımdan dönemin tarih kitaplarında işlenecek konulara bakıldığında Türklüğün üstünlüğüne, geçmişin şan ve şerefine değinildiği görülmüştür.

Maarif Vekilliği Tebliğler dergisinde (1939) yer alan ve 1939-1940, 1940-1941, 1941-1942 eğitim dönemlerinde 4. ve 5. Sınıflara ait tarih kitaplarının yazdırılma şartnamesinde geçen konuların bir kısmı şu şekilde yer almıştır:

4. sınıflarda:

- Türk ırkının anayurdu
- Türkler medeniyeti nasıl dünyaya yaydılar?
- Anadolu'da ve komşu memleketlerde Selçuk Türklerinin yerleşmesine kadar geçen tarihî devirlerde kurulmuş olan medeniyetlere kısa bir bakış.
- Göçlerden sonra İslâmlığın yayılışına kadar Asya'da Türk medeniyeti hakkında mücmel bir fikir.

5. sınıflarda:

- İslâmlığın Orta Asya Türkleri arasında yayılışı.
- İslâm Türk devletlerinin meydana getirdikleri medeniyetler hakkında mücmel bir fikir. İslâm âleminde Türklerin üstünlüğü ve hizmetleri.
- Büyük Selçuk Türk imparatorluğu devrinde Türk medeniyeti. Haçlı seferleri, bu seferler münasebetiyle şark ve garp âleminin medeniyet durumu bakımından kısa mukayesesi. Haçlı seferlerinin şarkta ve garpta tesirleri.
- Osmanlı Türk medeniyeti. Osmanlı Türk devrinde yükselme ve gerileme. Kısaca gerilemenin sebepleri.
- Osmanlı devrinde XVIII inci asır sonlarında başlayan yenileşme hareketleri, neticeleri.
- Osmanlı imparatorluğunun inkırazı ve sebepleri.
- Mondros mütarekesi. Mütarekeden sonra Türkiye'nin vaziyeti. (s.19)

Şartnamede geçen konular millî kimlik inşası süresince devletin araç olarak kullandığı ders kitaplarının, içeriğini değerlendirebilme noktasında önemli bir ipucudur. İlköğretim öğrencileri yetişme çağında, kendi kimliğini benimseyen ve bu kimliğin üstün olduğunu düşündürtebilecek bir eğitim sistemi ile karşılaşmıştır.

1938-1945 yılları arasında devlet başkanlığı yapan İsmet İnönü döneminde ders kitaplarını devlet bastırmış ve tek kitap politikasını benimsemiştir. 3 yılda bir yenilenen ders kitapları yeni fikirlerin aktarılmasında problemler yaratmıştır. Ancak diğer tarafta serbest kitapların yaratabileceği sakıncaları da engellemiştir. (Akgün, Şeker, 1999) Kitaplardaki ulus-devlet ve millî dil hâkimiyeti hemen her dersin ortak noktalarından olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aşağıda yer alan okuma ve aritmetik

ders kitaplarının şartnamelerine de bakmamız faydalı olacaktır. Bu iki dersin şartnameleri aşağıdaki gibidir:

1940-1941, 1941-1942, 1942-1943 eğitim dönemlerinde ilkokullarda okutulmak üzere yazdırılacak okuma kitapları şartnamesine göre beş sınıflık ilkokulların her sınıfı için birer okuma kitabı yazılacaktır. Bu kitaplarda bulunması istenen özelliklerin bazıları Maarif Vekâleti dergisinden (1939) alınarak aşağıda aktarılmıştır:

1. Kitaplar yazılırken ilkokulların okuma dersleri için programda tespit edilmiş olan ve suretleri bu şartnamenin sonuna ilâve edilen hedefler göz önünde bulundurulacaktır.

2. Okuma kitaplarında bulunacak yazıların mümkün olduğu kadar mütenevvi olmasına dikkat edilecektir. Kıraat kitaplarında bulunması uygun görülen mevzuların başlıcaları şunlardır:

- Çocuk ve aile hayatına ait parçalar
- Memleketimizin İçtimaî hayatına ve tabiî güzelliklerine ait tasvirler
- Muhtelif keşif ve ihtiralara ait meraklı yazılar
- İstiklâl Savaşına ve Türk İnkılâbına dair canlı menkıbeler
- Türk Tarihine ait meraklı bahisler
- Çocuklarda aile, yurt ve milliyet aşkını uyandıracak yazılar

3. Okuma kitaplarına konulmak üzere yazılacak veya seçilecek parçaların sınıflara taksiminde mevzu ve ifade itibari ile tedrice fevkalâde riayet olunacak ve talebenin hayat, fen, tarih, coğrafya ve yurt bilgileri umumî bilgi seviyeleri göz önünde bulundurulacaktır.

4. Okuma parçalarında yetişmiş adamlara mahsus bir takım kanaat ve malûmatı olduğu gibi çocukların zihinlerine doldurmaktan ziyade her yazının çocuk kafasına uygun bir halde olmasına ve çocukların merakını alâkasını celbedecek cazip bir üslûpta yazılmasına itina olunacaktır.

5. Okuma kitaplarının ifadesi sade ve kolay anlaşılır olacak, okutulacakları sınıflar talebesinin bilgi ve fikir seviyesine uygun bulunacak ve çocukların kavrayamayacakları mefhum ve fikirleri ihtiva etmeyecektir.

6. Okuma kitaplarına konulan bütün parçaların doğru ve güzel ifade ile yazılmış olmasına son derece itina edilecektir.

7. Okuma kitaplarına konulan manzum parçalarda da yalnız ifade sadeliği değil, güzelliği ve edebî kıymet de dikkate alınacaktır.

8. Okuma kitaplarına konulacak parçaların çocuklar üzerinde yapacağı ahlâkî tesirler daima göz önünde tutulacak ve ahlâk sahasında Türk çocuğunun yalnız fenalık etmekten sakınan bir adam değil, iyilik etmeğe can atan ve ailesine,

meslekine ve milletine müsmir hizmetlerde bulunmağı kendine ülkü edinen müteşebbis ve fedakâr bir şahsiyet olarak yetişmesi için telkinler yapacak parçalar bulundurulacaktır.

9. Parçalarda tasvir edilen tipleri tehzil edecek lâkaplar kullanmaktan, nezih olmayan mükâleme ve hitaplardan sakınılacaktır.

10. Kitaplarda çocuklara ahlâkî esaslar telkin olunurken istikbale matuf temenniler yerine onların bu günkü hayatlarında tatbik edecekleri prensiplere önem verilecek; kendileri, aileleri, arkadaşları, milletleri ve vatanları için bugün yapabilecekleri işlerden bahsedilecek ve örnekler verilecektir.

1l. Okuma kitaplarına konulan parçaların, bilhassa yukarı sınıflarda, çocuklarda kendi kendilerine mütalaa zevkim arttırmak için uzunca olması lâzımdır.

12. Kitaplara konulacak resimler çocuğun zevk alâkasını tahrik edecek, onların ruhlarını okşayacak bediî bir kıymeti haiz olmalı, canlı ve hareketli» Türk muhitine ve hayat şartlarına uygun bulunmalıdır.

13. Okuma kitaplarının imlâsında tam bir ittırat temin edilecektir.

14. Okuma parçalarından her birisinin sonuna;

a) bu parçanın esaslı fikirlerinin talebe tarafından kavranılıp kavranılmadığını anlamak için sorular
b) parçanın mühim noktaları üzerinde talebeyi düşünmeğe ve noktalar hakkında düşüncelerini ve duygularını ifade etmeğe sevk edecek sorular konulacaktır.

15. Okuma parçalarından her birinin sonuna o parçada geçen kelimelerden talebe tarafından manaları bilinmeyenlerinden birkaçının manası talebenin anlayacağı şekilde izah edilecektir. Her parçada bu gibi kelimelerin sayısı nihayet üçü, dördü geçmeyecektir.

16. Bazı parçaların sonuna talebeye yazdırılmak üzere o parça ile alâkalı tahrir mevzuları konulacaktır.

17. Noktalama işaretlerinin, majüskül ve miniskül harflerin mutlaka ve yerli yerinde kullanılmasına itina edilecektir. (s.19-20)

Yine Maarif Vekâleti dergisinden (1939) alınarak aktarılan aynı ders yıllarında ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulmak üzere yazdırılacak olan aritmetik kitapların şartnamesinden bazı hususlar aşağıdaki gibidir;

- İlkokul müfredat programının aritmetik bölümü, bu sınıflara ait müfredatındaki konular olacak ve bunların açıklanışı, bu sınıfların öğrencisinin seviyesine uygun hazırlanacaktır.

- Hem sınıfın ileri seviyesindeki öğrencileri hem de sınıftaki orta seviyeli öğrencileri düşünerek problemler hazırlanacak.

- Basit ifadeler kitaplarda yer alacak. Günlük konuşma diline uygun ifadeler yer alacak.
- Terim kitaplarında yer alan terimler ders kitaplarında olacak. Bu terimlere Türk Dil Kurumu önceden terim kitaplarında yer verecek.
- Günlük hayattan örnekler problem ve ödevlerde yer alacak.
- Karışık problemlerin işlenmemesine dikkat edilecek.
- Kitaplardaki resimler ilgi çekici ve çocukların yaşlarına uygun olacak. Millî değerlere aykırı olmayacak.
- Noktalama işaretlerine dikkat edilecek.
- Kitaplarda, yalnızca Türk alfabesinde olan harfler kullanılacaktır.

Her iki dersin şartnameleri incelendiğinde göze çarpan noktalar; öğrencini seviyesine uygunluk hayata dair örneklere yer vermek, noktalama işaretlerine dikkat etmek, metinlerde yer alan resimlerin millî hayatımıza uygun olması, yalnızca Türk harflerine yer verilmesi, yurt sevgisini aşılayan içeriklerin yer almasıdır.

1940 yılı 4. Sınıf Yurt Bilgisi Dersleri adlı ders kitabında Türklerin yaşama şekline ve genel mizaçlarına ait fikirlerin sunulduğu metinlerden bir tanesi de aşağıdaki gibidir:

> TÜRK MİLLETİ
>
> Türk milletinin dili, duygusu, sevinci, yası birdir: Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi canımız kadar severiz.
>
> Okulumuzdaki bütün arkadaşlar bütün gönlümüzle birbirimize bağlıyız. Fakat bizim bu kadar candan sevdiğimiz, bu kadar içten bağlı olduğumuz yalnız bunlar mı? Köyümüzde bizden başka daha yüzlerce aile ocağı, yüzlerce komsumuz var. Yurdun her kösesindeki binlerce okulda bizim gibi yüzbinlerce yurt çocuğu okuyor. Yemyeşil ovalarımız üzerinde bizimki gibi binlerce köy kuruludur. Hepimiz birbirimizi birer öz evlât, birer öz kardeş gibi severiz. Cumhuriyet Bayramı'nda bütün köylü, köy meydanında toplanırız. Birbirimizi kucakladıktan sonra tükenmez bir coşkunlukla bayramımızı kutlarız. Bu bayramda yurdun bütün köyleri, bütün şehirleri böyle coşar sevinir. Çünkü bu bizim biricik bayramımız, en mutlu günümüzdür… Ah ne tatlı ne sevimli dildir Türkçemiz Türk yurdunda yaşayan Türk dilini konuşan Türklerin birliğine TÜRK MİLLETİ denir.(s.12)

1942- 1943 yıllarında okutulan 4. Sınıf Resimli ve Haritalı Türkiye Coğrafyası adlı ders kitabında coğrafya konularının tarih ile harmanlandığı ve geçmişe karşı menfi bir bakış, geleceğe ve yeniliğe karşı müspet bir tavır alındığı fark edilmektedir. Buna dair bir metin örneği aşağıda mevcuttur:

> Evvelce imparatorluk zamanında memleketin sınırlarının genişletilmesi ve Padişahların şan ve şerefinin arttırılması ve tarihte adlarının yükselmesinden başka bir şey düşünülmedi. Memleketin bayındırlığını düşünmek ve nüfusunu arttırmak şöyle dursun yirmi, yirmi beş senede bir sonsuz muharebelerle memleketin kuvveti bos yere harcanırdı ve nüfus azalırdı. Nihayet hükûmet zaafa uğramış olduğu için alınmış olan yerler geri verilirdi. Büyük muharebeden çıkıldığı vakit (Sevr) muahedesi hükmünce memleket parçalanarak Türkiye namı altında küçük bir parça bırakılmış oldu. Fakat tarihte okuyacağınız üzere Türk' ün büyük Atası ve Ebedi Şefi Mustafa Kemal Pasa buna tahammül edemeyerek Anadolu'ya gitti şimdiki arkadaşları ile Türk milletinin başına geçti, Sevr muahedesini yırttı. Dış ve iç düşmanları memleketten çıkardı. Bugünkü millî sınırları çizerek çok şerefli (Lozan) muahedesini yaptı. Evvela Büyük Millet Meclisi Hükümetini ve sonra genç ve dinç kuvvetli ve asri fikirler üzerine bir Türkiye Cumhuriyeti kurdu. Ve tarihin his bir devrinde ve dünyanın hiçbir verinde görülmeyen yıldırım hızı ile inkılâplar yaparak dünyayı hayrette bıraktı. Gerek millî mücadelede gerekse bu inkılapların memlekete tatbikinde kendisine en büyük yardım ve hizmetleri yapan Reisi cumhurumuz ismet İnönü adını da şükran ve minnetle anmak hepimiz için borçtur. Cumhuriyetin çocukları olan sizler yurdun bu güzel ve mesut devrinden faydalanarak memlekete hayırlı evlât olmak için çalışmalı ve memleketiniz coğrafyasına çok kıymet ve önem vermelisiniz. (s.19)

Maarif Vekilliği 1939 yılında ilkokul 4. sınıflar için hazırlanan Yurt Bilgisi derslerinde Türklerin "uygarlığı öğretmesi" aktarması olayını Orta Asya geçmişinden hareket ederek anlatırken bir yandan da "kılıç" imgesi ile fetihçi bir profil çizmiştir. (Üstel, 2022)

4.6.2. Hasan Âli Yücel'in İlkokul Kademesi ile İlgili Çalışmaları

İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü ve Yüksek Öğretmen Okulu mezunu olan Hasan Âli Yücel, felsefe ve edebiyat öğretmenliğinin ardından 1927'de Millî Eğitim Bakanlığı Genel Müfettişliği yapmış, 1935'te İzmir Milletvekili seçilmiştir. 28 Aralık 1938'den 5 Ağustos 1946'ya kadar da Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır. (Gürhan, Çiftçi, Sandıkçı, 2022) Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığında görev yaptığı süre boyunca ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, mesleki ve teknik eğitim ve öğretmen yetiştirmenin tüm alanlarında önemli gelişmeler sağlanmış. Özellikle o dönemin en çok eleştirilen köy eğitimi konusunda daha önce dile getirilen fikirleri doğrultusunda köy araştırma enstitüsünü desteklemiş ve geliştirmiştir. (Kapluhan, 2012) Vekillik süresi boyunca, Sayın Hasan Âli Yücel, birçok Batı ve Doğu klasiğinin Türkçeye çevrilmesini sağlamış, Türk çocuklarının ve gençlerinin ufkunu genişletmelerine ve dünyadaki farklı kültürleri öğrenmelerine

olanak sağlamıştır. Türk eğitim tarihine de kendi eserleriyle önemli katkılarda bulunmuştur. Onun Bakanlığı döneminde Türk fikir hayatı, Batı düşüncesiyle ilk defa ciddi anlamda tanışmıştır. Ayrıca Hasan Ali Bey, Doğu İslam klasiklerini yayımlamaya başlamış, İslam Ansiklopedisi, Mesnevi ve daha pek çok eser Hasan Âli Yücel döneminde yayımlanmıştır. (Gürhan, Çiftçi, Sandıkçı, 2022) Yücel'in Bakanlığı sırasında gerçekleştirilen çalışmaları Akyüz'den (1994) aktarılarak kısaca şöyle sıralamıştır:

- İlköğretim kurumlarının yaygınlaştırılması.
- Uygun görülen yerlerde Köy Enstitülerinin açılması.
- Latincenin bazı eğitim kurumlarında okutulması.
- Eğitimin gelişmesine olanak sağlamak için şuraların toplanmasının gelenek hâline getirilmesi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük hedeflerinden biri olan ulusal ve uygar bir kültür meydana getirme amacının en mühim aktörlerinden biri şüphesiz Hasan Âli'dir. Cumhuriyetin kuruluş felsefesine sadık, amacı halkın bilinçlendirmek olan bu Türk aydını, hemen her alanda bu hedef için çalışmıştır. Yücel'in hayata bakışı dile yaklaşımıyla paralellik göstermiştir. Yeniliğe açık, halka odaklı ve bilim esaslı bir dünya görüşüne sahiptir. (Kerimoğlu, 2011) Yücel, sadeleştirme çalışmalarını destekler ve dilin sistemli bir değişime muhtaç olduğunu savunduğundan Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ne benzer bir kurumun kurulması gerektiğini belirtmiştir. (Yücel,1937)

Dinsel nedenlerle dildeki sadeleşmeye karşı çıkanlara, dilde millîleşmenin dinen bir sakıncası olmadığını söyler. Arapçayı öğrenmesi mümkün olmayan Türk halkında Türkçe ezan, Türkçe namaz ile Müslümanlığın öğrenilebileceğini savunur. Ancak dilde sadeleşmeye savunan bir şahsiyet olsa da her zaman bu görüşü körü körüne savunmamıştır. 1950'lerdeki Türk Dil Kurumunun uygulamalarını beğenmemiş. Hatta Güneş Dil Teorisi'ne karşı çıkmıştır. (Yücel, 1955)

Millet şuuru Yücel'e göre; Cumhuriyet Dönemi'nde Harf İnkılabı ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde kullanılan dil, Yücel'in ifadesiyle millet bilincini meydana getirecek bir özelliği yoktur. İlköğretimden başlanarak dile önem verilmesi gerektiğini belirten Yücel, sözlük, gramer, ansiklopedi çalışmaları gerçekleştirmiştir. (Taşkesen, 2006)

Şükrü Saraçoğlu hükümeti dönemine gelindiğinde 2. Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır. Bu Şura'da Millî Eğitim programına, ilkelerin ve kültür kavramının yansıtılması özellikle dikkate alınmıştır. Ayrıca ahlâk eğitimin geliştirilmesi, anadili çalışmaları, tarih eğitiminin incelenmesi şuranın diğer kararlarındandır. (Dinç, 1999) 2. Millî Eğitim Şurası'nda alınan kararlara bakıldığında Türk halkının ahlâki niteliklinin ideolojiye fayda sağlayacak şekilde birer kural olarak belirlendiği görülmüştür. Ahlâk konuları, Yurttaşlık bilgisi dersinin içerisine yerleştirilmiş ve bu Şura'da kurum ve kuruluşların yazışmaları yapılırken Türk dili ve Türk diline ait terimlerin kullanımları özellikle istenmiştir. (Kartal, 2018)

Türk (1999) MEŞ hakkında "Şuralar 1933 senesinde 'Millî Eğitim Şuraları' şeklinde kanunlaştırılmıştır ve eğitim sisteminin niteliğini artırmak amacıyla yapılan Şuralar, özel, kamu sendika, Bakanlık temsilcilerinin katılmasıyla düzenlenmiştir." şeklinde açıklama yapmıştır. Ayrıca Hasan Âli Yücel Şura'da (T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, t.y.) özetle şu konulara temas etmiştir: Millî hars denildiği zaman tüm Türklerin manevi kuvveti demek olan ahlâkı, Türlüğün düşünmek dediğimiz insani işlevin kökü olan dilimizi ve Türk'ün çok eski tarihlerden gelen medeniyetini ve bu medeniyetleri kurarken insanlığa kattığı hizmetleri gösteren Türk tarihinin de kapsandığını biliyoruz. İkinci Maarif Şûrası'nı bu üç ilke üzerinde fikir yürütmeye, bu konuda düşünce birliği yapmaya daveti gerekli ve yararlı bulduk.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim politikalarının ilkokul çocuklarının gelişimindeki etkileri üzerinde inceleme yapılmıştır. Bahsi geçen dönemde uygulanan eğitim faaliyetlerinin yeni nesilleri yetiştirirken üzerinde durduğu noktalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunu yapmaya çalışırken de çocuğun tarihteki serüveni de gözler önüne serilmiştir. Alt problemlerin birincisi olan "Batı'da ve Osmanlı'da çocuk algısı ulus-devletlerin inşası sürecinde nasıl değişmiştir?" sualine öz olarak şöyle bir cevaba ulaşılmıştır: Batı'da Fransız İhtilali'nin etkisi ile başlayan milliyetçilik akımı tüm dünyayı sarmıştır. Çocuk artık aileye değil devlete ait bir varlıktır. Çocuklara özel bir anlam yüklenmesinde onların "geleceğin garantisi" olarak görülmesi etkili olmuştur. Osmanlı'da çocuğun ulus-devlet ile özdeşleştirilmesi, Osmanlı'nın son zamanlarına tekabül etmiştir. Osmanlı'daki çok uluslu yapının zamanla dağılmasının sonucunda gerçekleşen bu olayın devamında "çocuk" artık Osmanlı'da da farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu çocuklar ulusların devamını sağlayabilecek militarist mantığı ile yetiştirilmek üzere eğitim programlarının düzenlenmesi istenmiştir. Ancak tam manasıyla da Osmanlıcılıktan kopulamamıştır.

İkinci alt problemi oluşturan "Türk Çocuğu" kimliğinin kazandırılma süreci nasıl gerçekleşmiştir? sorusu için şu şekilde neticelere ulaşılmıştır: Cumhuriyetin kuruluşunda temel ilkelerin başında gelen "milliyetçilik" ulus-devlet kurma sürecinde esas alınmış, "Türk Çocuğu" bu esasın üzerine inşa edilmiştir. Her Türk çocuğu ülkesinin istikbali için yetiştirilen bir birey olmuştur. Bu bağlamda yürütülen politikalar, eğitim sisteminin millîlik zemininde oluşturulmasını sağlamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Millî Eğitim Bakanı İsmail Safâ ile başlayan eğitim çalışmalarının en önemlilerinden olan Birinci Heyet-i İlmiye ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitime ciddi katkılar sağlamış ve yön vermiştir. İkinci Heyet-i İlmiye ve Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantılarında alınan kararlar ve çıkarılan kanunlar eğitim programlarına yansıtılmıştır. 1924 İlk Mektep Müfredat Programı, 1926 İlkokul Müfredat Programı, 1936 İlkokul Müfredat Programları incelendiğinde bahsi geçen

yansımaların derslere aktarıldığını görmekteyiz. Cumhuriyetin kurulmasından çok partili hayata geçişe kadar geçen sürede ilkokul eğitim sistemi, çocuklara okuma, yazma, aritmetik, tarih, coğrafya, müzik, beden gibi derslerin kazanımlarını kazandırmaya çalışırken ilkesel olarak temel aldığı ortak noktalarda olmuştur. Ülke bütünlüğünün önemi, Türk olmanın faziletleri, her zaman savunmaya hazır bir toplum olmanın gerekliliği derslerde bazen örtülü bazen açık açık yer verilmiştir. Laik, ulusçu, demokratik bakış açısının ilkokul çağındaki çocuklara sezdirilip benimsetme girişimleri fark edilmektedir. Bayrak töreni ile başlayan ve bayrak töreni ile biten okullardaki eğitim faaliyetlerinin fiziki ortamı da (Atatürk portresi, Türk bayrağı) yine bu bakış açısına hizmet etmektedir. 1928 Latin harflerine geçiş dönemi ile de artarak devam eden milliyetçilik algısı, Türk dilini yüceltme ve dile gereken değeri verme noktasında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Hem okuma-yazmayı yaygınlaştırma hem de çeşitli önemli edebi eserleri Türkçeye çevirme faaliyetleri de bir yandan devam etmiştir.

"Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuklara kazandırılmak istenen özellikler nelerdir?" suali üçüncü alt problemdir ve bu soruya dair şu sonuçlara ulaşılmıştır: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuklara kazandırılmak istenen temel özellikler milliyetçilik, vatanseverlik, çalışkanlık, terbiye gibi özellikler olmuştur. Bu özelliklerin seçilme sebebi ise ulus-devlet inşasının ana malzemeleri olarak görülmesidir. Bahsi geçen özelliklere sahip her çocuk, ömrünü vatanını korumaya ve ülkesini kalkındırmaya adayacaktır. Bu sayede de çalışkanlığı şiar edinmiş, millî bilinci yüksek bir ulus oluşturulacaktır. Kendi içinde siyasi bütünlüğü sağlamış, vatansever kişilerin oluşturduğu bir toplum, içte ve dışta oluşabilecek her türlü ayrılıkçı faaliyetlere izin vermeyecektir.

Dördüncü alt problem "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğa hangi araçlarla yeni kimliğin değerleri aşılanmak istenmiştir?" sorusudur. Bu dönemdeki ilkokul seviyesindeki çocuklara benimsetilmek istenen ilke ve inkılaplar; büyük oranda okul ve ders kitapları aracılığıyla aktarılmıştır. Okulun oluşturduğu fiziki ortam çocuğun yaşayarak öğrenmesine olanak sağlamıştır. Okullarda okutulan ders kitapları dönemin eğitim politikalarına uygun olarak millî, laik, demokratik diye sayabileceğimiz üç temel özelliği barındırmaya çalışmıştır. Ders kitapları için oluşturulan kazanımların, yeni kimlik inşasında adeta bir tuğla gibi kullanılıp çocukların zihninde kalıcı bir yapı oluşturması beklenmiştir. Öğretmenler ise yeni neslin birer mimarı olarak aktarılması

gereken değerler noktasında çocuklara yol gösterici olmuşlardır. Öğretmenler; milliyetçi, çalışkan, vatansever öğrenciler yetiştirme gayreti göstererek ulus-devlet anlayışına yakışır birer vatandaş olma yolunda öğrencilerinin rehberleri olma gayretinde bulunmuşlardır. Dönemin dergi ve gazeteleri de ayrıca istenen yönde çocuklara uygun içeriklerde hazırlamışlardır.

"1923-1946 yılları arasında ilkokul kademesinde gerçekleştirilmek istenen eğitim politikalarının yasal zeminini ne şekilde hazırlanmıştır?" beşinci alt probleminin cevapları şu şekilde açıklanmıştır: 1923 yılında cumhuriyetin resmen ilanı ile başlayan süreçte gerçekleştirilen bir dizi eğitim politikası hayata geçirilmiştir. Bu politikaların hayata geçirebilmek için kanunlar çıkarılmış, yönetmelikler yayımlanmış, şura ve ilmiye toplantılarının kararları yürürlüğe girmiştir. Bu çalışmaların başında Tevhid-i Tedrisat Kanunu gelmektedir. Çünkü eğitimin birleştirilmesi noktasında çok mühim bir yeri vardır. İkiliği ortadan kaldırıp karma eğitime geçişi kolaylaştıran bir Kanun olmuştur. 1, 2, ve 3. Heyet-i İlmiye toplantıları ile 1, 2, ve 3. Millî Eğitim Şuraları da Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yol gösterici kararlar almış, birçok karar kanunlaştırılmıştır. Bu kararlar ve öneriler akabinde ise; 1924 İlk Mektep Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Müfredat Programı, 1930 Köy Mektepleri Müfredat Programı, 1939 Köy İlkokul Programı Projesi oluşturulmuştur. Bu resme baktığımızda da eğitim sistemini oluşturan dalların birbiri ile bağlantılı ve dönemin şartlarının el verdiği ölçüde bir sistem içerisinde ilerlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Altıncı alt problem olan "1923-1938 Atatürk dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Atatürk'ün eğitim faaliyetlerine ne gibi etkileri olmuştur?" sorusunun cevabı şu şekildedir: Atatürk'ün düşünceleri hiç şüphesiz 1923-1938 yılları arasında hemen her alanda kendini göstermiştir. Millî Mücadele'den sonra sırasıyla; TBMM'nin açılması, Millî Eğitim Bakanlığının kurulması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle ilerleyen süreçte yeni bir devletin yaratılmasında temel araç eğitim olmuştur. Bu sebepten Atatürk de eğitime gereken önemi vermiş ve ülkenin en sıkıntılı dönemlerinde bile eğitimi öncelik haline getirmeye çalışmıştır. Bunu Maarif Kongresi'nin yapılma tarihine baktığımızda da anlıyoruz. Bu kongrede Atatürk; eğitimin önemini, öğretmenlerle ilgili fikirlerini, inkılapların gerekliliğini anlatarak tarihi bir konuşmayı gerçekleştirmiştir. (Kapluhan, 2014) Atatürk'ün eğitim tarihinde yer edinmesinin temel nedeni Türk eğitimine ilişkin teşhislerde bulunmasıdır. Bu teşhislere O'nu ulaştıran durum; çocukluk ve gençlik yıllarının Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine

denk gelmesi ile bağlantı kurulabilir. O dönemde bu süreci farklı bölgelerde yaşamış ve bu sayede sürecin sebeplerini düşünme fırsatı bulmuştur. (Akyüz, 1994) Siyasal, ekonomik, kültürel değişimler gerçekleşirken toplumda okuma-yazma oranı %10'u bulmadığı için kitlelerin eğitilmesi çok daha mühim bir mevzu olmuştur. Atatürk başöğretmen unvanıyla halka ders verip eğitim düzeyinin artması için çaba sarf etmiştir. (Yıldız & Yıldız, 2016)

Çalışmanın genel sonuçlarına baktığımızda elimize geçen sonuçlar ise şu şekilde sıralanabilir:

1. 20. yüzyılda bilimsel gelişmelerin beraberinde daha önceki yıllara nispeten insan ömrün uzaması, gelişmişlik seviyesinin artması, çocuğun ailedeki konumunda büyük bir değişim gerçekleştirmiştir.

2. Değişimin getirdiği bakış açısı, ilk etapta çocuğun "küçük bir yetişkin" olmadığı doğası gereği biyolojik ve fiziksel olarak yetişkin bir insandan ayrı görülmesi gerektiğinin farkına varılmıştır.

3. 1. Dünya Savaşı'nın getirdiği kültürel, siyasal, ekonomik değişimler sebebiyle çocuğa bakış artık farklı bir yöne kaymış, çocuk eskisi gibi yetişkinler dünyasının bir parçası değildir. Ancak yetişkinlerin kurduğu sistemlerin devamını sağlayacak bir nefer konuma getirilmiştir. Bu bağlamda Erken Cumhuriyet Dönemi çocukları da dönemin ihtiyaçları doğrultusunda eğitim yolu ile kendilerine biçilen "düşünce" ve "davranış" kalıplarını benimseme yolunda ilerletilmişlerdir.

4. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan eğitim sistemi evrensel değerler dikkate alınarak hazırlansa da millî değerler de azımsanmayacak kadar fazladır. Yerel kültürün etkisiyle "yurttaş çocuk" isteği "tek tip insan yetiştirme" modelinin oluşmasına neden olmuştur. Tek tipleştirmeden kasıt milliyetçi, vatanperver, çalışkan ve her daim vatanını savunacak insan modeli yetiştirmeyi ifade etmektedir.

5. Her bölgenin sosyo-ekonomik yapısı farklıdır. Dolayısıyla eğitimin belli standartlara ulaştırılabilinmesi için farklı bölgelerde eğitim verilirken bir yandan da sosyo-kültürel, bayındırlık, sağlık gibi diğer alanlarında paralel yürütülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Merkeziyetçi bir eğitim sisteminin ulus yaratmadaki yararları fark edilmekle beraber farklılıklara ne derece açık olduğu tartışılabilir.

6. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ders müfredatlarına baktığımızda "millî" karakterin ön plana çıkarılması çabası ile bireysel ihtiyaçlara karşı görece daha az hassasiyet gösterilmiştir.

7. Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemine genel bir bakış ile baktığımızda Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı insan tipleri yetiştirmek gibi bir gayesi olmadığı aksine milliyetçi, laik, demokratik ilkeleri benimsemiş vatandaşların yetişmesini önceledi̇ği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ada, T. (2015). *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 217(110), 201-217. https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/176953/ ataturkveturkmilliyetciligi

Adak, M. (2019). *1923-33 Yılları Arasında İlkokullarda Okutulan D in Dersi Kitaplarında Eğitim-Siyaset İlişkisi.* (Yayın No.588826) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Ahmad, F. (1999*). Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (Çev., Y. Alogan). Kaynak Yayınları, s.25.

Akagündüz, Y. S. (2017). Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ders Kitaplarında Ahlâk Eğitimi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 26(13), 149-180. https://ctad.hacettepe.edu.tr/13_26/06.pdf

Akgün, S. & Şeker, N. (1999). *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimdeki Yeri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Akgün, S., & Uluğtekin, M. (1989). Misak-ı Maarif. *Atatürk Yolu Dergisi,* 3(1), 285-349. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/1877/22775

Akıncı, A. (2011). *Millî Kimlik İnşa Stratejileri*. [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Sakarya Üniversitesi Açık Akademik Arşiv Sistemi.

Akıncı, A. (2014). Osmanlı Devleti'nde Millî Kimlik İnşasında Okul. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19, 1-24. https:dergipark org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34741/384144

Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1(1), 80-109. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepehdf/issue/44813/ 557361

Akyüz, Y. (1994). *Türk Eğitim Tarihi*. Kültür Koleji Yayınları.

Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi,* 2(1), 9-22. https://dergipark.org.tr/tr/pub/pegegog/issue/22595/241348

Alabaş, R. (2018). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İlk Mekteplerde İnsanı ve Toplumsal Değerler Eğitimi: Resimli, Yeni Musahabat-ı Ahlâkiye ve Medeniye Ders Kitabı Örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 36(18), 55-87. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/39883/473396

Alabaş, R. (2019). *Cumhuriyet ve Çocuk*. Yeni İnsan Yayınevi.

Alaca, E. (2017). Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme 1923-1927. *Turkish Studies*, 28 (12), 25-40. https:// turkishstudies .net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=20 918

Alp, H. (2009). *Tevhid-i Tedrisat'tam Harf İnkılabına İlköğretim* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul üniversitesi]. AçıkBilim Tez Merkezi.

Andı, F. (2008). *Ahmet Hikmet Müftüoğlu Çağlayanlar*. Alkım Yayınları.

Antel, S. (2009). Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha. (Haz. Niyazi Altunya), *Maarif Vekâleti Mecmuası.* S. 13-16. (Orijinal çalışma 1926'da yayımlandı).

Arıcı, A. F., & Günaydın, Y. (2020). Millî Kimliğin İnşasında Bir Model Olarak Kazım Karabekir'in Çocuk Oyunları. *Uluslararası Türkçe Edebiyatı Kültür Eğitim Dergisi,* 9(4),1503-1518. https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/59561/857011

Arıcı, A. F., & Namazcı, M. (2020). Türkiye'de üç kuşakta değişen aile: çocuk kitapları örneği. *Türk Eğitim Dergisi*, 2(5), 375-395. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkegitimdergisi/issue/55125/796586

Arslan, M. (2000). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri. *MEB Millî Eğitim Dergisi.* https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/146/aslan.ht m

Aslan, A. K., (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(1), 25-33. https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4923/67344

Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı. *İlköğretim Online Dergi*, 2(10), 17-734. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8592/106833

Atasü, T. R., & Akbaş, E. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının OluşumuEleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(20), 95-104. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48475/614085

Atatürk Ansiklopedisi. (2024, 3 Mart). *Vatandaş İçin Medenî Bilgiler.* https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vatandas-icin-medeni-bilgiler/

Atatürk, M. K. (1919-1927*). (2012). Nutuk*. (Haz. Mazman, T.)Toplumsal Çözüm Yayınları.

Ayaş, N. (1948). *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçileri.* Millî Eğitim Basımevi.

Ayaz, H. (2020). *Tanzimat Yazarlarının Çocuk Yetiştirme Anlayışı* (Yayın No. 636347 [Doktora Tezi, KATÜ] YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Aygün, E. (2013). Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk ve Roman ve Hikayelerinde Bellek Sosyalizasyonu Çerçevesinde Çocuk Özne. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi,* 1(31), 110-128. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekiad/issue/49296/629951

Aytaç, K. (1980). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Baran, A. T. (2023, 16 Temmuz). Hüseyin Vasıf Çınar *(1896-1935).Atatürk Ansiklopedisi*. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/huseyin-vasif-cinar1896-1935/

Başar, E. (2004). *Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri 1920-1960*. Millî Eğitim Basımevi.

Başboğa Ö. S. (2019). Erken Cumhuriyet dönemi Çocuk Yayınlarında Çocuklara Yönelik Adab-ı Muaşeret, Görgü ve Nezaket Kuralları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 29(15), 59-86. https://ctad.hacettepe.edu.tr/15_29/03 basboga050719.pdf

Başboğa, S. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlâki ve Terbiyevi Özelikleriyle İnşa Edilen Çocuk* [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. Kültür Bakanlığı.

Başman, A. & Onan, N. H. (1945). *Dilbilgisi.* Millî Eğitim Basımevi.

Batır, B. (2010*). Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime Türkiye'de İlköğretim* (1908-1924). Elif Kitabevi.

Batır, B. (2011). *Prof. Dr. Akyüz'e Armağan*. Pegem Akademi.

Baymur, F. (1941). *Tarih Öğretimi*. Recep Ulusoğlu Basımevi.

Bektaş, A. N. (2010). *1924-1940 yılları Arasına İlkokul, Ortaokul ve Liselerde Okutulan Ders Kitaplarında Din ve Dinler* (Yayın No. 288356) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Benjamin, W. (2021). *Çocuklar, Gençlik ve Eğitim Üzerine.* (Çev., M. Tüzel), Alfa Yayınları, s. 65-66.

Beyaz K. N., & Gündüz, M. (2022). Pedagojik Bir Araştırma Olgusu Olarak Çocukluk. *Alan Yazın Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi,*1(3),189-199. https://dergipark.org.tr/tr/pub/alanyazin/issue/62233/1111669

Beyaztaş, İ.D., Kaptı, S. B., & Senemoğlu, N. (2013). Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 2 (46), 319-344. https://dspace.ankara.edu.tr /xmlui/handle/20.500.12575/47023

Binbaşıoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet Dönemi'nde İlkokul Programları*. Tarih Vakfi Yayınları.

Bora, T. (2020). *Cereyanlar*. İletişim Yayınları.

Boykoy, S. (2011).Türkiye'de 1939-1945 yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,21(12),157-181. https://dergipark.org.tr/tr/ pub/sosbilder/ issue/23065/246476

Bozkurt İ., & Geylani N. (2022). Erken Cumhuriyet Döneminde Tahayyül Edilen Çocukluğun Politik Yapılandırmasına İlişkin Değerler Aktarımı. *Belgi Dergisi,* 23, 169-195. https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/68129/1018769

Bozkurt, B. (2011). Türkiye de Millî Şef Dönemi CHP politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *Belgi Dergisi*, 2, 183-204. https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35038/388707

Bumin, K. (1983). *Batı'da Devlet ve Çocuk*. Alan Yayıncılık.

Budak, L. & Budak, Ç. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870–1936). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 51- 68. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21491/230369

Ceyhan, E. (2004). *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi*. Ulusal Bellek Yayınları.

Coşğun, K. S. (2019). Atatürk Döneminde Yurttaşlık Dersleri: Tarihsel Süreç Ders Kitapları ve Programlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2(34), 387412. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/892227

Çelebi, N. & Kazancı, E. (2021). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Eğitimdeki Etkileri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(19), 198-218. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/67255/959346

Çelik, H. (2008). Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Eğitiminde Önemli Adımlar. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(10), 359369. https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/98339

Çelik, M., & Dirican, R. (2021). Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Yer Alan Çocuk Hikayelerinde Ele Alınan Değerler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 2(6), 180-200. https://dergipark.org.tr/tr/pub/estudamegitim/issue/65623/958198

Çelik, Z. (2006). Yeni Türkçenin Doğuşu: Türk Dil Devrimi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 6(2), 197-216. https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55978/767756

Çetin, N. (2018). Türk Töresinde Yeri ve Türkiye'de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 161-175. https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbd/issue/39647/459561

Çiçek, N. (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz. *Mülkiyet Dergisi*, 4(36), 69-104. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/1/8

Çil, F. (2004). *Satı Bey'in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları.* (Yayın No. 149060) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Demir, A. (2012). Millî Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle: Yeni Lisan. *Turkısh Studies,* 4(7), 1395-1403. https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933401.pdf

Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretim Örgütlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(17),173-183. https://turkoloji.cu. edu. tr/GENEL/zd_mektep_files/zd_mektep.htm

Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Ekonomik ve sosyal göstergeler* (1950¬2004). DPT Yayınları.

Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarif-İ Hakkında Rapor*. İstanbul. Devlet Basımevi.

Dinç, S. (1999). *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Millî Eğitim Şuraları ve Alınan Kararların Uygulamaları* (Yayın No.86012) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51- 62. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cg/issue/41609/472028

Duman, D. (2010). 1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması, "Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 20(9), 157-170. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25241/266902

Eğitim Politikası ve Felsefesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29(29), 121-138. https://dergipark.org.tr/ tr/pub/ma ruae bd/issue/370/2124

Ekrem, A. (1934, 3 Aralık). Çalınan Bebek. *Çocuk Sesi*, 258(11), 8-9

Emrullah Efendi, (1330). *Osmanli İttihad ve Terakki Furkası 1327 Senesi 4. Kongresinde Tanzim Olunan Siyasi Programa Dair zahnâme, Konstantiniye:* Matbaa-i Hayriye.

Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. Eser Matbaası.

Ergün, M (1991, 9-11 Mayıs). *Mustafa Necati'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri* [Bildiri sunumu]. https://kutuphane.tbmm.gov.tr:8088/1992/199200312.pdf

Gazâlî, (2015). *Gençliğe Öğütler Ey Oğul.* (Çev., Hüseyin Okur), Semerkand Yayınları, s.28.

Geylangil, S. (1942). *4. Sınıf Resimli ve Haritalı Türkiye Coğrafyası*. Hilmi Kitabevi.

Giorgetti, M. F., & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 13-14, 27-56. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/941/10627

Göğüş T. M., (2007). *Cumhuriyet'te Çocuktular.* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Gölpınarlı, A. (2007). *Yurt Bilgisi*. Kaynak Yayınları.

Görgün, M. (2018). Ömer Seyfettin'in Seçilmis Eserlerinde Milliyetçilik Yansimalari. *Nişantası Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (1), 126-137.

Güçlü, S. (2016). Çocuk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi.* (2), 1-22. https://dergipark.org.tr/tr /pub/sosder/issue/4 0964 /494723

Güdek, M. (2012*). Modernleşme Döneminde Osmanlıda Çocuk Eğitimi ve Literatürü* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi].

Güler, N. R., & Gürel, Z. (2012). *İbrahim Alaeddin Gövsa, Çocuk Şiirleri*. Elips Yayınları.

Gürhan, E., Çiftçi, S., & Sandıkçı, C. (2022). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarını İnşa Edebin Millî Eğitim Bakanlarının Görüş ve Önerileri. *Tarih Okulu Dergisi,* 15 (58), 1753-1798. https://johsc hool.com/?m od=makale_ tr_ozet&makale_id=62024

Gürkan, H. (2021). Cumhuriyet Gazetesinde Çocuk Ve Çocukluk Meselesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*,104(37),173-220. https://dergip ark.org.tr/tr/pub/ aamd/issue/65656/1015966

Hesapçıoğlu, M. (2009). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Politikası ve Felsefesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 29 (29), 121-138. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1833

Heywood, C. (2003). *Baba Bana Top At: Batı'da Çocukluğun Tarihi.* (Çev., E. Hoşsucu), Kitap Yayınevi, s.49.

Hilmi, İ. (1932). *Köy Çocuğunun İlk Okuma Kitabı.* Hilmi Kitabevi.

Hökelekli, H. (1993). *Çocuk Maddesi.* İslam Ansiklopedisi. https://islamansikloped isi.org.tr/cocuk#1

İnal, K. (1999). Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 1(32), 195-212. https://dergipark.org.tr/tr/pub/au ebfd/issue/39589/468275

Jenkıns, I. (1993). *Antik Devirde Çocuk Eğitimi*.(Çev., H. Malay), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.20.

Kalaycı, N. (1988). *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim-Hükümet Programları*. MEB Yayınları.

Kanbolat, E. (2015). *Harf Devrimi'nden Köy Enstitülerine Türkiye'de İlköğretim* (19281940)(Yayın No. 416083) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kanbur, H. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi 1923-1938 Milliyetçi Tarih Anlayışı* (Yayın No. 543902)[Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kansu, N. A. (2016). *Türkiye Eğitim Tarihi*. (Haz. L. Eraslan, U. Karadoğan), Nobel Yayıncılık.

Kant, I. (2004). *Eğitim Üzerine Düşünceler.* (Çev., H. Zengin), Morpa Kültür Yayınları, s. 98.

Kant, I. (2020). *Eğitim Üzerine Düşünceler.* (Çev., Ç. Döşoğlu), Gecekitaplığı Yayınevi, s.16.

Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 172-194. https://dergipark.or g.tr/tr/pu b/mar ucog /issu e/473/3883

Kapluhan, E. (2012). Hazırlık (Kurtuluş Savaşı) Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 1(1), 1-28. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebed/issue/22331/239305

Kapluhan,E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(4), 123-134. https://dergi park.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/21791/615860

Karabekir, K. (1995). *İstiklal Harbimiz 5*. Emre Yayınları.

Karaca, Ş. (2013). *Türk Edebiyatında Çocuk.* Kesit Yayınları.

Karaman, M. A., (2018). Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 62-79. https://dergipark.org.tr/ tr /pub/sufesosbil/issue/39035/452523

Kartal, S. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim İdeolojisi ve Andımız Metni. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(6), 25-32. https:// dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/51619/669125

Kartal, S. (2018). *İktidardaki Okul: Eğitimin Politik İşlevi.* Pales Yayınları.

Kaya, M. (1997). Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9) , 193-204. https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuifd/issue/20306/215606

Kaya, R. & Özdemir, M. (2019). 2. Meşrutiyet Sonrası Yazılan Çocuklara Yönelik İlk Şiir Kitaplarından Vatanseverlik ve Çalışkanlık Değerleri. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi,* 1(7), 84-100. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kebd/issue/67223/1049164

Kaya, V. H., Bahçeci, Z., & Kaya, E. (2019). Atatürk'ün Eğitime Bakışı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(6), 297-303. https://dergipark.org.tr/tr/pub/higheredusci/issue/61491/918096

Kaya, Y. K., (1981*). İnsan Yetiştirme Düzenimiz.* Erk Basımevi.

Kerimoğlu, C. (2011). *Hasan Âli Yücel in Dil ve Edebiyata Bakışı.* Kültür Bakanlığı Yayınları.

Keskin, Y., & Coşkun, K. S., (2009). Ders Programında Bir Değer Olarak Barış'ın Yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(7), 69-92. https://dergipark .org.tr/tr/pub/ded/issue/29183/312496

Kılıç, H. (2014). *1. Dünya Savaşı'nda İstanbul Basınında Eğitim* (Yayın No. 381944)[Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi}.YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kocabıyık, M. O. (2019). *Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-50)* (Yayın No. 586868) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kocaer, Ü. (2006). *Hekim ve Hemşirelerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri* (Yayın No. 193496)[Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten Günümüze İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları. Açısından Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim Programının İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,7(1), 1-20. https:// dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/61614/920123

Kuşçi, A. (2021). *Türk Eğitim Tarih, 1923-1950.* İksad Yayınevi.

Küçükali, İ. (2018). *Türkiye de Cumhuriyet Dönemi Ulus Devlet İnşasında Milliyetçilik ve Dine Yaklaşımın Ders Kitapları Üzerinden Analizi 1924-1945* (Yayın No. 498788) [Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Locke, J. (2004). *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler.* (Çev., A. Uğur), Yeryüzü Yayınevi, s.13.

Mala, N. (2011). *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarının Faydacı ve İlerlemeci Ekole Uygunluğu Bakımından Değerlendirilmesi* (Yayın No. 300582) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Meşeci, F. & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi,* 13-14, 27-56. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuydta/issue/941/10627

Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma* (Yayın No. 210253) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Nami, K. (1932, 26 Nisan). Çocuk Devletindir. *Cumhuriyet gazetesi*. https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet

Oğuz, E. S. (2010). Türk Devriminin Kültür Politikaları ve Türkiye'de Kütüphane Kurumu. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12, 125-153. https ://ctad.hacettepe.edu.tr/CTAD11.pdf

Okay, C. (1998). *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşme Hareketleri*. Kırkambar Yayınları.

Okay, C. (1999). *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. Kitabevi.

Okay, C. (2006). Eski Harfli Çocuk Dergileri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 7(4), 511-518. https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43472/530 507

Okay, Y. (2019). Cumhuriyet Neslinin İnşasında Sosyoloji ve Pedagoji Üzerine Öncü Bir Eser: Hasan Zeynettin Akkök ve Millî Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı. *Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi*, 2(4),253-259. https://dergipark.org.tr /tr/pub/ibadjournal/issue/43637/592713

Orak, F. (2020). *Tarihsel Araştırma Yöntemi*. (Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi https://www.academia.edu/41897895/Tarihsel_Araştırma_Yöntemi

Ozan, H,. & Kuş, Z. (2021). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Vatandaşlık Öğretim Programlarında Kimlik inşası. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2(8), 237257. https://dergipark.org.tr/tr/pub/etad/issue/67253/954628

Öneri, M. (2007). Atatürk, Türkiye Cumhuriyet ve Türkçe Devrimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(17), S.75-80. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/863753

Önsoy, R. (1991). Cumhuriyet'ten Bugüne ilk ve Ortaöğretimimiz ve Bazı Meseleleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 1-23 http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1411published.pdf

Özalp, R., & Ataünal, A. (1977). *Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleme Teşkilatı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özdemir K. S., (2019). *Tanzimat Sonrası Osmanlı Toplumunda Çocuk* (Yayın No. 589148) [Yüksek Lisans Tezi, Katü,]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Özer, F. (2005). Mustafa Necati Bey (1884-1 Ocak 1929). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(8), 165-188. https://dergipark.org.tr /tr/pub/baunsobed/issue/50339/651858

Özmen, N. (2001). *Ali Ulvi Elöve'nin Hayatı ve Eserleri* (Yayın No. 104701) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Öztan, G. G. (2009). *Çocukluğun Politik inşası* (Yayın No. 270116) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Öztekin, H. (2019). Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde 'İdeal Türk Çocuğu'nun İnşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri Üzerine Bir İnceleme.

Erciyes İletişim Dergisi, 6 (2), 1229-1254. https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiletisim/issue/47017/547979

Öztürk, C. (2008). *Tek Parti Döneminde Eğitimde Devlet ve İdeolojinin Rolü* (Yayın No. 215105) [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Öztürk, K. H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (13), 253-276. https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66818/1044985

Parlak, İ. (2005). *Kemalist İdeolojide Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Turhan Kitabevi Yayınları.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu.* (Çev., K. İnal), İmge Kitabevi, s. 85.

Rona T. E. (1941). *Yurt Bilgisi Dersleri*. Maarif Matbaası.

Rona, T. E. (1940). *4. Sınıf İlkokul kitapları Yurt Bilgisi Dersleri.* Maarif Matbaası.

Rousseau, J. J., (2009). *Emile.* (Çev., Ü. Akagündüz), Selis Yayınları, s.11.

Sakarya, M. (2010). Türk Çocuk Dergilerinde Tarih 1918-1931. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* (12), 51-83. https://www.academia.edu/8314365/Türk_Çocuk_Dergilerinde_Tarih_1918_ 1931

Sarı, M. (2014). Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 54(14), 169194. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/42242/508141

Sarıkaya, M. (2009). Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası. *Atatürk Araştırmaları Dergisi*,75(25),465-494. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/52894/699091

Sevinç, K. (1931). *Türk Yavrularına Yurt Bilgisi 4. Sınıf.* Ekspres Matbaa.

Seyfettin Ö. (2019). *Seçme Öyküler*. İskele Yayıncılık.

Sütçü, K. (2021). *Türkiye Türkçesinden Latin Harflerine Geçiş (Harf İnkılâbı).* I. Uluslararası Türk Bilim Öğrenci Kurultayı Bildiriler Kitabı. 650-658. https://www.academia.edu/49876208/I_U_L_U_S_L_A_R_A_R_A_S_I_T_Ü_R_K_B_İ_L_İ_M_Ö_Ğ_R_E_N_C_İ_K_U_R_U_L_T_A_Y_I_BİLDİRİLER_KİTABI

Şimşek, A. & Çakmakcı, E. (2019). Cumhuriyet Dönemi İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Millî Mücadele. *CTAD*, 30, 189-227. https://ctad.hacettepe.edu.tr/15_30/7.pdf

Şimşek, A., & Örs, E. (2022). Cumhuriyet Dönemi ilkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında İnsan Hak ve Sorumluluklarının Gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 47, 1-28. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/70218/1128255

Şimşek, T., & Yakar, Y. M. (2012). *Kuramdan Uygulamaya El Kitabı*. Grafiker Yayınları.

Şimşek, U., Küçük, B., & Topkaya, Y. (2012). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri. *Uluslararası Türk Dili, Edebiyatı ve Tarihi Dergisi,* 4(7), 2809-2823. http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933505.pdf

Şirin, M. R. (2019). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Uçan At Yayınları.

Taşdelen, V. (2017). Çocuk Kültürü Bağlamında Çocuklarla Felsefe. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi,* (4), 7-77https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57210/807863

Taşkesen, Ü. S.(2006). *Hasan Âli Yücel'in Eğitim Felsefesi ve Türk Millî Eğitimine Katkıları.*(Yayın No. 189424) [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tazebey, A. (2000*). İlköğretim Programları ve Gelişmeler Program Geliştirme İlke ve Teknikler Açısından Değerlendirilmesi.* Nobel Yayıncılık.

TBMM Zabıt Ceridesi (10.11.1921). cilt: 3 içt:8. s.170.

TBMM Zabıt Ceridesi (29.09.1923). cilt:1 içt.28. s. 366. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/8673378b-9476-4977-937c5a68c7ce2791

TBMM Zabıt Ceridesi (1340). *İkinci İçtima*. Cilt 7 https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf

TBMM Zabıt Ceridesi. (1923). Türkiye Büyük Millet Meclisi Açık Erişim Sistemi. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/1677

T.C. Anayasa Mahkemesi. *1876 Kânûn-ı Esâsî Maddesi*. https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-kânûn-i-esâsî/

T.C. Maarif Vekâleti, (1931) *Köy Okulu Müfredat Programı*. Matbaayı Amire.

T.C. Maarif Vekâleti, (1340*). İlk Mektepler Müfredat Programı*. İstanbul, Matbaayı Amire.

T.C. Maarif Vekâleti,(1936). *1936 İlkokul Programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.

T.C. Maarif Vekilliği Dergisi. (1939). *Aritmetik Kitapların Şartnamesi.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

T.C. Maarif Vekilliği (1990). *İkinci Maarif Şurası.*Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

T.C. Maarif Vekilliği Dergisi. (1939). *Tarih Kitaplarının Şartnamesi.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Başkanlığı. (t.y.*). Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şuraları.* http://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmistengunumuze-millegitimsralari/icerik/328

Temizyürek, F., & Balcı, A. (2021*). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları.* Nobel Yayıncılık.

Tortamış, Ö. B., Dinç, B., Alakoç, P. D. (2012). diğ., *Okul Öncesi Eğitime Giriş.* Eğiten Kitap Yayınları.

Tuğluoğlu, F., & Tunç, T. (2010). İlk Mektep Müfredatı ve Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Ekonomik Hedefleri. *Atatürk Araştırma Dergisi*, 76(26), 55-98 https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/44072/543025

Tunca, F. (1934, 3 Aarlık). Edirne Türk'tür, Türk Kalacak. *Çocuk Sesi Dergisi.* 11 (258), 12-13.

Turhan, M. (1969*). Kültür Değişmeleri*. Millî Eğitim Basımevi.

Türk Devrim Enstitüsü. (1946). *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri.* Millî Eğitim Basımevi.

Türk Dil Kurumu. *Çocuk Maddesi.* (1988). Türk Dil Kurumu Basımevi.

Türkiye Diyanet Vakfı. (1993). *Çocuk Maddesi*. https://islamansiklopedisi .org.tr/cocuk#1

Uğur, S. B., (2018). Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 227-247. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/41360/474496

Uyanık, E. & Çam, İ. D. (2014). Arap Elifbasından Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpçı Söylemler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 29 (14), 188-221. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25531/269330

Üstel, F. (2022). Türkiye Cumhuriyet'inde Resmi Yurttaş Profilinin Evrimi. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik Dergisi,* 1(4). 275-283. https://psi520.cankaya.edu.tr/uploads/files/Ustel%2C%20Turkiye%20Cumhuriyeti%27nde%20Resmi%20Yurttas%20Profilinin%20Evrimi.pdf

Yanardağ, A. (2018). Erken Cumhuriyet Dönemi Millî Eğitim Tartışmalarında Ali Haydar Bey'in Millî Terbiye Başlıklı Raporu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 63 (16), 387-418. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankuayd/issue/44094/543279

Yetim, F. (2008). II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: "Milleti Hâkime" Düşüncesi ve Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 18, 71-83. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue /11420/136424

Yıldırım, T., & Şimşek, A. (2017). Erken Cumhuriyet Döneminde Biz'in İnşası: Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi. ESTÜDAM Eğitim Dergisi,* 1(37), 367-389. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/31116/337727

Yıldız, O., & Yıldız, T. (2016). Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikaları. *Gazi Üniversitesi Eğitim ve Toplum Araştırma Dergisi.* 3(1), 24-41. https://dergipark.org.tr/tr/pub/etad/issue/26384/277997

Yiyin, A. (2009). *Türk Kültüründe Asker Ocağı Etrafında Oluşan Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme* (Yayın No. 240547) [Yüksek lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yurtkuran, M. (2003). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Çağdaş Eğitim Üzerine. *Bursa Uludağ Üniversitesi Dergileri.* 4(2), 1-7.

Yücel, H. (1937). *Pazartesi Konuşmaları*. Remzi Kitabevi.

Yücel, H. (1955). *Hürriyete Doğru*. Ulus Kitabevi.

Yücel, H. A., (1998). *İyi Vatandaş İyi İnsan.* Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKLER

Ek 1. 1940 Yurt Bilgisi Dersi 4. Sınıf Metin Örneği

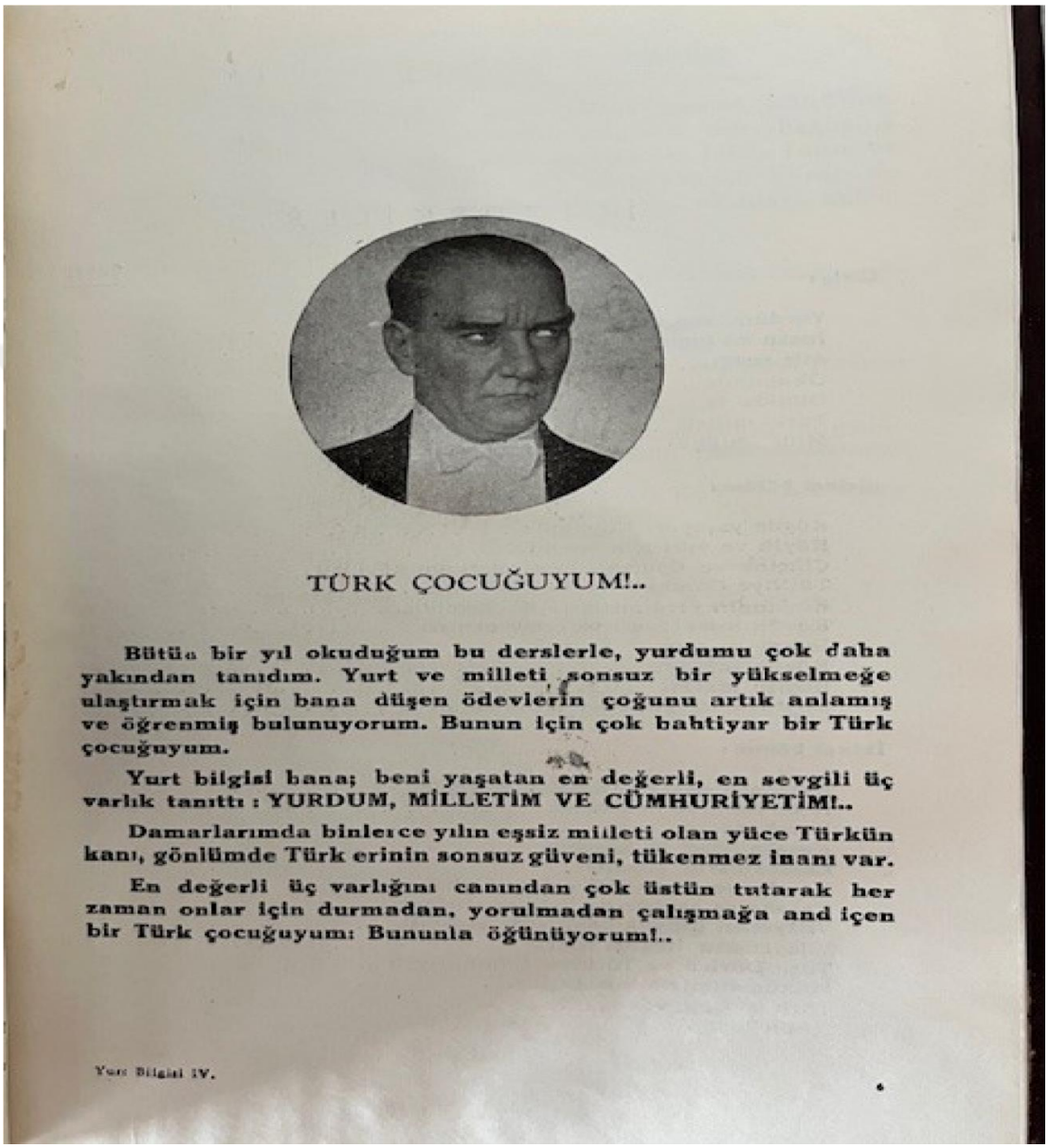

TÜRK ÇOCUĞUYUM!..

Bütün bir yıl okuduğum bu derslerle, yurdumu çok daha yakından tanıdım. Yurt ve milleti sonsuz bir yükselmeğe ulaştırmak için bana düşen ödevlerin çoğunu artık anlamış ve öğrenmiş bulunuyorum. Bunun için çok bahtiyar bir Türk çocuğuyum.

Yurt bilgisi bana; beni yaşatan en değerli, en sevgili üç varlık tanıttı: YURDUM, MİLLETİM VE CÜMHURİYETİM!..

Damarlarımda binlerce yılın eşsiz milleti olan yüce Türkün kanı, gönlümde Türk erinin sonsuz güveni, tükenmez inanı var.

En değerli üç varlığını canından çok üstün tutarak her zaman onlar için durmadan, yorulmadan çalışmağa and içen bir Türk çocuğuyum: Bununla öğünüyorum!..

Yurt Bilgisi IV. 6

Ek 2. 1933-1934 Köy Çocuğunun İlk Okuma Kitabından Örnek Metin

Cümhuriyet

1

Bizim büyük reisimiz
Gazi Mustafa Kemal dir
Türkün Cümhuriyetini
O yarattı o yaşatır.

2

Mustafa Kemal adını
Defterin başına yazın
Onun büyük simasını
Küçük kalbinize kazın.

Ali Ekrem

Ek 3. 1934 Çocuk Sesi Dergisi Orhun Kitabeleri Konulu Metin Örneği

Büyük Türk Romanı: 38

Yü - Hen - gü coşmuştu. Gözlerinden şimşekler çakıyordu, sanki yerinde uçuyordu

GÖLTEKİN
ORHUN KİTABELERİ
KAHRAMANI

Yazan: *Aptullah Ziya*

Göltekin: Siye - u yı ben öldüreceğim. Sen Çin ve Türkistan İmparatoru olacaksın, dedi.

Türk hakanı Meço Han, Kardeşinin oğlu Göltekin ile beraber Çin ordularile savaş yaparken hapiste bulunan Çinli Siye - U Göltekinin sevgilisi Uluferi bir araba içinde Çin sarayı kapısına kadar getimişti. Fakat Göltekin de arkadan damlayıvermişti. Fakat Göltekin esir edilmiş, Siye-U da Uluferi saraya kaçırmıştı. Büyücü başı Yü-Hen-gü İmparatoriçe ile intrikalar çeviriyordu.

Göltekinin belki başı kesilebilirdi. Fakat başı eğdirilemezdi. Bu sebepten büyücübaşı sesini alçattı.

— Oyle olsun! Dedi. Sana hizmet edeceğim! Seni buradan kurtaracağım!

— Akıllıca bir iş yapmış olursun!

— O da neden sankit.

— Çünki Çinlilere boyun eğmekle birşey kazanmazsın. Biz adamı çalıştığı, işe yaradığı kadar alkışla yükseltiriz.

Yü - hengü yutkundu. Bu sözü de içine attı.

— Peki öyle olsun!.. Dedi. Seni kurtaracağım. Fakat istediğim şeyleri peşin istiyeceğim.

— Söyle bakalım, ne istiyorsun?!

— Benim işlerime karışmamaklığımızı.

Göltekin hayretle ona baktı.

— Senin işlerin mi?. Acaip, o da nedir sanki?.

— Sen beni daha iyi tanımadın. Benim kuvvetime, benim zorluluğuma boyun eğmiyecek dünyada bir tek insan yoktur.

— Amma yaptın ha?.

— Görürsün, ben seni birinci defa niçin kurtardım biliyor musun?

— !?.

— Bilmezsin, sen Tang oğullarını ortadan kaldıracak biricik bir adamdın, seni onun için bırakmıştım. Fakat amcan işlerimi bozdu. Tang oğallarından Çongtsungu serbest bıraktı.

— Vay canına neler de biliyorsun!

— Sözümü kesmet.. Amcan bir aptaldır, Amcan kendi menfaatini düşünemedi.

Yü - hengü artık coşmuştu. Gözlerinden şimşekler çakıyordu. Yerinde sanki uçuyordu.

— Amcan benim senelerdenberi kurduğum binayı yıkmak istedi. Ben Tang sülülesini yer yüzünden kaldırmağa ant içtim. Tang oğulları benim babamı lüzumsuz yere pis bir keyif için öldürtüler. Yemin ettim, babamın öcünü alacağım. Anlıyor musun kabadayı Prens, yemin ettim, yıllardanberi adam oğullarını ezmek için ne lâzımsa yaptım, ne lâzımsa öğrendim. Benim bir elimin oynamasile bütün Sigan'o yerin dibine geçer, benim her bir tırnağımdan yüzlerce adam oğlunu birdenbire yıkacak şimşekler çakar. Bana agu [1], bana hançer, bana adam oğlundan acı işlemez.. Benim buyruuğumda yüzbinlerce cin ve peri çalışır.

Yü - hengü coşmuştu, kendini kaybetmişti. Ağzından, burnundan köpükler saçılıyordu. Göltekin buz gibi donup kalmıştı. Bu adamın sözleri ona pek te akla aykırı gelmiyordu. Çünkü o devirlerde insan oğulları, kimya ve fizik kanunlarını hemen, hemen hiç bilmediklerinden bunları yarım yamalak bilen ve adlarını sihirbaz, büyücü ve arpakçı denilen adamların cinlere, perilere kumanda ettiklerine inanırlardı.

— Birleşelim Prens! dedi. Birleşelim!.. Senin güzelliğin ve bazunun kuvveti var, benim de sende olmayan birçok şeylerim var.

Arkasındaki kanburu gösterdi.

— Bu büyük belâ benim bir İmparator olmama haktır. Fakat bende bir İmparator olmak için lâzım olan her şey var. Sen yücudunla, ben kafamla bir İmparatorluk kuralım, bütün cihana hâkim oluruz. Fakat evvelâ Tang oğulları ölmelidir. Evvelâ öcüm alınmalıdır. Sonra saltanatım kurulmalıdır. Vay benim önüme geçmek istiyenlerin halinet.

Göltekin duraklamıştı.

Onun bu durgunluğunu kendisinin büyüklüğüne boyun eğmesine veren büyücübaşı sesini ve topuklarını daha fazla büyülttü.

— Evvelâ Çongtung ölecektir. Onu sen öldüreceksin, şimdi serbest bırakılacaksın, sonra Siyeu İmparator olacaktır.

Burada sesini birdenbire yavaşlattı.

— Sonra amcanı öldüreceksin, Siyeu aynı günde burada ölecek, benim tarafımdan öldürülecek. Aynı zamanda sen Çin ve Türkistan İmparatoru olacaksın.

(Devamı var.)

Göltekini İmparatoriçe Vu - He - u bile ziyarete gelmişti.

— Gelecek haftaki yazıdan —

[1] Agu — Zehir demektir.

Ek 4. 1942-1943 5. Sınıf Umumî Coğrafya Terimlerin Eski-Yeni Karşılıkları

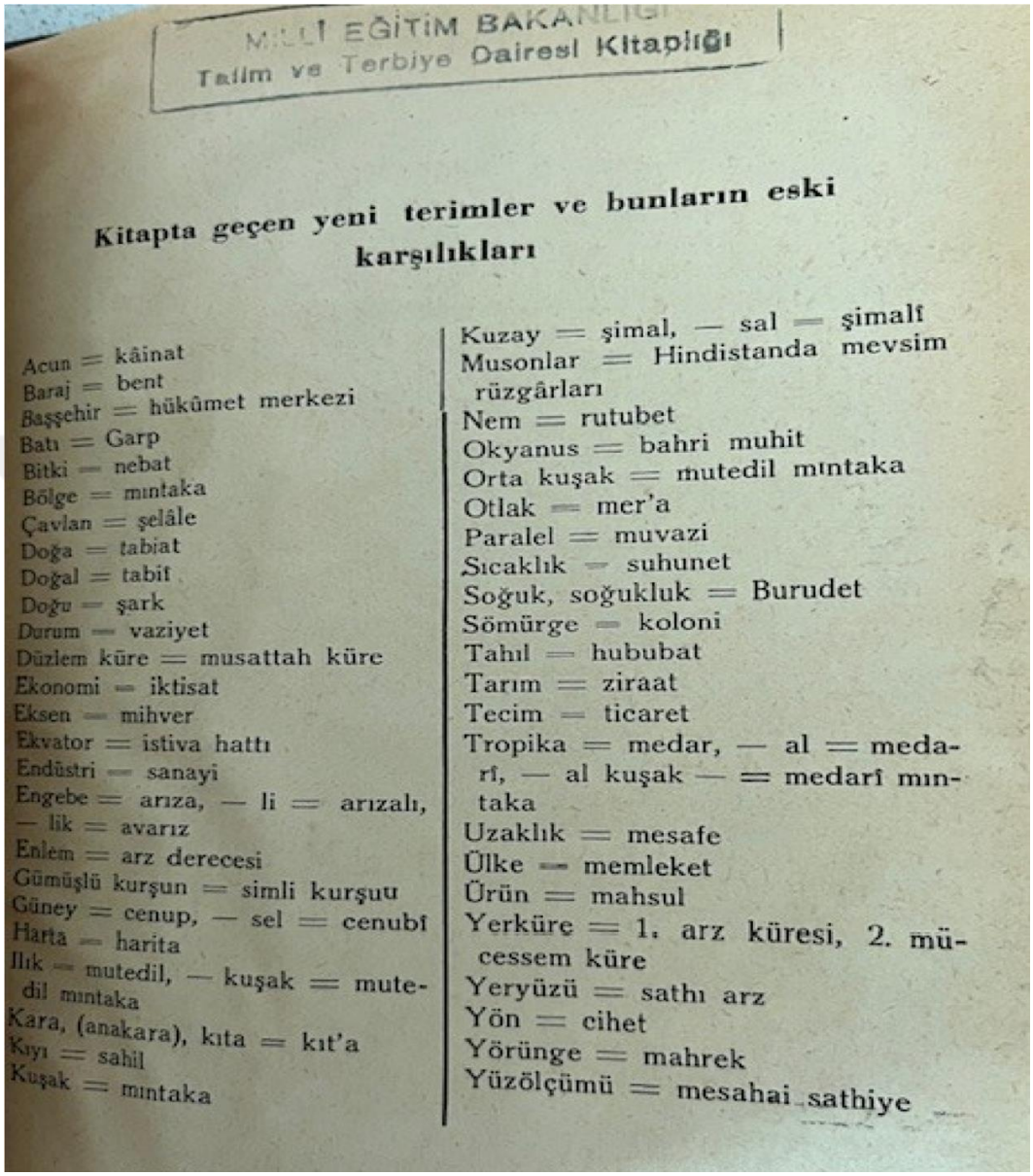

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Dairesi Kitaplığı

Kitapta geçen yeni terimler ve bunların eski karşılıkları

Acun = kâinat
Baraj = bent
Başşehir = hükûmet merkezi
Batı = Garp
Bitki = nebat
Bölge = mıntaka
Çavlan = şelâle
Doğa = tabiat
Doğal = tabiî
Doğu = şark
Durum = vaziyet
Düzlem küre = musattah küre
Ekonomi = iktisat
Eksen = mihver
Ekvator = istiva hattı
Endüstri = sanayi
Engebe = arıza, — li = arızalı, — lik = avarız
Enlem = arz derecesi
Gümüşlü kurşun = simli kurşuu
Güney = cenup, — sel = cenubî
Harta = harita
Ilık = mutedil, — kuşak = mutedil mıntaka
Kara, (anakara), kıta = kıt'a
Kıyı = sahil
Kuşak = mıntaka
Kuzay = şimal, — sal = şimalî
Musonlar = Hindistanda mevsim rüzgârları
Nem = rutubet
Okyanus = bahri muhit
Orta kuşak = mutedil mıntaka
Otlak = mer'a
Paralel = muvazi
Sıcaklık = suhunet
Soğuk, soğukluk = Burudet
Sömürge = koloni
Tahıl = hububat
Tarım = ziraat
Tecim = ticaret
Tropika = medar, — al = medarî, — al kuşak — = medarî mıntaka
Uzaklık = mesafe
Ülke = memleket
Ürün = mahsul
Yerküre = 1. arz küresi, 2. mücessem küre
Yeryüzü = sathı arz
Yön = cihet
Yörünge = mahrek
Yüzölçümü = mesahai sathiye

Ek 5. 16 Eylül 1928 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Yeni Harflerin Gösterimi

Benim Alfabem — بنم آلفابه‌م

11 —

bütün harflarımız

harfların
hepsini on
gün içinde
öğrendik.
bu günlük
şunları sıraya
koyup söyle
doya doya seyredelim

a b c ç d e f g ğ
h i ı j k l m n o
ö p r s ş t u ü v
y z

Ek 6. Cumhuriyet Gazetesinde "Çocuk Devletindir" Konulu Köşe Yazısı

MUSAHABE :

Çocuk Devletindir

Yazan : KAZIM NAMİ

Her birimiz, Türk harmanındaki 14 milyon taneden biriyiz. Harmandaki her buğdayı birer birer ölçsek boyları, tartsak ağırlıkları arasında epeyce ayrılıklar buluruz. Hiç bir buğday ötekine tıpkı tıpkısına benzemez. Böyle olmakla beraber hepsi buğdaydır: Biçimleri, az çok renkleri, kısacası bir çok halleri birbirine benzer. Bunun gibi, Türk harmanındaki kimseleri teker teker alsak, hepsinin kendine göre ayrı ayrı benziyen ve benzemiyen halleri vardır. Benzemiyen halleri kendilerinindir; benziyen halleri de 14 milyon kişinin toplu olarak yaşamasındadır.

Bu benzeyişi ana çizgilerde arıyorum. Hep bir dili konuşuyoruz, topluğun verdiği hep bir düşünce ile düşünüyor, ve duyuyoruz. Dilleri, duyguları başka olan topluluklardan ayrı bir millet halinde yaşıyoruz. Kendimize uygun bir devlet kurmuşuz. 14 milyon kişi, birbirimize koparılmaz bağlarla bağlıyız; bu bağları on binlerce yıllar örtmüştür. Topraklar altındaki ölülerimiz, yarın doğacak çocuklarımız ve hepimiz bir zincir gibiyiz.

Bu zincirden bir parçanın kopması, bir devrin yıkılması, bir milletin ortadan yok olması demektir. Türk devleti, bu zincirin kırılmamasına, başlangıcı yok zamanlardan sonu yok zamanlara kadar uzanıp gitmesine çalışacaktır. Bu işi tek tek yapamayız; bunu millet halinde toplu olarak, devlet halinde kurulu olarak başarabiliriz. Öyle ise hiç birimiz devlet işinde keyfimize göre işliyemeyiz.

Bence (Egoiste) olanlar, devlet halinde yaşamanın her nimetinden istifade ettikleri halde, devleti değil, kendilerini düşünürler. Ellerinden gelse, topluluğun her iyiliğini kendi menfaatleri uğrunda kullanmak isterler. Halbuki benecilik, topluluğun sarsılmasına, yıkılmasına, zincirin kopmasına sebep olur. Benciler millet için, devlet için bir belâdır.

Böyle düşününce anlarız ki çocuklarını benci yetiştirmek, adam öldürmek değil, başlangıcı yok zamanlardan sonu yok zamanlara kadar yaşıyan ve yaşıyacak olan yüce bir milletin varlık zincirini kırmağa niyet etmektir. Adam öldüreni küreğe koyarlar, yahut asarlar. Milleti öldürmeğe, devleti yıkmağa çalışacak kimseleri ne yapmak lâzım gelir?

Çocuk, bir bakıma, ana babanındır. Onu dünyaya getiren ana babadır; didinip uğraşarak yaşatan ana babadır; her türlü sıkıntısını çeken, uğrunda her şeyini veren ana babadır. Ancak ana baba, bu işi bile, topluluk sayesinde, devlet organizasyonu sayesinde yapabilir. Devlet olmasaydı, çocuğu bugünün yaşayış yoluna koyacak, ona bugünün yaşayış yollarını öğretecek mektepler olmazdı.

Mektep olmasaydı, insanlar bugün çobanlık, avcılık halinden kurtulamazlar, yaban sürüleri gibi yaşarlardı.

Öyle ise en doğru bakıma göre, çocuk devletindir. Devlet, mektep dediğimiz potede çocuğu eritir, kendine yarıyacak bir biçime sokar. Ana babanın işi, çocuğu bu biçimden uzaklaştırmak değil, belki ona hazırlamak, bu işte devlete yardım etmektir.

Ana baba. «çocuğum şöyle olsun, böyle olsun» diyerek öz ideallerinde yürüyebilirler mi? Çocuk az zamanda ana babanın elinden kurtulur ve kanatlanan bir kuş gibi, kendi kendine uçmağa başlar. Çocuğun kendi olmasını istemek ne kadar doğru ise, devlet içinde fani olmasını istemek te o kadar doğrudur. Benci bir kafa ile çocuğunu benci yetiştirmeğe kalkışan kimse, kendi gibi onu da bahtsız yapmağa çalışıyor demektir.

Çocuk devletindir. Fertler bunu anlamak istemezler; fakat devlet, bu ferdî iradeye kıymet vermeğe mecburdur; çünkü çocuk gibi, ana baba da devletindir.

Çocuk hakkındaki kanunlar, yalnız bizde değil, hemen her yerde eksiktir. Devrin devlet telâkkisi henüz lâzımı gibi yerleşmemiştir. Bugünkü milletler, Isparta'lılar kadar bile devletçi olamıyorlar. Halbuki devletçilik, ilk çağın değil, asıl bugünün toplu yaşama yoludur. Bugünkü insanların kafaları, ilmin aydınlattığı telâkkilerden çok geridir. Ferdin ancak devlet birliği içinde bütün inkişafını alabileceğini bilenler çok azdır. Fert, bir devlet organizasyonu içinde değil de, ıssız bir adada yaşayabilseydi, istediği kadar benci olabilirdi. Halbuki devlet, bir realitedir; fert ise o realitenin bir hücreyesidir.

Çocuk devletindir. Buna inanmak lâzımdır. Çocuğun yetiştirilmesini, doğumundan itibaren, devlet bakımına, devlet kontroluna bırakmalıdır.

KAZIM NAMİ

Ek 7. 1934 Çocuk Sesi Dergisi Öz Türkçe Metin Örneği

ÖZ TÜRKÇE ÖTKÜNÇLER:

Çalınan Bebek: İRANLI SERHAS

(İsa Yalancın Doğumundan 560 yıl üzel)

SERHAS küçücük bir İranlı çocuktu. Komşumuz İranı bütün Türkler tanır. Eski çağlarda İranın yanıbaşındaki ülkede yaşıyan bir ulusa, Medler denirdi. İşte bu küçük çocuğun atası Medlerin hakanı idi. Anası bu hakanın kızı, babası da İranlı bir Türündü.

Medlerin hakanı arasına çeşit çeşit düşler görürdü. Bir gece düşünde, kızının bir oğul doğuracağını, bu oğulun Medyayı buyruk altına aldıktan sonra kendi çelengini de ele geçirip başına giyeceğini gördü. Bu düş kocahakanı ürküttü. Hem çok korkuttu, hem de kızdı.

Kızı küçük bir oğul doğurunca, bu çocuğun yaşayıp büyümemesi için öldürülmesinin gerek olduğunu düşündü. İşte bunun için bir arkadaşına çocuğu çalarak götürmesini, sonra da öldürmesini öğütledi.

Bu arkadaş verilen öğüdü tuttu. Çocuğu çalarak dağlara yaban, ıssız bir yere götürdü. Ancak oraya varınca çocuğu öldürmeye kıyışamadı. İşte bu yüzden çocuğu oraçıktaki bir çobana verdi. Sürüsünü oralarda gütmekte olan çobana, çocuğu alıp uzaklara kimsecikların uğramadığı ıssız bir yere götürmesini söyledi.

Ancak çobanın yüreğinde çocuğa karşı denlü büyük bir acıyardı ki, onu önce karısına göstermek için kendi kulübesine taşıdı. Çobanın da az önce ölmüş bir çocuğu vardı. Bu ölüm yoksul çobanla karısını da yüreklerinden yaralamıştı.

Bu ötkünç'te kullanılan Öz Türkçe sözler:

Yalvaç	*Peygamber*	Gerekeceğini	*Lâzım geleceğini*
Özel	*Evvel*		
Tüzün	*Asil*	Buyurdu	*Emretti*
Düş	*Rüya*	Kıyak	*Yaman zorla*
Tüke	*Mezar*	Bilgin	*Akıllı âlim*
Kıvanç	*Memnuniyet*	Gerçekleşmek	*Belli olmak*
Gönenç	*Saadet*		
Göz	*Defa*	Nesne	*Şey*
Teviye	*Daima*	Gerekleşmek	*İcabetmek*
Denlü	*Kadar*	Türk sürmek	*Hükümet sürmek*
Önder	*Lider*		
Çelenk	*Taç*	Isı	*Sıcak, sıcaklık*

Kocasının kolları arasında çalınmış bebeği gören kadın çok sevindi. Onu yanlarında alıkoymak için yalvardı. Böyle sevimli bir çocuğun kurtlara parçalanmak, soğuktan, açlıktan ölmek üzere dağlara bırakılmasını düşünmek bile istemiyordu.

Çoban da çocuğu alıkomayı bütün yüreğile özlüyordu. Ancak hakanın bunu işiteceğinden, başına büyük büyük işler açacağından korkuyordu. Uzun uzadıya konuşmalardan sonra, az önce ölen çocuklarını götürüp dağa bırakmıya ve yaşıyan çocuğun kendi öz oğulları olduğunu ileri sürmiye sözleştiler.

Çoban bunu yaptıktan sonra hakanın arkadaşına gördü ve getirmiş olduğu çocuğun öldüğü gidip şu dağın tepesinde bulabileceğini söyledi.

Adam gidip çocuğu bulda ve bir ülke kazdırarak oraya gömdürdü. Bundan sonra da kötü yürekli hakan artık kurtulduğunu sanarak kıvanç duydu.

Çobanla karısı bu yabancı çocuğa Serhas adını taktılar. Yeni yurdu ve üstündeki giyimleri çok yüksul olmakla beraber çocuk yönenç içinde idi. Bu iyi yüreklileri seviyordu. Onlar da çocuğu seviyor, ona ellerinden geleni yapıyordu. Ötkünç büyüdü. Büyüdükçe güçleşti, güzelleştiği doğru özlü, sevgi dolu yürekli, bilgede ve yeğit bir çocuk oldu.

Artık elverişli yaşa girince sürüleri gütmeğe gidiyordu. Birçok gezler, davarları yırtıcı kurtlardan kurtarmış, ağıllarına getirmişti.

Ancak çocuk bir teviye çalışmazdı. Ara sıra köyün çocuklarını başına toplar, büyük büyük oyunlar yapardı. O denlü parlak düşünceli yeğit ve geniş görüşlü idi ki oyun arkadaşları onu boyuna kendilerine önder olarak seçerler, ona hakan adını takarlardı.

Gerçekten o denlü tüzün görünüşlü idi ki onu bir hakan saymakla kimse yanılmazdı.

Çocuklar, başına giymesi için ona çalı çırpıdan bir çelenk yap